
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

24. évfolyam 7-8. szám

2015. július – augusztus

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Fehér M. István:** Valóság és virtualitás: a virtuális könyvtár valósága 3
Balogh András: Könyvtár, információs fenomén, virtuális valóság 25

Műhelykérdések

- Tóth Andrea:** Interjú „Az év fiatal könyvtárosával” és „Az év fiatal könyvtárosa”
pályázat Kovács Máté Alapítvány különdíjasával 45

Memento

- Pogány György:** Dézsi Lajos bibliográfusi munkássága 49

História

- Borbé Levente:** A csíki gimnázium hajdani könyvtárosai 60

Napló

- Hajnal Ward Judit:** Neque currentis 69

Könyv

- Bényei Miklós:** Újraolvasva (2) Hiszek az emberben..... 82

From the contents

István Fehér M.: Reality and virtuality -- the reality of the virtual library (3)

András Balogh: Library, information phenomenon, virtual reality (25)

György Pogány: Lajos Dézsi's work as a bibliographer (49)

Cikkeink szerzői

Balogh András, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának munkatársa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Borbé Levente*, a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium könyvtárosa; *Fehér M. István*, filozófus, akadémikus, az Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem és az ELTE tanára; *Hajnal Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem Alkoholtudományi Könyvtárának vezetője; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkeszti:

Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: Gerő Éva

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatja az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Fehér M. István

Valóság és virtualitás: a virtuális könyvtár valósága¹

A szerkesztőség baráti s egyúttal megtisztelő felkérésének, – hogy a könyvtárfogalom és az annak alapját képező filozófia megújításáról és ezen belül a hermeneutikai könyvtárfogalom eszméjéről folyó diskurzushoz fogalmazzak meg néhány vázlatos gondolatot – örömmel teszek eleget. Mint hosszú évtizedek óta könyv- és könyvtárhasználó olvasónak, kutatónak, alkalmat jelent ez arra, hogy e téren szerzett némely tapasztalatomat végiggondoljam, rendszerezem és az iránta érdeklődőkkel megosszam. Mindezt téve pedig a hermeneutikai nyitottság nevében: nem azért, hogy nézeteket felülről oktassak, vagy véglegesnek vélt igazságokat hirdessek, hanem a dialógus kezdeményezése s a benne való részvétel, a gondolatok cseréje, az eszmecsere kedvéért. Remélve, hogy – a „több szem többet lát” alapon – sikerül új szempontokra, megközelítésekre felhívnom a figyelmet és ezzel kiszélesíteni a diskurzus horizontját.

Írásom első részében a könyvtár fogalmáról próbálok néhány, jórészt ismertnek feltételezett s újnak semmiképpen sem mondható gondolatot összefoglaló jelleggel felidézni (I.). Második lépésben a virtualitás fogalmát veszem némiképp nagyító alá (II.), végül, harmadik lépésként – némileg bővebb formában – saját kutatói tapasztalatom alapján igyekszem vázolni azt, ami az írás címében szerepel, vagyis azt a folyamatot, amelynek a révén a virtuális könyvtár egyre inkább valósággá válik, valósággá válhat (III.).

I.

A könyvtár a Wikipedia összefoglaló szócikke szerint információs források és más hasonló eszközök egy meghatározott közösség számára betekintésre vagy kikölcsönzésre hozzáférhetővé tett, szervezett gyűjteménye. Fizikai vagy digitális hozzáférést biztosít különböző anyagokhoz, s a megnevezés jelölhet az intézményen túl fizikai épületet vagy

¹ A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program” címen kiemelt projekt keretei között valósult meg.

szobát avagy virtuális teret is, esetleg mindkettőt.¹ A „könyvtár” megnevezés jelenthet intéstitúciót és térbeli kiterjedést. Egy könyvtár gyűjteménye magában foglalhat könyveket, folyóiratokat, újságokat, kéziratokat, filmeket, térképeket, nyomtatványokat, CD-ket, videókat, elektronikus könyveket, adatbázisokat és egyéb formátumú anyagokat. Mérete terjedhet néhány könyvespolctól több millió példányig. A *Der Große Herder* címszava² a német historicista tradíció szellemében fogalmaz: eszerint a könyvtár mindenfajta írásbeli emlék szakszerű elrendezés és fenntartás által létrehozott tervszerű gyűjteménye, illetve az ezek őrzésére és tárolására fenntartott épület; használatos azonban a szó egyúttal gyűjteményes művek, könyvsorozatok megnevezésére is. A könyvtár feladata az írásbeliség összességének széles körű felhasználói kör számára való őrzése és hozzáférhetővé tétele. Az állomány gyarapítása vásárlás, csere, adományozás és köteles példányok által történik. A könyvvállomány feldolgozása különböző elrendezésű (pl. alfabetikusan szerző, tárgy, hely, címszavak szerinti) katalógusok által, a használat pedig kölcsönzés vagy olvasótermi hozzáférés révén szerveződik meg. A kártyákból álló eredeti katalógusokat egyre inkább felváltják a komputerizált katalógusok és elektronikus adatbázisok, ilyenformán pedig új, elektronikus könyvtárak jönnek létre.

Modern könyvtárak, olvasható az imént idézett angol nyelvű Wikipédia-szócikkben, fokozatosan újrafogalmazták lényegüket, és pedig elsősorban az információhoz való korlátlan hozzáférés értelmében: tevékenységüket egyre inkább kiterjesztik a könyvtár falain túlra. A digitális könyvtárak előnyei kézenfekvők: gyorsan és könnyen lehet hozzáférni a könyvekhez; nem sújtja őket a hagyományos könyvtárak korlátja, a fizikai tér szűkossége, avagy a könyvvállomány fenntartásának költsége; nem kell otthonról elmenni, a világ minden tájáról minden időpontban hozzá lehet férni interneten a könyvekhez; nincs napi időkorlát sem, ugyanazt a forrást egyszerre többen használhatják. A többszörös hozzáférést kiegészíti az, hogy az állomány keresőprogramokkal kutatható, fenntartása, karbantartása, a fizikai állag megőrzése nem jelent problémát.

Ez a hagyományos könyvtár – illetve a róla alkotott kép – természetesen nem mentes egyfajta *értelmezétségtől*: mint *intéstitúció*, a könyvtár különböző korok önértelmezésében (a műveltség és a tudásanyag őrzésének és hagyományozásának értelmében vett önértelmezésében) és ahhoz képest meghatározott szerepet játszik, ami annyit tesz: meghatározott értelemmel vagy még inkább értelemtulajdonítással rendelkezik. Erre kicsit bővebben a későbbiekben még vissza fogok térni.

II.

A virtualitás fogalma manapság egyre szélesebb körökben használt, bizonyos értelemben inflálódott divatszóvá emelkedett.³ Elsősorban a komputervilág összefüggésében való egyre gyakoribb igénybevétele folytán fokozatosan a „technikai valóságkonstrukció” („technische Wirklichkeitskonstruktion”) értelmére tesz szert, ily módon pedig szembeállítás, illetve ellentét jön létre virtualitás és valóság között. Ezen jelentésszféra tekintetében nem haszontalan mindenekelőtt arra emlékeztetni, hogy a „virtuális” Arisztotelésznél nem a „valóságossal”, hanem az „aktuálissal” áll szemben; a „virtuális” nem a „reális” vagy „valóságos” ellentétét jelenti (ahogy azt tévesen használni szokás), hanem a „fizikai” ellentétét. A virtualitás dimenziójának ellentéte ily módon a „fizikai egzisztencia”, nem pedig a „realitás”.

Realitásnak és virtualitásnak egymástól olyan fogalmak segítségével való elhatárolása, mint potencialitás, lehetőség, valóság – eszerint aligha tartható álláspont. Egy egyszerű kétosztatóság már Arisztotelésznél is problematikus, akinek a nevezetes *dynamis-energeia* („Vermögen”–„wirkliche Tätigkeit”, képesség – valóságos tevékenység) fogalmai mint a valóság építőkövei, nem egymással szemben állnak, hanem éppenséggel együttesen alkotják a valóságot.

Fogalmi elhatárolások, fogalmi tisztázások lényegeseek, túlzottan beléjük bonyolódni, súlyukon felül, mértéktelenül túlértékelni őket mindazonáltal fölösleges és célszerűtlen volna. „Kérem, csak semmiféle szabadon lebegő, talajtalan *fogalmi kérdést*!”⁴ – hangzott a fiatal Martin Heidegger egyik fontos megjegyzése 1919-ben tartott egyetemi előadásain. E megjegyzés Heidegger hermeneutikai fordulata, gondolkodásának hermeneutikai irányba való fordulása szempontjából alapvető, elvi jelentőségű. Egy hagyományos, széles körben elterjedt nézet szerint persze a filozófia fogalmi (éspedig *absztrakt* fogalmi) kérdésekkel foglalkozik, ám fogalmi meghatározások, fogalmi elemzések a *fenomenológiai–hermeneutikai* filozófia szempontjából kevésbé lényegeseek. Ami fontos, az mindenekelőtt a *dolog maga*: ennek kell előtérbe lépnie és figyelmünket magára vonnia, fogalmi meghatározások pedig csak annyiban számítanak, amennyiben ehhez hozzásegítenek – öncélként viszont semmiképpen sem helyeselendők, és csupán a filozófia egy régebbi, méltán megbírált felfogása köszön vissza belőlük. Számomra e ponton az a lényeges, hogy a virtualitás fogalmának különféle tematizálásaiban olyan jegyek lelhetők fel, amelyek mondanivalóhoz közelebb visznek, illetve ehhez fogódzókat nyújtanak.

Folytassuk még egy kicsit azért fogalmi tallózásunkat. Modern felfogásban a virtualitás a lehetőségek körére vonatkozik. A *Duden* szerint a „virtuális” melléknév jelentései között szerepelnek a következők: „adottságainál fogva lehetséges”, „magában tartalmazza valaminek a lehetőségét”, „nem igazi, nem eredeti, nem a valóságban létező, de eredetinek tűnő”. Lényeges itt számomra mindegyik meghatározás, közvetlenül azonban az utolsónak említett jelentés („nem igazi, nem eredeti, nem a valóságban létező, de eredetinek tűnő”).⁵ Ehhez azután olyan jelentésdimenziók is csatlakoznak, mint: „konstruált valóság”, „mesterséges világ”, „virtuális realitás”.⁶ Figyelmet érdemel az az utalás is, amely szerint a virtualitás ily módon valóságpótlékként vagy pótlékvilágként („Realitätersatz”, „Ersatzwelt”) is érthető abban az értelemben, hogy virtuális világok léphetnek a valódi világ helyébe, ami a valóságérzék megrendüléséhez, részleges vagy teljes elvesztéséhez is vezethet.⁷

A továbbiakban a „virtuális”-nak elsősorban ahhoz, a fentiekben említett hagyományos arisztotelészi jelentésrétegéhez kapcsolódom, amely szerint a virtualitás dimenziójának ellentéte a „fizikai egzisztencia”, nem pedig a „realitás”; helyel-közzel felhasználom, illetve beleértem azonban a „virtuális”-nak az „adottságainál fogva lehetséges”, „magában tartalmazza valaminek a lehetőségét” említett jelentésdimenzióit is.⁸ Ezen utóbbi értelemben fogok a virtuális könyvtár valóságáról szót ejteni, mint ami „adottságainál fogva lehetséges”, illetve „magában tartalmazza megvalósulásának a lehetőségét”.

III.

E bevezető–előkészítő megfontolások után, amint azt az elején jeleztem, saját kutatói tapasztalatom alapján igyekszem vázolni azt a folyamatot, amelynek a révén a virtuális

könyvtár egyre inkább valósággá válik, valósággá válhat. Ebben a megfogalmazásban a hangsúly a *saját kutatói tapasztalatra* esik, éspedig nem csupán a megélt tapasztalatnak a fenomenológiai–hermeneutikai filozófia számára adódó középponti jelentősége miatt, hanem azért is, mert a virtuális könyvtár valósággá válásának úgymond objektív folyamata – az e folyamatot illető áttekintés – meghaladja kompetenciám körét, s így – lévén a hermeneutika a szerénység filozófiája⁹ – helyénvalóbb, ha ennek csupán egy személyes szegmentumára szorítkozom (olyanra, amely mindazonáltal talán nincs általánosabb tanulságok híján). Úgy gondolom, minden szempontból figyelmet érdemlők és dicséretesek azok a törekvések – elsősorban Balogh András írásai tanúskodnak róluk¹⁰ –, amelyek a jelenkor filozófiai áramlatainak szemléletmódját mozgósítva globalizálódó világunk egyre inkább internet által uralt (virtuális) valóságában egy korszerű, hermeneutikai vagy fenomenológiai–hermeneutikai könyvtárfogalom, illetve könyvtárfilozófia kidolgozására tesznek kísérletet. Jelen írásban saját – olvasói, de még inkább kutatói–oktatói – tapasztalatom némely aspektusának felidézésével kívánok hozzájárulni ezekhez a törekvésekhez.

Tanulmányaim kezdetén, egyetemista éveimben, a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején, közepén a könyvek és könyvtárak – számomra éppúgy, mint alighanem bárki más számára – a maguk hagyományos, azaz fizikai valóságában voltak jelen. A könyveket kikölcsönözni vagy helyben olvasni lehetett; mindkét esetben az ember általában jegyzeteket készített, illetve, ahogy akkoriban mondták: kijegyzetelte őket (ennek többféle formája létezett, az ún. cédulázást jómagam kevésbé használtam, inkább önálló füzetlapokra, később füzetekbe jegyzeteltem). Helyben nem sokat olvastam (kivéve olyan könyvtárakban, amelyekben nem folyt kölcsönzés, így például a parlamenti könyvtárban), egyrészt mivel az engem érdeklő „burzsoá” irodalom csak igen korlátozottan volt hozzáférhető, másrészt tapasztalatom szerint az ismerősökkel, az egyetemi évfolyam- és csoporttársakkal való gyakori találkozás a kávé- és cigarettaszünetek meghosszabbításához, ilyenformán hosszú és kellemes beszélgetésekhez vezetett, az örömteli társas együttlét e közös tere mindazonáltal a komoly munkának nemigen vált javára – inkább hátráltatta, mint segítette.

Az oktatói–kutatói létben az első, számomra a mai napig meghatározó technikai fordulatot a fénymásoló gépek megjelenése jelentette. Ennek egyik következménye az volt, hogy kikölcsönözött vagy helyben olvasott könyvek lehetőleg részletes kijegyzetelése nem vált többé oly mértékben szükségessé, mint korábban, amikor a könyv fizikai valósága csak átmenetileg, korlátozott időre (éppenséggel a kölcsönzés idejére) állt rendelkezésre. E szükséglet háttérbe szorult, hiszen a fénymásolatokat elvben újra és újra elő lehetett venni, s a könyv fizikai valója ily módon papír alapú (ugyancsak fizikai) másolatban továbbra is hozzáférhető maradt. Az eredeti fizikai valójában visszaadott könyv más jellegű, ám betűhív, s egyedi lapok sokaságában megtestesülő és hozzáférhető (talán kissé nehezebben kezelhető formában ugyan, de) fizikai másolatban továbbra is jelen volt (a fénymásolt lapoknak a bekötése, amit rövid ideig magam is kipróbáltam, a fizikai méret nem kívánatos megnövekedésével járt együtt, ráadásul, amint arra mindjárt visszatérek, elveszett az az előny, amely más szempontból persze hátrány is, hogy ti. az egyedi lapokat tetszés szerint lehet kivenni és visszatenni). Mellékesen megemlítem, hogy az alapos, gyakran kommentárokkal, megjegyzésekkel ellátott kijegyzetelés szokása számomra az olyan könyvek esetében továbbra is megmaradt – és nem csupán a fénymásolatban megőrzött, hanem a fizikai valójukban, azaz könyv alakban beszerzett s a polcaimon sorakozó

művek esetében is –, amelyek kutatásaim számára középponti jelentőségűek voltak. Így a mai napig őrzöm, többnyire nagyalakú spirális füzetekben, olyan Sartre- és Heidegger-művek jegyzeteit, amelyeknek fizikai valójához még korábban szerencsés módon sikerült hozzájutnom (ami akkoriban nem volt egészen egyszerű), avagy – ez is előfordult – csak a kijegyzetelés után évekkel jutottam hozzájuk. Tapasztalatom szerint ugyanis a részletes kijegyzetelés egy mű gondolatmenetének, gondolati anyagának a végigkövetését mindennél inkább lehetővé teszi, és szinte elengedhetetlen kelléke a megértésnek–reprodukálásnak, amihez kiegészítésként – de semmiképpen sem helyettesítésként – járulhat (természetesen csak saját könyvek esetében) egyes mondatok, szövegrészek aláhúzása, margómegjegyzésekkel való ellátása. (Azon az állásponton voltam és vagyok, miszerint könyvekbe tollal bármit is beleírni brutalitás, írástudókhoz nem illő durva barbárság; különféle színű ceruzákkal ugyanezt tenni ezzel szemben nem kifogásolható, teljes mértékben megengedett dolog, helyénvaló, sőt felettébb dicséretes tevékenység.) A kijegyzetelést mint szokást később, talán kevésbé részletes, csupán vezérszavakra korlátozódó formában akkor is megtartottam, amikor a kilencvenes években megjelentek a személyi számítógépek, sőt egyes könyveket már szövegszerkesztővel komputerbe jegyzeteltem (vizualitását tekintve azonban a kézzel írott jegyzeteket a mai napig előnyben részesítem a mindent nivelláló képernyővel vagy kinyomtatott szöveggel szemben).

A fénymásolás lehetősége kezdetben persze csak korlátozott mértékben állt rendelkezésre; különféle engedélyeket kellett beszerezni hozzá, ezt a felelősségteljes tevékenységet pedig csak megbízható, erre alkalmas, a fénymásoló gépek kezelésére kiképzett s ezzel megbízott személyzet végezhetette. Mai szemmel nézve, a technikai színvonal is sok kívánnivalót hagyott maga után. A mai napig emlékszem arra, ahogy az ELTE bölcsészkar Pia-rista közeli épületének főemeleti fénymásolójában Emma néni a frissen fénymásolt lapokat valamiféle *sütőbe* tette (sic!) abból a célból, hogy a gépből kibocsátott friss fénymásolatokra a festék rászáradjon, és ne kenődjön el (ami bizony ennek ellenére is gyakran előfordult). A fénymásolt könyvek méretével is adódtak gondok. A nagyalakú könyvek egymással szembeni két oldala gyakran meghaladta az A/4-es méretet – kezdetben a fénymásoló gépek egyedül erre (1:1 méretű fénymásolat készítésére) voltak képesek –, s ilyenkor a két (a páros és a páratlan) oldalt külön kellett fénymásolni, ami mind a fénymásolás munkájának, mind a fénymásolatok számának megkétszereződéséhez vezetett. Áttörést jelentett (talán a nyolcvanas évek második felében lehetett), amikor lehetségessé vált az eredetihez képest kicsinyített (vagy nagyított) fénymásolatot készíteni. – A világ csodájára jártunk. Emlékszem, amint néhány fiatal oktatóval összegyűltünk az említett főemeleti fénymásolóban, és hitetlenkedve bámultuk az eredményt, összehasonlítva eredetit és fénymásolatot: lám, a fénymásolat bizony valóban tartalmazta az eredeti lap összes sorát, csak valamivel kisebb (általában 85–95%-ra kicsinyített) formában.

Amikor ezen technika tökéletesedésének eredményeként 70 százalékos beállítással és megfelelő nagyságú tükörrel lehetővé vált egy A/3-as (vagy két A/4-es) lapot egy A/4-es méretűre kicsinyíteni, akkor fontos felfedezést tettem, ami oktatói–kutatói szokásaimat a mai napig hatóan befolyásolta. Rájöttem, hogy két fénymásolatból lehet egyet készíteni, s ez a tapasztalat szerint még aránylag jól olvasható (rövidlítő lévén közelre jól láttam, s látok még mindig), sőt, hogy fel lehet használni a lap túlsó oldalát is ugyanilyen módon, éspedig úgy, hogy a papíradagoló tálcába az egyik oldalon lefénymásolt papírt megfelelő irányban és oldala szerint visszahelyezzük, vagy a kézi adagolóba laponként ugyanezen

formában beadjuk. Ezzel el lehet érni a lapszám radikális csökkentését: egy fénymásolatra kétoldali másolással nyolc könyvoldalt lehet másolni (az egyik oldalon fent a könyv 1. és 2. oldala, alatta a 3. és 4., a túloldalon pedig az 5. és 6., illetve a 7. és 8. oldal), ami nem csupán a felsőoktatási–tudományos intézmények mindmáig szűkös dologi kereteinek szempontjából dicséretes takarékoság, de önös szempontból, a helykihasználás, azaz az otthoni tárolás szempontjából is kedvező körülmény. Ilyen fénymásolási technikával egy 320 oldalas könyv 40 lapra ráfér. Előfeltétel persze, hogy megfelelő, két könyvoldalt tartalmazó fénymásolatok álljanak már rendelkezésünkre, esetünkben tehát 160 másolat – amit aztán a mondott technikával a negyedére csökkentünk –, ez pedig mind az anyagi ráfordítás, mind az időkihasználás szempontjából nyomban beárnyékolja a dolgot. Ha nem állnak rendelkezésünkre kicsinyítendő fénymásolatok, az sem jelent megoldhatatlan gondot: lehetséges közvetlenül magát a könyvet a tükör egyik oldalára téve (s a másik oldalt letakarva) 70 százalékos kicsinyítés körül másolni, csak arra kell odafigyelni, hogy a könyvet hogyan forgatjuk, és a papírt milyen irányból helyezzük be. Hegel *Fenomenológiáját* ezen utóbbi módon a kilencvenes évek közepe táján fénymásoltam le – beletelhetett jó pár órai (talán több napi) munkába. Ez ma sem volna másképp. Ha viszont két könyvoldalt tartalmazó A/4-es fénymásolatok már rendelkezésünkre állnak, akkor 160 másolatból 40-et a mondott módon készíteni: ma ezt 5-10 perc alatt minden közepesen okos fénymásológép elvégzi (s közben kávézhatunk vagy beszélgethetünk, nincs laponkénti beadás-adagolás, és nem kell odafigyelni arra, hogy egyenként milyen irányból csúsztatjuk be a lapokat).

Az egyedi fénymásolatok haszna mindenekelőtt az, hogy nem kell immár egyetemi órákra több és gyakran nehéz könyvet magunkkal cipelni. E körülmény pedig egyúttal könyveink állagát is óvja. Egyik szeretett tanárunkra úgy emlékszem, mint aki mindig hatalmas aktatáskákkal járt, s jómagam is, fiatal oktatóként, gyakran egy vagy több, könyvekkel megtömött (akta-, váll- vagy sport-) táskával érkeztem az órákra. Állandó gondot jelentett az, hogy az órákra szükségesnek tartott könyvekből hány fér el a táskában, és mivel a könyvek mérete, formátuma jelentősen különbözött – keményfedelű nagyalakú és puhafedelű kisalakú könyvek alkották a két végletet –, hogyan lehet egy táskában szorosán egymás mellett úgy elhelyezni őket, hogy összepréselve mégse sérüljenek – sem a könyvek, sem a táska. Csomagolástechnikai szempontból hamar világossá vált, hogy a nagyalakú, de vékonyabb könyvek jobban kezelhetők, mint a kisalakú vastag kötetek, a kettőt harmonikusan egymás mellé helyezni viszont igen nehéz volt. Kant főművének, *A tiszta ész kritikájának* több mint hétszáz oldalas vaskos kötetére gyakran volt szükség – hol az előszavak vagy a bevezetés, hol egyes fejezetek kerültek elemzésre –, de magát a kötetet állandóan vinni kellett. Ezt a gyakori (általában hetenkénti) helyváltoztatással, ki- és bepakolással járó intenzív igénybevételt – minden gondos óvintézkedés ellenére, amely számos könyv különféle csomagolópapírokba való bekötésében jutott kifejezésre – az évek során sok könyv állaga megsínylette; leginkább nem is Kant *Kritikája*, hanem Hegel *Fenomenológiája*, amelynek az első negyven oldala a széteséshez közeli állapotba jutott (pedig kötetzeti szempontból az akkori könyvek még mai szemmel nézve is csúcstechnikát jelentettek; Gadamer *Igazság és módszer*ének 1984-es Gondolat általi kiadása pl. könyvészeti remekmű: elnyúlhatetlen mind a keményfedeles borító, mind a különben nem túl szép színű és tapintású, ám annál tartósabb papír).

Mindez egy csapásra megváltozott a fénymásolat-korszak beköszöntével. A könyveket kíméletesen otthon lehetett hagyni, miután a megfelelő fejezetekről (vagy az egész könyvről) fénymásolatokat készítettünk. Méretbeli különbségek sem adódtak többé: mind A/4-es formátumú volt, a megfelelő dossziék szépen megfértek sorban egymás mellett, nem adódott olyan eset, hogy az egyik „nyomta” a másikat, vagy „kitüremkedett”. A négyes, illetve nyolcas kicsinyítéssel a hegeli *Fenomenológia* teljes, 415 oldalas szövege egy vékonyka, egy centiméter körüli vastagságú dossziéba befért, ugyanaz az aktatáska pedig, amelybe nagy nehézséggel és gondos csoportosítással korábban legfeljebb 6-8 könyvet lehetett behelyezni, immár 20-30 könyvből származó fénymásolatokat is könnyedén magába tudott fogadni. Az pedig, hogy a fénymásolatok különállók, egyedi lapokból tevődtek össze, kifejezett előny volt: ha egy húsz oldalas fejezet szövegére volt szükség, nem kellett immár egy hétszáz oldalas könyvet magunkkal cipelni, épp csak annak a húsz oldalnak a fénymásolatát (kétoldali fénymásolattal, négyes kicsinyítéssel összesen nem több, mint három lapot).

Hogy könyvek helyett tanítás céljaira fénymásolatokat kell használni, az egy számomra szomorú esetről nyert további megerősítést. 1996 áprilisában a Szentkirályi utcában parkoló autóból ellopták azt a sporttáskát, amely a miskolci tanítás számára magammal vitt jegyzeteimet és könyveimet tartalmazta. A legfájóbb (egyúttal pótolhatatlan) veszteség Heidegger fő művének, a *Sein und Zeit*nek még a nyolcvanas években kalandos úton beszerzett (az 1979-ben megjelent 15. kiadásnak) példánya volt. Természetesen nem az anyagi veszteségről volt szó, már csak azért sem, mert a Niemeyer Kiadó az örökösök kérésének megfelelően tendenciálisan alacsonyan tartotta a heideggeri fő mű öt-tíz évenként megjelenő új kiadásainak árát, s ez az ár akkoriban emlékeim szerint 25 német márka körül lehetett. Ennek beszerzése előtt a kilencvenes években már nem tornyosultak leküzdhetetlen ideológiai-bürokratikus akadályok, úgyhogy alig egy-két héttel később ott is állott már asztalomon az új példány, amely külsőre – az ismert jellegzetes barna vászonkötésben – ugyanúgy nézett ki, mint az ellopott régi. Tíz-tizenöt év margómegjegyzései, széljegyzetei és aláhúzásai azonban nem voltak benne, ezeknek végleg búcsút kellett mondani, a régi példánnyal együtt egyszer s mindenkorra elvesztek. Jómagam és fiatalabb kollégák, doktoranduszok kis csapata napokon keresztül kutatta ugyan a Szentkirályi utca környéki hulladéktároló személtárákat (kukákat), remélve, hogy a sporttáskában pénzt gyanító tolvaj számára ezen értéktelen holmi végül is ott landol, a kutatás azonban eredménytelen maradt – a széljegyzetektől búcsút lehetett venni. A tanulság nyilvánvaló volt: a számunkra értékes könyveket, amelyek saját feljegyzéseinket, jegyzeteinket tartalmazzák, és ilyenformán semmilyen második példány nem pótolja őket, minél kevesebbet mozgassuk: tipikus helyváltoztatásuk szorítkozzék lakásunkon belül a könyvespolc-íróasztal vagy vissza: az íróasztal-könyvespolc útra, lakáson kívülre pedig csak kivételes, nagyon indokolt esetben vigyük őket. Ami egyébként állaguk megőrzésének is igen jól tesz.

A saját példányok fontossága, szemben az idegen származású, tipikusan könyvtári példányokkal mindenképpen meghatározó maradt számomra. Amikor a nyolcvanas évek második felében Humboldt-ösztöndíjjal hosszabb időre Bochumba utaztam, Lada autótmat matematikai precizitással mérőszalaggal felmértem: nem csupán a hátsó csomagtartó, hanem a belső utastér maximális kihasználásával (beleértve az utastér különböző sarkait és az ülések alatti teret is) különböző nagyságú dobozokban hány könyvet tudok magammal vinni. Arra a felvetésre, hogy hiszen e könyvek döntő többsége nyilván ren-

delkezésre áll a bochumi egyetem könyvtárában, minek a fáradság, a válasz úgy hangzott: igen, de azok nem a saját könyveim; én pedig szeretném a könyvekbe írott jegyzeteimet is olvasni, és adott esetben újabb jegyzetekkel gazdagítani, mindez pedig könyvtári könyvek esetében nem lehetséges. A Lada így könyvekkel az utastér tetejéig megrakodva, tengelyig lesüllyedve tette meg az utat Bochumig, hogy jó másfél év múltán ugyanezekkel valamint a Bochumban ez idő alatt készített néhány ezer fénymásolattal szaporodva érkezzen vissza Budapestre.

Ugyanez a kérdés felmerülhetett volna egy újabb hosszabb ösztöndíj alkalmával a kilencvenes évek elején, csakhogy az úti cél most az USA volt, ide pedig az ember nem utazhat autóval, sem Ladával, sem mással. A feladható poggyász súlyhatárait figyelembe véve, ami szóba jöhetett, az egy fénymásolatokkal alaposan megpakolt és kézicsomagként a fedélzetre felvitt aktatáska lehetett. S most jött jól igazán a nyolcas kicsinyítés pár évvel korábban kialakított ideája-technikája: ennek segítségével az 500 lap fénymásolattal, ami a táskába belefért, kb. 4000 könyvoldalt tudtam magammal vinni (a fénymásolatokon saját megjegyzéseim, ha kicsinyítve is, de olvashatók voltak, kivéve az itt-ott megkísérelt tizenhatos kicsinyítéseket). A régi argumentum persze jelen esetben is érvényes maradt: „A virginiai egyetem könyvtárában éppúgy megvan a Heidegger-összkiadás, mint másutt...”.

A fénymásolás lehetősége a kutatás, illetve a kutatóút stratégiáját is alapvetően megváltoztatta. Ha az ember külföldre került ösztöndíjjal, többé már elsődlegesen nem az állott kutatói tevékenysége középpontjában – legalábbis felfogásom szerint –, hogy könyvtári munkája során meghatározott könyvekben vagy folyóiratokban elmélyedjen, behatóan tanulmányozza és jegyzetelje ki őket, hanem az, hogy egy tématerület irodalmát felmérje, áttekintést szerezzen róla, a keze ügyébe került vagy kikölcsönzött könyveket – ne annyira részletesen olvassa, mint inkább – abból a szempontból és abban a mértékben nézze át, hogy kell-e, s ha igen, mit és mennyit fénymásolni belőlük, mit kell hazaérkezvén könyvtárközi kölcsönzéssel beszerezni, avagy az igazán fontos művek esetén – a könyvek árának vagy saját mindenkori anyagi lehetőségeink függvényében – mit célszerű könyv formában megvásárolni. Az időkihasználás szempontjából ez sokkal gazdaságosabb, hatékonyabb, mint az időigényes olvasás; két hét alatt igazán gondosan három-négy könyvnél többet nemigen lehet végigolvasni, további tanulmányozás céljára viszont át lehet nézni húsz-harminc könyvet vagy folyóiratot, és képet lehet kapni arról, hogy a továbbiakban mit kell részletesen tanulmányozni. (Míg előbbi esetben például nem világos, minek az alapján kerül az olvasandó három-négy könyv kiválasztásra – találomra? Másképp nemigen képzelhető el, hiszen ha több, mondjuk, tíz-húsz könyvből kerül kiválasztásra, akkor a kiválasztásra fordított idő elviszi a kiválasztási folyamat eredményeként előállott három-négy könyv tanulmányozására fordítható időt.)

Említeni érdemes még az egyedi fénymásolatoknak a bekötött könyvekkel szembeni egy további előnyét. Ha több hasonló szöveghelyet akarunk kutatási célból összehasonlítani, egymással egybevetni (mondjuk, ugyanazon könyv 100., 150. és 200. oldalán), akkor a könyvben állandóan ide-oda kell lapoznunk, soha nincs egyidejűleg szem előtt mindhárom szöveghely; fénymásolat esetében viszont a megfelelő lapokat egyszerűen ki lehet emelni és egymás mellé tenni; gyors egymásutánban ide-oda pillantva jobban össze tudom vetni őket, mintha körülményes lapozással tudnék csak váltani, mikor is az egyik szöveghely eltűnése a feltétele a következő megjelenésének.

A fénymásolatok fontossága mind a mai napig megőrződött számomra, de ezzel aligha állok egyedül: humán diszciplínákban kutatók számára ma már nemigen képzelhető el munka nélkülük. Évekkel ezelőtt felmérést végeztem fénymásolataim körében: az eredmény szerint nyolcvan–nyolcvanöt 7,5–8 cm gerincvastagságú nagy, és negyven–negyvenöt vékonyabb, 5–5,5 cm szélességű, Németországból beszerzett kis *Ordner*ben (íratrendező, dosszié, mappa, iratgyűjtő) kb. 100–120 ezer könyvoldalt tartalmazó fénymásolat boldog tulajdonosának mondhatom magam; ehhez csatlakozik még 35–40 fénymásolatban bekötött könyv. Az ezek közötti eligazodás persze gondot jelent. Saját könyvek és fénymásolatok nyilvántartása vagy „katalogizálása” – korántsem „szigorúan tudományos” célból, hanem egyszerű privát eligazodás céljából – korántsem egyszerű dolog. Az embernek triviálisan is tudnia kell: 1) hogy mije van, 2) és hogy amije van, az hol van (ha könyv, melyik polcon, ha fénymásolat, melyik *Ordner*ben vagy dossziéban). Ezt a feladatot kielégítően, megnyugtatóan a mai napig nem tudtam elvégezni, megoldani.¹¹ Könyveimről nincs semmiféle nyilvántartásom; egyszerűen csak hozzátvőlegesen „tudom”, mim van, s hogy ami van, az hol van. Színük, alakjuk, egyszerűen fizikai valójuk különbsége s a különféle polcokon való elhelyezkedésük – és az emlékezetben illetéknéppen való rögződésük – alapján az esetek jó részében belátható időn belül megtalálom azt, amit keresek (persze bosszantó, ha a gyarapodás miatt állandóan átrendeződő könyvek között az ember nem talál meg valamit). A fénymásolatokat illetően azonban más a helyzet, mivel külsőre az egyik *Ordner* ugyanolyan kinézetű, mint a másik, azaz egy *Ordner*re „ránézve” még nem lehet tudni, mi van benne (kivéve, ha a fajtája és a színe és a benne elhelyezett anyag specifikus volta miatt az emlékezetben rögződött). Ezért jó húsz évvel ezelőtt egy kapcsos kis füzetbe elkezdtem feljegyezni, melyik *Ordner*ben mi van, s noha ez a füzet egy tetőtéri beázás alkalmával súlyos állapot-romlást szenvedett, ennek ellenére a mai napig többé-kevésbé kielégítő eligazítást nyújt a százhusz *Ordner* tartalmáról.

A virtuális könyvtár felé vezető úton a következő fontos lépést a szkennelés jelentette (ami „egy papíralapú dokumentum digitalizálását jelenti, ahol a szkennert olvasófeje sorról sorra olvassza be az információt, melynek végeredményeként a számítógép monitorán a szkennelt dokumentum tartalmú digitális képét láthatjuk”¹²), ennek alapján pedig a digitalizált könyvek megjelenése. Ez elsőre semmilyen reakciót nem váltott ki belőlem. Egyrészt a monitorról való olvasás a szem számára sokkal megerőltetőbb (s ha nem tévedek, mind a mai napig az), mint a három dimenziós térben elhelyezkedő, papír formátumú könyv olvasása. Nem világos, hogy amikor a könyv a maga három dimenziós térbeli-fizikai valójában is ott van és olvasható, minek rontsuk a szemünket azzal, hogy képernyőről olvasunk – utóbbi esetben ráadásul nem tudom megtenni azt, amit az előbbiben rendszeresen megteszek: olvasás közben egyes sorokat, mondatokat különböző színű ceruzákkal aláhúzok és/vagy a margóra megjegyzéseket írok.

A digitális-technikai csodák bővületében élő, általuk elkápráztatott kortársak elragadtatott megjegyzésére, lelkesült felkiáltására: „*De hiszen most már könyveket is lehet ezéntül monitorról olvasni!*”, ilyenformán fölényes-rezignált mosoly volt a válasz. Igen, olvasni lehet őket, de könyvekbe még margómegjegyzéseket is akarhatunk írni, meghatározott sorokat különböző színű ceruzákkal aláhúzni, s mindez képernyőről olvasott könyv esetében nem lehetséges. A fizikailag létező könyvbe lehetséges beírni, a digitálisan létezőbe nem. Aki megelégszik azzal, hogy csupán olvassa őket, és pedig képernyőről, meglehetősen

szemrontó módon, ám tegye, tehesse, szíve joga – komoly ember (értsd: komoly kutató) ilyesmit azonban még fontolóra sem igen vesz.

Ennek a digitalizált könyvekkel szemben felhozott – véleményem szerint messze-menően jogos és ésszerű – ellenvetésnek, ellenérzésnek az érvényessége azonban nem bizonyult hosszú életűnek, a digitális technika fejlődése rövid időn belül felülírta.

A döntő változás, úgy is mondhatnám, áttörés (legalábbis számomra, azaz a számomra lényeges szempontok felől tekintve) alig egy-két éve következett be. Az Acrobat Reader IX. (vagy X.?) verziójának megjelenése lehetővé tette immár, hogy az ember a margóra – amint azt elkeresztelték – Sticky Notes-okat, „öntapadó jegyzeteket” készítsen, s a dokumentumot ebben a formába mentse el. Ez a funkció azóta egyre gazdagodik, a szöveget különböző színű vonalakkal alá lehet húzni, és egyebeket is lehet tenni (szöveget törölni, beszúrni, margón függőleges vonalat húzni, file-okat csatolni stb.) Keresni a tapadó jegyzetek körében – ha jól látom – még nem lehet, de nyilván a fejlődés egy pontján majd ez is lehetővé válik. Ekkor nem kell majd gyarló emlékezetünkre hagyatkozva több száz oldalas könyveket átlapozni abból a célból, hogy egy évvel, évtizedekkel korábban írt margómegjegyzésünket megtaláljuk. A megjegyzéseinket úgy kell megfogalmaznunk, hogy legyen bennük olyan karakterisztikus hívószó vagy kulcsszó, amelyet a majdani keresőprogramok számára be lehet adni.

Az „öntapadó jegyzetek” készítésének lehetőségéhez csatlakozik egy másik lényeges funkció lehetővé válása, s voltaképpen a kettő együtt képezi a lényegi áttörést a virtuális könyvtár (kutató számára történő) valósággá válásához, pontosabban ígéretes valósággá válásának lehetőségéhez: ez pedig a képként beszkenelt szövegnek OCR (*optical character recognition/recognition*, karakterfelismerés/karakterfelismerő képesség) segítségével igazi szöveggé történő átalakítása, amellyel ilyenformán a továbbiakban mint alakítható, változtatható, nem utolsó sorban másolható és kereshető (sic!) szöveggel dolgozhatunk.

A szkennelés ugyanis önmagában véve (pontosabban szövegszerkesztési szempontból) még tökéletlen. Amint azt az egyik interneten fellelhető meghatározás megfogalmazza: „A képdigitalizáló, vagy angol nevén *scanner* ... lehetővé teszi, hogy ábrákat, szöveges dokumentumokat képként a számítógépbe juttassunk. Amennyiben szöveget digitalizálunk vele, akkor abból *még csak kép lesz, amit OCR programmal át kell alakítani szöveggé.*”¹³

Az OCR előnye egyrészt az, hogy a tudományos munka számára fontos idézett mondatokat, rövidebb-hosszabb szövegrészeket nem kell immár lassú, figyelmes és többször leellenőrzött (összeolvasott) formában be (vagy ki-) gépelni, egyszerű másolásuk elegendő (képként persze korábban is másolható volt, a képként másolt szöveg azonban nem volt tovább alakítható). Ez a lehetőség már önmagában nagy előnyt jelent, és lényeges fejlődésnek tekinthető. Az OCR programmal készült szöveg azonban egyúttal – másodsorban és korántsem mellékesen – „kereshető”-vé („searchable”, „durchsuchbar”) is vált, ami kibővítette és kiegészítette (egyúttal szinte feleslegessé tette) a könyvek végén található indexeket (név-, tárgy- és esetenként egyéb mutatókat), illetve lehetővé tette, hogy a felhasználó (a kutató) tetszőleges, önmaga választotta, a saját kutatási szempontjából fontos szavakat vagy kifejezéseket keressen egy teljes szövegtörzsben.

A virtuális könyvtár valósággá válásához szükségesek még természetesen olyan internet-helyek is, ahonnan digitalizált könyvekhez hozzá lehet férni, meg lehet nyitni vagy le lehet tölteni őket. Ilyen internet-helyek vannak és gyarapodnak, s noha a copyright kérdések számomra átláthatatlanok, tiltás nem lévén, s a lehetőség fennállván, másokkal

együtt használom őket. Mivel immár lehetséges a szöveget különböző színű aláhúzásokkal, kiemelésekkel, továbbá épp annyira margómegjegyzésekkel, különféle jegyzetekkel is ellátni, így elesnek a digitalizált könyvekkel szemben fentebb megfogalmazott – általam hangoztatott, egyúttal jogosnak és ésszerűnek tartott – aggályok.

A fentebb hivatkozott argumentum: „A bochumi/virginiai egyetem könyvtárában éppúgy megvan a Heidegger-összkiadás, mint másutt...” nem veszíti el persze érvényét akkor sem, ha úgy módosítjuk: „Interneten éppúgy megvan a Heidegger-összkiadás, mint a saját polcaidon”. Hiszen mindkettőre – nem csupán az elsőre, de a másodikra is – a válasz úgy hangzik: „igen, de az én jegyzeteim és margómegjegyzéseim nélkül”. Ezzel együtt, ha nem is a saját *Sein und Zeit* példányomat helyettesítő *alternatívaként*, de annak *kiegészítéseként* a digitális kiadás pdf file-ja igen jó szolgálatot tehet és tesz számos olyan esetben, amikor mondjuk, egy-egy gondolatmenetre szó szerint nem is, de egyes szavaira nagyon is emlékszünk, és ilyenkor a keresőprogram segítségével rövidebb idő alatt megtaláljuk a vonatkozó szövegrészt, mint ha több száz oldalt kellene figyelmesen átlapoznunk.

Elesvén a digitalizált könyvekkel szemben fentebb megfogalmazott aggályok, eljutunk oda, hogy immár érdemben felmerülhet a kérdés, melyiket: a fizikai vagy a digitális (virtuális) könyvtárat részesítsük-e a továbbiakban előnyben. Mi legyen a fizikai könyvtár sorsa? – A kérdés az egyedi kutató (a véges-történeti ember) számára mégsem egészen így, ebben a desztillált elvontságban, hermeneutikai szempontból „szabadon lebegő” formában vetődik fel. Amikor a kérdés felvetődik, a kutatónak már van némi kutatói múltja, mindig is van valamilyen könyvtára, s ez értelemszerűen annyit jelent: fizikai könyvtára. A kérdés akkor úgy vetődik fel, próbáljon-e átállni, illetve éljen-e – s ha igen, milyen mértékben – a digitális-virtuális könyvtár adta új sajátosságokkal, előnyökkel. Azzal az előnnyel például, hogy míg egy fizikai könyvbe ceruzával beleírt margómegjegyzés az évek, évtizedek alatt elhalványodhat, többé-kevésbé olvashatatlaná válhat¹⁴ (főleg ha már bejegyzése sem gyöngybetűkkel s precíz fogalmazással ment végbe), egy öntapadó jegyzet ezzel szemben nem halványodhat el, nem válhat olvashatatlaná, kivéve, ha majdani operációs rendszerek az illető funkciót, tudniillik az öntapadó jegyzetek olvasását – ahogy azt eufemisztikusan mondani szokták – nem „támogatják”, azaz nem teszik lehetővé (ami persze korántsem lehetetlen; ez a sors jutott osztályrészül másfél évtizeddel ezelőtt beszerzett, a szívemhez időközben nagymértékben hozzánőtt és a maga módján pótolhatatlan Pocket PC-mnek).

A teljes átállás nyilván nem reális célkitűzés. Azaz nem reális célkitűzés, hogy évtizedek alatt beszerzett, fizikailag létező könyvtárunkat (könyveinket és fénymásolatainkat) aláhúzásokkal és margómegjegyzésekkel együtt szkenneljük be (a margómegjegyzéseket pedig mind gépeljük be tapadó jegyzetekbe), és a továbbiakban álljunk át virtuális-digitális használatukra (pl. további margómegjegyzéseket vagy aláhúzásokat már csak a digitalizált változatba vezessünk). A munka nagysága és a monitorról való olvasás említett hátránya¹⁵ kellő ellenérvül szolgál. Emellett még az is igaz: nem található meg minden az interneten, s nincs minden létező könyv digitalizálva. S az sem mellékes: túlon túl hozzászoktunk már a fizikai könyvekhez, a könyvek fizikai, taktilis valójához, semhogy egyik napról a másikra meg tudnánk lenni nélkülük. A Gutenberg-galaxis még jó ideig bizonyára fennmarad. A képernyőn megjelenő könyv lapjai közé írhatunk bármennyi megjegyzést – s nagyon bőlcen járunk el, ha így teszünk, hiszen ezek bármikor tovább másolhatók, felhasználhatók,

alakíthatók, nem maradnak egy fizikai könyv lapjai közé (úgy is mondhatnám: négy fala közé) bezárva –, kezünkbe mégiscsak fizikai könyvet veszünk a maga materiális valójában. És ha mindkét, mind a fizikai, mind a digitális változat rendelkezésünkre áll, a fizikai példányt *olvassuk*, miközben a digitális könyvbe *jegyzetelhetünk*, digitális könyvárunkat pedig (fizikai könyvtárunktól eltérően) gond nélkül vihetjük magunkkal bárhova pendrive-on, laptopon stb., s ha a pendrive eltűnnék vagy ellopnák, egyszerű vállrándítás kíséretében elővennénk egy biztonsági másolatot. Digitális könyvek fizikai könyveknek ilyenformán – meglehet, csak egyelőre, ideiglenesen – nem annyira *alternatívái*, mint inkább *kiegészítői*, s ebben a minőségükben tehetnek jó szolgálatot. Nézzünk néhány példát.

Először is, idézni kívánt szövegrészeket OCR-rel digitalizált könyvből minden további nélkül ki tudunk másolni, s ez határozott előny. De ha képként – azaz nem OCR-rel – beolvasott szövegről van szó, az is legalább olvasható – adott esetben nem kell felállni, a könyvespolcra kikeresni és leemelni a könyvet, avagy könyvtárból kikölcsönözni. Végül a szövegkeresési funkció az a pont, ahol a digitális technika messze túlszárnyalja a kutatói memória mégoly kiváló és kiemelkedő teljesítményeit is.

Digitális könyvtárunk ily módon szerencsésen kiegészítheti fizikai könyvtárunkat; digitális duplum valamilyen fizikai példányból korántsem felesleges, mert nem ugyanazt a célt szolgálja. Számomra legalábbis így van: feltéve, hogy a könyv fizikai példányával rendelkezem, a digitális változat elsősorban nem végigolvasásra szolgál. Emlékeim szerint teljes könyvet a mai napig nem olvastam egyetlen egyet sem digitális formában elejétől a végéig; olvastam viszont könyvrészeket, egyes fejezeteket, folytattam célzott kereséseket, s fűztem egyes szöveghelyekhez különféle (gyakran hosszú) margómegjegyzéseket, kereszthivatkozásokat, amelyeket azután ide-oda másolgattam. Ezeket a gazdagodó, állandóan bővülő file-okat tetszés szerint és gyorsan lehet menteni és másolni (úgy, ahogy fizikai példányokat soha), így nem fordulhat elő, hogy mondjuk, a *Sein und Zeit* megjegyzésekkel jócskán ellátott digitális verzióját (amint az a könyv fizikai példányával történt) egyszerűen „ellopják”, mivelhogy nem *egy* példány van belőle: különböző pendrive-okon és külső winchestereken van belőle jó néhány másolat (ezeket persze állandóan frissíteni, naprakésszé kell tenni, ám ez még mindig kisebb munka annál, mint ha a bennük található gyarapodó margómegjegyzésekre tekintettel, teljes könyveket kellene újra és újra elejétől a végéig lefénymásolni). A margómegjegyzéseket mindig lehet folytatni és újraírni, újrafogalmazni, s ezzel a virtuális szöveg nyitott szöveggé válik (soha sem lesz vége).

A digitalizált könyvek döntő többsége fizikai példányok alapján készült, s úgy tűnik, a digitalizált-virtuális könyvszövegek elszakíthatatlan köldökzsinór gyanánt a nyomtatott könyvek fizikai-vizuális valóságához igazodnak vagy még inkább tapadnak; noha ez nem volna szükségszerű, mégis azokat veszik alapul. A digitális kiadások többsége számára a nyomtatott könyv vizuális–fizikai valósága jelenti továbbra is – még mindig – a másolandó mércét, s ahol nem a nyomtatott kötetek oldalelrendezését és tördelését követik, még ott is (mint pl. a *Digitale Bibliothek* több mint száz kötetében) a szöveg lapszerű (egy könyvoldalt tartalmazó) elrendezésben kerül az olvasó szeme elé (a betűtípusok módosítása nem befolyásolja az oldal tördelését, az első és az utolsó szó a felhasználó által megválasztható különféle betűtípusok esetén is azonos marad). A csekély számú kivételek egyike a *VienLit* szoftver, amely több ablakban különféle információkat és szövegeket képes megjeleníteni, s számomra áttekinthetetlenül bonyolult, ám ami jelen pillanatban a lényeg: nincsenek hagyományos értelemben vett oldalak. A megjelenített szövegek kíván-

ságra a margón mutatják ugyan a megfelelő papír alapú (többnyire össz-) kiadások kötet- és oldalszámait (az azonosításról a *Seitenkonkordanz* gondoskodik), maga a szöveg tördelése, a szövegsorok hosszúsága azonban – a bekezdések mindenkor tagolását megőrizve – a megválasztott betűnagysághoz, valamint az ablak oszlopméretének szélességéhez igazodva változik, beosztása a különböző művek vagy kéziratok tartalomjegyzékeinek beosztását, fejezet- és alfejezet-címeit követi. Ez azt mutatja, hogy önértelmezésüket tekintve a könyvek digitális kiadásai az esetek többségében a nyomtatott könyvek lehetőleg hű másolatai vagy reprodukciói kívánnak lenni. Ennek sajátságos – sajátságosan eltúlzott – esete az, amikor a megfelelő ikonra vagy lapra kattintva az (előre- vagy hátra-) lapozás animációjában – imitációjában részesülünk (ilyen például az „archive.org”), nyomatékkal érzékeltetve, hogy mi most itt könyvet olvasunk, amelyben ide vagy oda lapozunk. Szigorúan szólva virtuális vagy digitális *könyvnek* az nevezhető, amely ennek a feltételnek: a könyvreprodukcióra törekvő feltételének megfelel (azaz reprodukálja és követi a könyv lapszámait és oldalbeosztását), máskülönben nem digitalizált *könyvet*, hanem csupán egy fizikai könyvben kinyomatott *szöveg* nem könyv formában való digitalizált változatát kapjuk (amire szintén akad számos példa).

Ami az adathordozók méreteit illeti, hosszú út vezet a floppy diszkektől a pendrive-okig. Előbbiek kezdetben 8” (hüvelyk) és 80 KB, majd 5,25” nagyság mellett 360 KB, végül a kisebb méretű 3,5”-esek 720 KB tárolókapacitással rendelkeztek – aminek akkoriban az emberek a világ csodájára jártak, miként az első, 20MB nagyságú winchesterekről is azt mondogatták a szakértők, „egy élet alatt” nem lehet teleírni őket –; utóbbiak, a pendrive-ok tárolóképesége pedig immár (nemhogy nem KB, vagy MB, de) GB-nagyságban mérhető. Kb. 20 GB-nyi digitális könyvtárunkat egy pendrive-on „cipelhetjük” hát boldogan mindenhova, még ha nem is tartalmazza fizikai példányaink margómegjegyzéseinek és aláhúzásainak mindegyikét.

De vajon miért kell magunkkal cipelni őket, vajon miért előny a mozgathatóság? A válasz a *mobilitás* fogalmi tartománya körül található, ez pedig a korszellem egyik meghatározó vonása – és a korszellem végső jellemzőit illetően hiábavaló vagy félreértés volna bármiféle kimerítő magyarázat igényével fellépni. A korszellem végleges magyarázatnak nem vethető alá. Összefoglalóan tehát úgy fogalmazhatunk: olyan korban élünk, melynek egyik legfontosabb alapelve a *mobilitás*.

A korszellemre való értelmes rákérdezés lehetőségének hiányáról írta, a legújabb kor szellemére idegenkedve tekintve és rácsodálkozva, a XX. század két legjelentősebb filozófusának egyike, Ludwig Wittgenstein: „Régen az emberek úgy ítélték, hogy a király esőt tud csinálni; *mi* azt mondjuk, ez minden tapasztalatnak ellentmond. Ma úgy ítélik, hogy a repülőgép, rádió stb. a népek közeledésének és a kultúra terjesztésének eszköze.”¹⁶ Értelmetlenség volna ebben az értelemben megfelelő választ várni arra, miért hisszük azt, hogy „a repülőgép, rádió stb. a népek közeledésének és a kultúra terjesztésének eszköze”, lévén ez éppannyira a korszellem megkérdőjelezetlen, magától értetődő része, mint azelőtt a vélekedés, amely szerint „a király esőt tud csinálni”. Amit egykor így vagy úgy ítélték, s amit ma így vagy úgy ítélnék – legyenek az ítéletek máskülönben mégoly ellentétesek is (s a Wittgenstein által idézett esetben azok) –: közös bennük az, hogy egyikkel szemben sem fogalmazható meg értelmesen a végső számadás, a kimerítő magyarázat igénye.

Hasonló a helyzet a mobilitással. Kézenfekvő racionális indoklások persze nagyon is lehetségesek – ezek némelyikére helyel-közzel magam is hivatkozom –, végső értelemben azonban megindokolni azt, miért jó a mobilitás – megindokolni tudniillik annak a számára, aki eleve idegenkedik tőle, akinek ez korántsem természetes, magától értetődő – aligha lehetséges.

Kb. 20 GB-nyi digitális könyvtárunkat egy pendrive-on „cipelhetjük” mindenhova, írtam fentebb, s ez alkalmat ad Wittgenstein mellett a XX. század másik kiemelkedő filozófusa, Martin Heidegger némely hasonló irányba mutató gondolatának felidézésére. Tudniillik, hogy ez miért jó (nem meghatározott esetekben, hanem mindig és feltétel nélkül), arra épűgy nincs más válasz mint a korszellemre, mint valami végsőre való hivatkozás.

A második korszak Heideggere szerint a kiteljesedett metafizika korszakának – annak a korszaknak, amelyben a létet létezőnek vélik és uralom alá akarják hajtani –, a létező lételhagyottságában a létező fölébe kerekedő újkori embernek és technikájának a jellemzője a „das Riesenhafte”, az embert elkápráztató, lenyűgűző „órási” – a gigantikus méretek, mennyiségek, tömegek, a nagy számok keresése, létrehozása és feltétel nélküli tisztelete, ahol is a mennyiség ilyenformán minőségbe „csap át”. Az „óriásinak” mármost nem ellentéte, ellenkezőleg: éppenhgy egyik megnyilvánulási formája, „a létező egésze összezsugorodásának gigantikus jellege” („das Riesenhafte der *Verkleinerung* des Seienden im Ganzen”¹⁷), írja Heidegger a múlt század harmincas éveiben, s ezen találó megfigyelésre alighanem az egyik legszemléletesebb példaként hozható fel az az évtizedekkel a heideggeri megjegyzés papírra vetését követően beinduló, majd kibontakozó és a mai napi tartó folyamat, amelynek során az adathalmazok (egyre több gigabájtnyi) „gigantikus” növekedésének az adathordozók (winchesterek, pendrive-ok) vele párhuzamos, fordított előjelű, ám nem kevésbé gigantikus fizikai „összezsugorodása” vagy „kicsinyedése” („*Verkleinerung*”) megy végbe. Ebben az értelemben teljességgel jogosult – amint azt egy mai értelmező teszi – a „kicsiny dolgok gigantikusságáról” („das Riesenhafte des Kleinen”) beszélni.¹⁸

A fentebb írottakhoz alkalmas kiegészítésként kínálkozik Heidegger *A világkép korszaka* („Die Zeit des Weltbildes”) című tanulmányának a tudomány újkori alakulását illető kordiagnózisa – e kordiagnózis néhány vonása. Eszerint ma a kutató konferenciákra jár és kiadókkal tárgyal. A tudós mint tanult ember, eltűnik, írja Heidegger, helyét felváltja a kutató, aki a kutatás üzemszerűségének megfelelően nem rendelkezik otthoni könyvtárral, állandóan utazik, vállalkozások résztvevője. A kutató üléseken és kongresszusokon vesz részt, kiadókkal tárgyal. Ez utóbbiak döntenek most arról, milyen könyveket kell írni. A kutató átveszi a technikus szerepét, az egyetem pedig technikai szervezetté válik.¹⁹

Ebbe a heideggeri képbe minden kényszer nélkül beleillik a mobilitás folyamata. A *mobilitás* korunk egyik fő jelszava, a Bologna-folyamathoz igazodó felsőoktatásban még inkább, mint másutt. Abba a globális folyamatba illeszkedik, amelynek globalizáció a neve, s amelynek egyebek mellett eklatáns megjelenési formája a – manapság Európa-szerte sok vihart kavaro – migráció tömegessé váló jelensége. A mobilitásra rákérdezni, rákérdezni arra, miért kell (pl. az Erasmus program keretében), vagy miért jó vendégfélévet vagy félveket eltölteni külföldi egyetemeken, értelmetlen dolog, a korszellem adta játékszabályok durva felrűgása, hiszen azt *mindenki* (de legalábbis a korszellem) *a priori tudja*, hogy a mobilitás fontos pozitív érték – csakűgy, mint mondjuk, a „versenyképesség” (beleért-

ve pl. az egyetemek vagy akár a nagyszülők egymással való „versenyképességét” is) –, mindenki tudja, hogy utazni hasznos dolog, s hogy egy diploma annál értékesebb, minél több külföldi egyetemen abszolvált félév áll mögötte. Nem véletlenül hangzik Heidegger néhány nappal halála előtt írott utolsó saját kezű feljegyzésének egyfajta csendes–kétkedő meditációja: „*meggondolandó, hogy a technikailag uniformizált világcivilizáció korában lehet-e még – és mennyiben – otthonról [Heimat] beszélni*”.²⁰ A szembeállítás nem véletlen, hiszen az „otthon” a jelen kontextusunkban a mobilitás ellenfogalma; a kiteljesedett mobilitás korszaka pedig csak úgy lehetséges, ha nagymértékben kiüresíti, háttérbe szorítja – vagy egyenesen felszámolja – az otthon fogalmát.²¹

A kutató tehát konferenciákra jár és kiadókkal tárgyal, állandóan úton van, projektek és vállalkozások részvevője. Könyvtárunkat (a könyveken túl a fénymásolatokat és jegyzeteket) nem tudjuk viszont a hátunkon magunkkal cipelni (mint csiga a házát), laptopunkat és még inkább pendrive-unkat azonban igen. Ebből a szempontból a virtuális, digitális könyvtár – amellet, hogy a metafizika világkorszakába teljes mértékben beleilleszkedik – igen hasznos szolgálatot tesz. Konferenciákon, kutatóutakon lehet segítségünkre; noha margómegjegyzések és aláhúzások tekintetében a fizikai könyvtár példányával nem ér fel, mégis hasznos (bár ha újabb könyvekkel digitális és nem fizikai formában kezdünk el dolgozni, akkor a fizikai példányokkal is „versenyképessé” válik). Még egy kórházba is magunkkal vihetjük egy laptop formájában könyvtárunk tetemes részét (egy bizonyos koron túl a helyváltoztatás, illetve a „mobilitás” ezen lehetőségének az esélye növekszik), s éger-műveletekkel tudunk fizikai mozgás nélkül a könyvek között mozogni (értsd: nem kell esetenként létrákon felmászni, hogy egy-egy könyvet elérjünk). A digitális könyvtár katalogizálási nehézségei persze, ha jól látom, csöppet sem kisebbek a hagyományos könyvtár katalogizálási nehézségeinél. A könyveink, fénymásolataink közti eligazodás, mint fentebb utaltam rá, korántsem egyszerű. Minden azon múlik, digitális könyvtárunkat milyen „könyvtárakba” („Directory”, „Verzeichnis”) rendezzük, hogyan építjük fel.²² Hogy a Heidegger-irodalom (primer és szekundér) külön könyvtárban részesül, éppannyira magától értetődő, mint az is, hogy Husserlt is megilleti ugyanez. De mit csinálunk a Husserl–Heidegger-viszonyt tárgyaló számtalan művel, a Husserl- vagy a Heidegger-könyvtárba mentsük el őket? Vagy hozzunk létre a számukra külön könyvtárat? S mi legyen, mondjuk, egy Husserl–Heidegger–Gadamer vagy Husserl–Heidegger–Arisztotelész hármas összevetéssel? Hogyan válasszuk el a különböző tárgyterületeket egymástól, amikor nincsenek kicövekel, egymástól jól elhatárolható tárgyterületek? A kérdést korántsem az elvi tisztázás igényével, hanem a mindennapi fellelhetőség, megtalálhatóság póriasan pragmatikus igényével vetem fel. Ezt a feladatot kielégítően, megnyugtatóan a mai napig épp annyira nem tudtam elvégezni, megoldani, mint – fentebb utaltam rá – fizikai könyvtáram megfelelő katalogizálását.²³ Az elvi nehézségeket a katalógusok komputerizálása nem oldja meg.

Egyetértek Balogh Andrással abban, hogy „*Manapság a könyvtártudomány hagyományos [...] fogalmi kategóriái már nem adnak kielégítő tudományos választ arra a kérdésre, hogy mi a könyvtár*”;²⁴ a mobilitásról, illetve a digitalizációról a fentiekben adott vázlatos kifejtés ezt kellőképpen indokolja (de persze aligha meríti ki). Amit Balogh András ezzel összefüggésben „*a könyvtárhoz, a könyvhöz, a tudáshoz kötődő hagyományos metafizikai fogalmi beágyazottságnak*”;²⁵ nevez, arra – talán nem lesz haszontalan némileg kitérnünk rá – minden bizonnyal a XIX. század második felét uraló *Fortschrittsoptimismus* klasszikus polgári világ-

és történelemképének ama szokásos kultúr- vagy művelődéstörténeti beállítása jellemző, amely szerint az emberiség történetében egyértelmű, határozott előrelépés, haladás mutatkozik, amely az európai tudományok, az európai civilizáció, technika és kultúra kifejlődésében ölt testet, mindez az emberiség felhalmozott kultúrkincsének megőrzése és rendszerezett formában való továbbadása, utóbbi pedig a könyvtárak feladata volna. A könyvtár hagyományos felfogása klasszikus polgári fejlődés- és haladás-gondolatot, kumulatív, pre-kuhniánus tudományfelfogást feltételez; jól szemléltetheti ezt például a „gyarapítás” fogalma: a könyvtárnak nem csupán az állománya „gyarapodik”, hanem vele együtt az „emberiség felhalmozott tudása”, sőt „tudáskincse” is (figyeljük meg e kifejezések erősen retorizált tónusait). Felhalmozás és gyarapodás: itt nincsenek nagy törések, paradigmaváltások, drámai fordulópontok, minden szép lineárisan – hol gyorsabban, hol lassabban – fejlődik, azaz – a „Fortschritt” és a „Fortschrittsoptimismus” értelmében – *halad előre*.

A tudásra vonatkozó áthagyományozott nézetek szerint a tudás hordozója az absztrakt, fogalmi gondolkodás, ennek kialakulása pedig az úgymond primitív népek alacsonyabb rendű mitológiai-képies képzeletvilágához képest az ember állatvilágból való kiemelkedésének, magasabb rendű lénné, éppenséggel emfátiкус értelemben vett emberré válásának döntő lépése, a nyugati tudomány létrejöttének elengedhetetlen feltétele, amelyre elhomályosult tekintettel, áhítattal pillanthatunk csak vissza, amelynek csodálattal kell adóznunk és amelyet elévülhetetlen, visszavonhatatlan tettként kell ünnepelnünk. Az újkori, különösen a XIX. századi ember önmaga iránti magától értetődő bizalmát, sőt önteltségét és önelégültségét mára azonban a posztmodern kor emberének önmaga iránti kételye, önmaga megkérdőjelezése váltotta fel; a dogmatizmus és kiegészítő ellentétpárja, a mindenben merészen és önelégülten kételkedő szkepticizmus magabiztosságának helyébe az önmaga iránt is kétségeket tápláló, önmagát megkérdőjelezni képes és megkérdőjelezni hajlandó *hermeneutika szerénysége* lépett. Az újkori filozófiára jellemző descartes-i univerzális kétely tudniillik nagyon is bizonyos önmagában – semmi sem ingathatja meg, hiszen ő maga kíván mindent megingatni –, s a feladat akkor az lehet, hogy ezíránt a magabiztos kétely iránt kétséget támasszunk, hogy a szkeptikus kételkedés kritikáján keresztül a hermeneutikailag rögzített kérdéshez, kérdéséhez: az önmagának mint kérdésnek tudatában levő kérdéshez, az önmagát kérdésessé tevő kérdéshez nyomuljunk előre.

Hiszen – mondhatjuk jelen elemzési szempontunkból – a minden és bármi iránt való kétely és bizalmatlanság legalábbis egy dolog iránt – nemhogy nem bizalmatlansággal, de egyenesen – megkérdőjelezetlen és feltétlen odaadással, teljes és vak bizalommal viseltetik: önmaga iránt.²⁶ Mindenben kételkedni, kivéve kételkedő önmagunkban: ez mindenképpen nagyfokú magabiztosságot feltételez. Az igazi kételkedő kételye ezért csendes vagy halk, visszafogott, bizonytalan kétely; hiszen a kételkedő nem biztos benne, vajon kételye odavaló-e, helyénvaló-e, értelmes-e.

Visszatérve a klasszikus polgári művelődésszményre: amit Gadamer a múzeumokról ír, jórészt érvényes a könyvtárakra is, s ez az összefüggés fő művének egy helyén teljesen meg is fogalmazódik. Érdemes a vonatkozó szövegrészt kicsit részletesebben idéznünk: „Az esztétikai megkülönböztetés”, írja, „melyet [az] esztétikai tudat végez, a maga külső létét is megteremti. Termékenységeinek megnyilvánulása, hogy létrehozza a szimultaneitás valóságos térbeli helyeit: az »egyetemes könyvtár« az irodalom területén, a múzeumot, az állandó színházat, a hangversenytermet stb. Világosan kell látnunk, hogy

ezeket mi különbözteti meg a régebbi hasonló intézményektől: például a múzeum nem egyszerűen nyilvánossá vált gyűjtemény. A régi gyűjtemények (a királyi udvarokban és a városokban egyaránt) egy meghatározott, válogató ízlést tükröztek, s túlnyomórészt egy és ugyanazon »iskola« munkáit tartalmazták, melyet mintaszerűnek éreztek. A múzeum viszont az ilyen gyűjtemények gyűjteménye, s jellemző módon akkor válik tökéletessé, ha elpalástolja, hogy ilyen gyűjteményekből hízott nagyra – akár úgy, hogy az egészet történetileg újrendezi, akár úgy, hogy a lehető legátfogóbbá egészíti ki magát. Az állandó színháznak vagy századunk hangversenyüzemének esetében hasonlóképp ki lehetne mutatni, hogy a műsor-összeállítás miként távolodik egyre messzebb a kortárs alkotásoktól, s hogyan alkalmazkodik az önigazolás szükségletéhez, mely az ilyen intézményeket hordozó kultúrtársadalom jellemző sajátossága. Még azokat a művészetformákat is bevonják az esztétikai élmény szimultaneitásába, melyek – mint az építőművészet – ellenállni látszanak neki. Ez történhet például a modern sokszorosítótechnika segítségével, mely az építményeket képpé változtatja, vagy a modern turizmus révén, mely az utazást képeskönyvek lapozgatásához teszi hasonlóvá”.²⁷

A „kultúrtársadalom” Gadamer által markánsan, nagy vonásokban felvázolt képe alkotja minden bizonnyal a könyvtár hagyományos fogalmának filozófiai háttérét. A „könyvtár”, ahol minden megvan, a könyvtár, amely – múzeumi gyűjteményekhez hasonlóan – nem tükröz „meghatározott, válogató ízlést”, ám amely éppen ezért egyúttal fogalma szerint már mindig is „*egyetemes könyvtár*”:²⁸ Az „esztétikai megkülönböztetésen” alapuló világszemlélet és világkép állhatott a nagy könyvtári gyűjtemények létrejötte mögött. Említésre méltó, hogy az idézett rész vége felé Gadamer figyelme kiterjed a technikai újításokra is, és az „esztétikai megkülönböztetésen” alapuló világszemlélet keretei közé sikeresen vonja be „a modern sokszorosítótechnika” által lehetővé tett újabb fejleményeket.

IV.

Zárszó: A virtuális könyvtár lehetséges valósága – egy hermeneutikai utópia

A hermeneutikai utópia fogalma szokatlanul csenghet, hiszen azon dolgok egyikét, amelyektől a hermeneutika alapvetően idegenkedik, amelyek iránt eleve bizalmatlansággal viseltetik, és beható kritikával illeti őket, nem utolsósorban épp az utópia alkotja. Gadamer nézőpontjából a múlt fontosabb, mint a jövő; nem utópiák konstruálására van szükség, nem arra, hogy „tévedhetetlenül állást foglaljunk a végső kérdésekben”, írja fő műve második kiadásának előszavában, hanem arra, hogy „*legyen érzékünk az itt és most teendő lehetséges és helyes iránt*”.²⁹ Erre messzemenően tekintettel kívánok lenni; s jelen összefüggésben ezért a hermeneutikai utópia fogalma egyszerűen nem jelöl mást, mint egy lehetséges jövőképet (sok lehetséges jövőkép egyikét), amely attól hermeneutikai, hogy – a XX. századi végeséghermeneutika heideggeri–gadameri kiinduló előfeltevésével összhangban – az embert véges-történeti lényként veszi tekintetbe. Olyan lényként, akinek a számára a virtuális könyvtár lehetséges valósága nem légtüres térben tevődik fel, hanem olyan véges-történeti kontextusban, amelyben valami olyan, mint fizikai könyvtár *már létezik*. Ebben a szellemben fogalmaztam fentebb különböző kontextusokban úgy, hogy a fizikai vagy digitális (virtuális) könyvtár közti választás kérdése nem „desztillált elvontságban”, hermeneutikai szempontból „szabadon lebegő” formában tevődik fel, hogy „digitális

könyvek fizikai könyveknek [...] nem annyira *alternatívái*, mint inkább *kiegészítői*”, hogy „a teljes átállás nyilván nem reális célkitűzés”, és hogy „túlontúl hozzászoktunk már a fizikai könyvekhez, a könyvek fizikai, taktilis valójához, semhogy egyik napról a másikra meg tudnánk lenni nélkülük”.

Két megfogalmazást húznék alá különösen: az alternatíva helyett a kiegészítő jellegre vonatkozó utalást, és az átállásnak nem reális célkitűzésként való megítélését. Mindkettő érvényben maradhat, s mégis körvonalazódik mögöttük egy olyan további lehetőség, amely itt kimondatlan marad. Az átállás ugyanis feltételez egy kiinduló állapotot, amelyet elhagyunk, amelyből kilépünk, és egy végállapotot, amelybe érkezünk, illetve áthelyezkedünk. A „nem reális alternatíva” állítás ezért csak az „átállásra” vonatkozik. De mi van akkor, ha a kiinduló állapot egyszerűen nem létezik? Ha a fizikai könyvekhez való túlzott hozzászokás nem áll fenn? Az okfejtés és a meggondolások sora ugyanis véges-történeti előfeltételként a könyvtár fizikai valóságának kontingens körülményére támaszkodik, arra hogy már *van* fizikai könyvtár. De elképzelhető, hogy jövődő generációk könyvtárunk kiépítését már eleve digitális formában kezdik meg, s ebben az esetben az átállás kérdése számukra problémaként egyszerűen nem vetődik fel, miként digitális könyvek is csak ott lehetnek fizikai könyvek *kiegészítői*, ahol fizikai könyvek *egyéltalan* léteznek. Ha nincsenek, nincs átállás és nincs kiegészítés sem. Vajon elképzelhető-e egy ilyen jövőbeli állapot?

Hogy jövőbeli (kutató) generációk milyen körülmények közé születnek, nem jósolható meg és nem látható előre. A hermeneutika jövőre vonatkozó prediktív képességével fölöttébb óvatosan kell bánnunk. Jobbára negatív megfogalmazásokra vagyunk csak feljogosítva. Azt állítani, hogy a virtuális könyvtár teljes mértékben kiszoríthatja a fizikai könyvtárat, nem lehetséges – nem lehetséges, tudniillik *ma*, amikor fizikai könyvtárak léteznek. Ha nem lehet állítani, lehet-e vajon tagadni? A tudatosan végigvitt hermeneutikai önkorlátozás azt mondatja velünk: e lehetőséget tagadni éppoly kevésbé lehetséges, mint állítani. Mind az állítás, mind a tagadás túllépi ugyanis a véges-történeti ember tapasztalatának horizontját.

Ma úgy tűnik – s fentebb erről is szó esett –, hogy digitális könyvtárak számára továbbra is – még mindig – a fizikai könyv (materiális-érzéki kinézete) szolgál mintaképül, hogy „önértelmezésüket tekintve könyvek digitális kiadásai az esetek többségében a nyomtatott könyvek lehetőleg hű másolatai vagy reprodukciói kívánnak lenni”. Eljöhét azonban az idő – előállhatnak olyan körülmények –, amikor ez az önértelmezés megváltozik, s a materiális könyv nem lesz immár másolandó mintakép. A hermeneutikai beállítódás ebben a tekintetben ítélettől való tartózkodást ró ránk.

Addig is azonban – hogy az írás címében megfogalmazott hallgatólagos kérdésre is egyfajta választ adjak – el lehet mondani: a virtuális könyvtárnak nem lehetséges valósága van, hanem *már valóságos* is – valóságos a maga módján, a fentiekben ecsetelt módon. Ám valóságának többféle formája lehetséges, és hogy ezekből egy másik is a jövőben valósággá válik, az nem látható előre. Lehetséges valóságának egyik formája a fizikai könyvtárakkal való békés együttélése, miként lehetséges valósága az is, hogy önállóvá válik és a helyükbe lép.

JEGYZETEK

1. „A library is an organized collection of sources of information and similar resources, made accessible to a defined community for reference or borrowing. It provides physical or digital access to material, and may be a physical building or room, or a virtual space, or both.” (http://en.wikipedia.org/wiki/Library#cite_ref-116)
2. Lásd „Bibliothek”, in *Der Große Herder*. Nachschlagewerk für Wissen und Leben, 5. neubearb. Aufl. von Herders Konversationslexikon, Band I, Freiburg i. Br.: Verlag Herder, 1956, 1429. s köv. hasábk.
3. Ehhez és a következőkhöz lásd Birgit Mersmann: „Virtualität”, *Enzyklopädie vielsprachiger Kulturwissenschaften*, http://www.inst.at/ausstellung/enzy/reflexions/mersmann_birgit.htm és „Virtualität” <http://de.wikipedia.org/wiki/Virtualit%C3%A4t>
4. Martin Heidegger: *Gesamtausgabe*, 56/57. köt., 126. p. – kiemelés az eredetiben.
5. „entsprechend seiner Anlage als Möglichkeit vorhanden“, „die Möglichkeit zu etwas in sich begreifend“, „nicht echt, nicht in Wirklichkeit vorhanden, aber echt erscheinend“ (Duden 2013, lásd <http://www.duden.de/rechtschreibung/virtuell>).
6. <http://www.gib.uni-tuebingen.de/netzwerk/glossar/index.php?title=Virtualit%C3%A4t>
7. Wolfgang Hesse: „Virtualität und Realität – Konflikt zweier Welten?” Lásd: <https://www.uni-marburg.de/fb12/informatik/homepages/hesse/vortraege/dateien/virnat2.pdf>
8. *Nomen est omen*: az említett jelentésdimenziókkal kapcsolatban tanulságos és mindenképpen stílszerű lehet, ha a sok kínálókozó lehetőség közül a „virtuális” meghatározásához éppenséggel a *Magyar Virtuális Enciklopédiához* fordulunk: lásd: <http://www.enc.hu/1enciklopedia/fogalmi/inf/virtualis.htm>: „**virtuális** – a középkori skolasztikus latin terminológiában: hathatós, hatékony. Jelzője annak, ami valamivel hatásában azonos, de megjelenésében (a skolasztikus filozófusok szerint: anyagában és formájában) különböző. Ilyen értelemben beszélhetünk a fizikában virtuális (nem valóságosan végzett) munkáról, pályáról vagy – az optikában – virtuális képről, amely ernyővel nem felfogható, látszólagos. Ez utóbbi kiterjesztésével virtuálisnak nevezhetünk minden mesterségesen előállított illúziót, amely képes a természetes érzék-szervi benyomások által keltett valós élmények helyettesítésére. Ma a kifejezés elsősorban azon dolgok jelzőjeként használatos, amelyek pusztán a számítógépek közegeiben léteznek. A virtuális könyvtár, múzeum, egyetem vagy enciklopédia gyakran megjelenésében is igyekszik hasonlítani valóságos társaira, ám voltaképp mindig a fizikai világ korlátainak átlépésére törekszik. A virtuális intézmények realitása elsősorban abból fakad, hogy a felhasználók mint valós létezőkkel lépnek velük interakcióba.” (Összeállította: Ferencz Sándor, Golden Dániel, Schmal Dániel.)
9. Lásd ehhez Gadamer: *Gesammelte Werke*, 2. köt, 505. p.; további helyekkel és továbbvezető meg-gondolásokkal Fehér M. István: „Hermeneutika és humanizmus”, *Hans-Georg Gadamer – egy 20. századi humanista*, szerk. Nyíró Miklós, Budapest: L’Harmattan, 2009, 106. sk., 110. sk. p. Az ott idézett helyeket érdemes még eggyel szaporítani. „Hogy a filozófiai hermeneutika a legfontosabb mai irányzatok egyikévé válhatott”, írja Günter Figal, „abban a filozófiai erény változásának lényeges szerepe volt: annak a helyébe, amit egykor a bölcsesség foglalt el, a szerénység lépett” (G. Figal: *Der Sinn des Verstehens. Beiträge zur hermeneutischen Philosophie*, Stuttgart: Reclam, 1996, 11. p.).
10. Lásd újabban pl. Balogh András: „Könyvtár, információs fenomén, virtuális valóság: A hermeneutikai fenomenológia egzisztenciális alapkérdései posztmodern könyvtártudományi olvasatban” *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 24. évf. 2015/7-8. sz. 25-44. p. és uő.: „Könyvtár, közösségi tér, szellemi rekreáció: a könyvtár, közművelődés, ismeretterjesztés és rekreáció szerep-és jelentésváltozásai hermeneutikai megközelítésben”, *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 24. évf. 2015/1. sz. 3–13. p.

11. Ez a nehézség megismétlődik a digitális-virtuális könyvtárral kapcsolatban, azzal a különbséggel, hogy a „melyik polcon”, „melyik *Ordner*ben vagy dossziéban van?” helyébe a „melyik könyvtárban van?” („Directory”, „Verzeichnis”) kérdés lép. Talán azzal a – szó szoros értelmében vett – könnyebbséggel, hogy nem kell több kilónyi dossziékat/könyveket emelgetni, s ide-oda rakosgatni, csak komputer-könyvtárak között egérrel navigálni.
12. Lásd <http://hogymondom.hu/showslang.php?slang=szkennel>
13. Lásd <https://hu.wikipedia.org/wiki/Lapolvas%C3%B3> (Kiemelés F.M.I.).
14. A Heidegger-összkiadás 4. kötetének végén a szerkesztő ama „nehéz feladat megoldásáért” mond köszönetet, amelyet „Heidegger vékony ceruzával beírt margómegjegyzéseinek hiánytalan reprodukálása” jelent (*Gesamtausgabe*, Bd. 4, 208. old.: „schwierige Aufgabe, den feinen Bleistift der Marginalien Heideggers ohne Verluste zu reproduzieren”).
15. Interneten is találkozni azzal az internet-ellenes érveléssel, miszerint a monitorról vagy e-olvasóról való olvasás „gyakran fejfájást okoz, megerőlteti a szemet. Kevesen szeretnek képernyőről olvasni, a használók nagy része a két oldalnál hosszabb dokumentumokat kinyomtatja” (lásd <https://hu.wikipedia.org/wiki/Gutenberg-galaxis>).
16. „Menschen haben geurteilt, ein König könne Regen machen; *wir* sagen, dies widerspräche aller Erfahrung. Heute urteilt man, Aeroplane, Radio etc. seien Mittel zur Annäherung der Völker und Ausbreitung von Kultur” (Ludwig Wittgenstein: *Über Gewissheit / On Certainty*, Oxford: Basil Blackwell, 1969, 132. §., magyarul Ludwig Wittgenstein: *A bizonyosságról*, ford. Neumer Katalin, Budapest: Európa, 1989, 42. p. A Wittgenstein-helyhez lásd Nyíri Kristóf kommentárját in uő.: *Ludwig Wittgenstein*, Budapest: Kossuth, 1983, 102. p.: „ezzel [Wittgenstein] még csak nem is azt akarja mondani, hogy a mai ember ostobább, mint a régi – hanem azt, hogy az alapbizonyosságok megkérdőjelezésének *nincs értelme*, hogy »a kétely játéka már előföltételezi a bizonyosságot«, hogy »a föltevések minden vizsgálata, minden igazolása és cáfolása már valamely rendszeren belül történik« [...]”.
17. M. Heidegger: *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, uő.: *Gesamtausgabe*, Bd. 65, Frankfurt/Main: Klostermann, 1989, 442. p.: „Das Riesenhafte der *Verkleinerung* des Seienden im Ganzen unter dem Schein der grenzenlosen Ausweitung desselben kraft der unbedingten Beherrschbarkeit.“ (Kiemelés az eredetiben.)
18. Lásd Ana Ofak: „Weltbilder”, *Synthesis Philosophica* 50, 2010/2, 265–282, itt 270. p.: „[...] ein Paradoxon der Größenverhältnisse. Anzeichen für dieses Paradoxon sind *die Nähe des Fernen*, von der Heidegger im Zusammenhang mit dem Rundfunk sprach, und *das Riesenhafte des Kleinen*, das sich in der Sphäre der Naturwissenschaften und im Besonderen der Atomphysik kenntlich mache.” „[...] a nagysági viszonyok paradoxona. Ezen paradoxon jegyei *a távoli közelsége*, melyről Heidegger a rádióval összefüggésben beszélt, és a *kis dolgok gigantikus jellege*, amely a természettudományok s különösen az atomfizika területén mutatkozik meg” (Kiemelés: F.M.I.)
19. Lásd M. Heidegger: „Die Zeit des Weltbildes”, in: uő.: *Holzwege, Gesamtausgabe*, Bd. 5, 77., 81 skk. p.
20. Lásd M. Heidegger: *Aus der Erfahrung des Denkens, Gesamtausgabe*, Bd. 13, 243. p.
21. Mobilitás és otthon viszonyát illetően tipikusnak tekinthető annak a „középkorú hölgynek” az esete, aki, „egy nemzetközi kereskedelmi cég alkalmazottja, öt nyelven beszél és három lakása van a világ három különböző pontján”, s akit a kérdés, „Tulajdonképpen hol van az otthona?”, „teljesen felkészületlenül ér”, úgyhogy „egy darabig gondolkodnia kellett”, végül így felelt: „Talán ahol a macskám lakik” (lásd Heller Ágnes: „Hol az otthonunk?”, *Holmi* VI, 1994/12, 1832. p.). – Mobilitás és otthon (illetve otthontalanság) összefüggéséről lásd még Adorno megjegyzését, mely szerint „a mobilitás szerencséje–boldogsága az otthontalanon átokká válik” (Theodor W. Adorno: *Negative Dialektik. Jargon der Eigentlichkeit. Gesammelte Schriften*, hrsg. von Rolf Tiedemann unter Mitwirkung von Gretel Adorno, Susan Buck-Morss und Klaus Schultz,

- Band 6, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2003, 488. p.: „Das Glück der Mobilität wird zum Fluch über den Heimatlosen.”)
22. A könyvtár eddigi három jelentéséhez (1. az intézmény, 2. az épület, 3. gyűjteményes művek, könyvsorozatok címe, megnevezése, pl. Német Szellemtudományi Könyvtár, az Atlantisz kiadó sorozata) két újabb csatlakozik (4. a saját könyvtár, 5. csak a magyar nyelvben: a számítérek „könyvtárai”, angolul: Directory, németül: Verzeichnis)
 23. Lásd ezzel kapcsolatban a fentebb a 11. jegyzetben és az ahhoz csatlakozó szövegrészben mondottakat. – Nem minden bosszúságtól mentes az, ha az ember könyv vagy fénymásolat formájában beszerez olyan műveket, amelyekről később kiderül, hogy könyvtárában – ugyanabban vagy más kiadásban – már megvannak. Így jártam pl. Georg Simmel *Probleme der Geschichtsphilosophie*-jával; csekély vigasz (de mégiscsak vigasz), hogy az 1922-es 4. kiadás szövege jóval bővebb, mint az 1892-es első kiadásé. Hasonló frusztrációban részesül az ember akkor, amikor nagy fáradtsággal letölt egy olyan könyvet, amelyről utóbb kiderül: komputerének egy másik könyvtárában már volt belőle példány. A frusztráció tovább növekszik, ha az ember egy napon rájön, hogy nem csupán ugyanazon könyv több digitális változatával rendelkezik, de ezen változatok mindegyikével már dolgozott is, amennyiben jegyzeteket hol az egyik példányba írt, hol a másikba. Itt bosszulja meg magát és válik hátránnyá az az előny, hogy jegyzetekkel ellátott digitális példányainkat szabadon másolhatjuk ide-oda (így nem veszíthetjük el őket, vagy nem lophatják el őket tőlünk). Fizikai könyvekkel ilyesmi aligha fordulhat elő, hiszen a legtrikább esetben áll polcunkon ugyanannak a könyvnek több példánya, s ha ez megtörténnék, akkor is nagy valószínűséggel ezek egyike lesz a „munkapéldányunk”, abba fogunk jegyzetelni, és nem egyszerre több példányba (ha egy folyóiratcikkből vagy könyvrészletből viszont több *fénymásolatunk* van, akkor ez nagyon is megeshet). Egy használt és egy új *fizikai* könyv között többnyire szembetűnő a különbség (pl. a borító jellegét, a gerinc állapotát, a lapok állagát tekintve, vagy csupán azért, mert a használt példányt – élettartamának növelése és állagának óvása céljából – bekötjük), míg egy használt és egy új *digitális* könyv között nincs semmiféle empirikus (érzéki, látható) különbség. (Használt digitális könyvön olyan file-t értek, amelyet már legalább egyszer kinyitottunk, olvastunk, s alkalmasint írtunk megjegyzéseket bele; hogy egy könyvet „olvastak”, az egy fizikai példányon többnyire nyomot hagy, egy digitális példányon viszont aligha).
 24. Balogh András: „Könyvtár, információs fenomén, virtuális valóság. A hermeneutikai fenomenológia egzisztenciális alapkérdései posztmodern könyvtártudományi olvasatban”, *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 24. évf. 2015/7–8. sz. 22–44. p.
 25. Balogh András: „Modern és (poszt)modern ’könyvtárfilozófiai’. Könyvtár-fenomenológiai, dekonstrukciós kísérlet két (anti)tézisben. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 23. évf. 2014/3. sz. 7. p.
 26. Ezzel szembeállítható az, amit Wittgenstein „ésszerű bizalmatlanságnak” („vernünftiges Mißtrauen”) nevez, s amire épp az jellemző, hogy – szemben a minden és bármi iránt való bizalmatlansággal – nem lehet ok nélküli, hanem „oka kell, hogy legyen” („muß [...] einen Grund haben”) [Über Gewißheit, 323. §, *Werkausgabe*, 8. köt., 182. p.). A rettenthetetlen kételkedőt – aki azt állítja: ez sem biztos, az sem biztos, amaz sem biztos; ő bizony ebben is, abban is, amabban is kételkedik – úgy próbálhatjuk rászorítani arra, hogy számot adjon kételkedéséről, kételkedése mindenkor tárgyról, hogy felszólítjuk: adja meg az okot, ami miatt ebben, abban vagy amabban kételkedik. Ha vonakodik ezt megadni, illetve rendre absztrakt általánosságokkal felel (pl.: „mert nem biztos”, „nem látja bizonyítva” stb.), akkor okunk van arra, hogy őt magát is kérdésessé tegyük. A rettenthetetlen kételkedő rejtett dogmatizmusa, sőt autoritarianizmusa akkor lepleződik le, amikor az ilyen kérdezősködés, számadás alól megpróbálja kivonni magát, vállát rándítja avagy idegesen toppant a lábával, jelezvén, nem látja be, miért kellene neki igazolnia, megokolnia kételkedését. Hát nem evidens az, hogy mindenben kételkedünk, amiben csak kételkedni lehet? Erre azt kérdezhetjük: vajon honnan ez a rendíthetetlen magabiztosság, ez a vak önbizalom önmaga – önmaga kételkedése – iránt? Ki ültette trónra? S ő maga vajon miért van kivonva a kétealyól?

Ha erre a kételkedő – amint az az esetek egy jelentős részében történik – kihívóan úgy válaszol: ő bizony *így tanulta*, hogy a filozófia a kételkedéssel kezdődik, hogy mindenben kételkedünk, amiben csak lehet stb., akkor itt szaván fogjuk, s rávilágítunk az állításában hangsúlyosan szereplő „tanulta” dogmatikus jellegére. „Úgy tanulta”: ez annyit tesz, hogy tekintélyelv alapján adott hitelt neki, hallomás alapján vette át, hitte el, autoriter módon tette magáévá – majd igyekezett ezt a gondolatlanul átvett technikát minél jobban és minél gyakrabban alkalmazni –, ahelyett, hogy saját maga próbált volna meg utánajárni a dolognak, megvizsgálni, meggyőződni róla, alternatív vélekedéseket fontolóra venni (például azt, hogy a filozófia lényege nem föltétlenül a kételkedés, lehet pl. az a törekvés is, hogy számot adjunk arról, ahogy a dolgok vannak, megvilágítsuk őket, éspedig önálló utánajárás, vizsgálódás alapján). Ha erre a kételkedő azt válaszolja, de hiszen hát valamit *mégiscsak* el kell fogadni (éspedig vakon, kételkedés nélkül), hogy filozofálni tudjunk, s ez ránk is érvényes, akkor erre azt mondjuk, hogy egyrészt bizonyos értelemben épp ezt gondoljuk mi is (ám hogy az elfogadásnak ennyire dogmatikusnak és vaknak kellene lennie, azzal nem értünk egyet); másrészt viszont neki illenék rádöbbenie arra, hogy iménti állításával elismerte saját álláspontjának inkonzisztenciáját, vagyis többé nem állíthatja már konzisztensen azt, hogy ő rettenthetetlenül mindenben kételkedik.

27. H.-G. Gadamer: *Igazság és módszer*, ford. Bonyhai Gábor, Budapest, Kossuth, 1984, 79. sk. p. (Kiemelés: F.M.I.)
28. Ahogy az egyetem is csupán az újkorban, közelebbről a XIX. század elején vált „egyetemessé”. Az *universitas* a középkorban ugyanis eredetileg testületet (corpus), testületiséget, korporativitást jelentett, az univerzalitás jelentésdimenziót – mint *universitas litterarum*, melynek a tudományok egészét, teljességét kell gondoznia és ápolnia, s ami a mai napig világszerte és hazánkban is a meghatározó tényező az egyetem nevet viselő intézmények számára – Humboldt és Schleiermacher korában nyerte el. Lásd pl. W. Rüegg: „Vorwort”, in: *Geschichte der Universität in Europa*, I–IV, hrsg. W. Rüegg, Bd. 1: *Mittelalter*, München: Beck, 1993, 13. p..
29. *Igazság és módszer*, 18 p. (Kiemelés: F.M.I.); lásd *Gesammelte Werke*, Bd. 2, 448. p.: „Sinn für das Tunliche, das Mögliche, das Richtige hier und jetzt”.

JUBILEUMI KONFERENCIA

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete, amely az 1935-ben alapított Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének történeti utódja, 2015-ben ünnepli fennállásának nyolcvanadik évfordulóját. Ennek alkalmából az egyesület jubileumi konferenciát rendez 2015. november 25-én az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar dísztermében (1053 Budapest, Egyetem tér 1-3.).

A tervezett konferencia célkitűzése nem csupán a nyolcvan esztendő eredményeinek összegzése, hanem elsősorban a könyvtárak előtt álló új kihívások, a jövő építését megalapozó tendenciák, információs technológiák számbavétele; a kutatási, fejlesztési és innovációs tevékenységek elősegítése a tudomány-, a tudásfejlesztés, valamint az információs szolgáltatás érdekében.

Balogh András

Könyvtár, információs fenomén, virtuális valóság

A hermeneutikai fenomenológia egzisztenciális alapkérdé-
sei posztmodern könyvtártudományi olvasatban

*„Minden pontatlan. Semmi sem 'úgy' történik. Az életünk pontatlan leírás. Újra és újra írni.
(Újjá és újjá írni.)” (Kertész Imre: A végső kocsmá)*

(Utó)tézisek, (ön)reflexiók, (re)interpretációk egy hermeneutikai könyvtárfogalom dekonstrukciójához

Mit jelent a dekonstrukció könyvtári, könyvtár- és tájékoztatótudományi aspektusból? Hogyan, milyen módszerekkel „támogatja” a fenomenológia és a hermeneutika a történeti könyvtárfogalom dekonstruálását? Milyen elméleti és gyakorlati perspektívát és realitást jelent a virtuális valóság egészére átvitt, annak megfeleltetett könyvtári jelentés, egzisztencia? Ezek egy posztmodern fenomenológiai-hermeneutika könyvtártudományi alapkérdései.

A könyvtár társadalmi-kulturális, információs jelenségvilága nemcsak egyszerűen a „szociológiai felszínen” változott meg radikálisan, de a „mélyben” a könyvtár fogalmi átstrukturálódása, ennek szemléletbeli paradigmaváltása jelentik az igazi okait a könyvtárfogalom észlelésében bekövetkezett változásoknak! Miért van az, hogy a könyvtár fogalmi valósága, (részben legalábbis) már nem köthető egy konkrét, „a priori” intézményhez, intézményi hálózathoz, amelynek könyvtár a neve, hanem végeredményben a virtuális valóság nagyon is hálózati rendszerében feloldódik az írásban, a tartalomközlésben, megosztásban és szolgáltatásban? Nyilvánvalóan azért, mert egy mára elvont fogalom, intéz-

mény elvont jelentése számunkra való korrelációjának csak egy fogalmi dekonstrukción átesett könyvtárat nevezhetünk annak, ami. A könyvtár fogalmi „kiáramlása”, a teljes (virtuális) valósággal való korrelációja nem érthető meg a társadalmi intézményesülés horizontján. A hermeneutika, a fenomenológia könyvtártudományi beépítésének, felhasználásának folyamatában a virtuális valóság kiteljesedésének kizárólagos jelentősége van. Az információs fenoménre redukált virtuális valóság könyvtári korrelációja során a de(kon)strukciós elvvel vethetjük el a történeti könyvtárfogalom korlátait. Jóllehet, a destrukció, a dekonstrukció köznapit értelmében negatív asszociációjú fogalmak, a filozófia-hagyomány, elsősorban Heidegger és Derrida munkássága során a dolgok lényege megragadásának autentikus módszereként tekint. A destrukció heideggeri fogalma egy sajátos fenomenológiai redukció, amely a létezőket a léthez, vagyis az „eredethez” vezeti vissza, az ontológiai ontikussá redukálja. Derrida esetében magát a létet is „elvetjük”, mint metafizikai előfeltevést. Ezek a premisszák kulcsfontosságúak annak a megértésében, könyvtártudományi kidolgozásában, ami az információs fenomén, könyvtár, valóság (lét) viszonyt korrelációban kívánja autentikus egységbe vonni. Az információs fenomén, könyvtár, világ kategóriáinak egymásba átmenése (itt legalábbis) nem egyirányú fejlődési pályát, szükségszerűséget jelent, egyfajta hegei tézis, antitézis, szintézis újraéledését. Ez hierarchiát, történetiséget, végső soron metafizikát feltételező módszer lenne, amellyel éppen teljesen ellenkező utat járunk be: a fogalmi, történeti, metafizikai rend, szükségszerűség és hierarchia lebontása helyettesíthető, kompatibilis fogalmakká teszik az információs fenomént, a könyvtárat és a világot. E három fogalom „egy szinten” van tehát, mondhatni, a szövegnek, az írásnak, mint szubsztanciának a modulusaiként tekinthetünk rájuk.

A valóság a pirosi „szövegszerűségének” (virtuális) megnyilvánulásai okán a valóság könyvtári szövegtermészetű lesz, és viszont: a könyvtár és a világ egyenrangú „hívószava” az információs fenoménre redukált jelenvaló lét. Az információs fenomén az átjáró, a kulcs a hermeneutikailag (át)értelmezett könyvtárfogalom jelenvaló létre történő egzisztenciális kiterjesztése felé, a virtuális valóság daseinstruktúrájának megalapozásához. Martin Heidegger a *Kérdés a technika lényegéről*¹ című filozófiai esszéjében azt írja, hogy „a technika nem azonos a technika lényegével.” Ez a kitétel a posztmodern könyvtárfogalom dekonstrukciója szempontjából axiomatikus értelmű, hiszen ha a könyvtár sem azonos a könyvtár lényegével, akkor vajon mivel lehet önazonos a létezése? Mi a könyvtár, a léte, az egzisztenciája szempontjából a megkettőzött (virtuális) valóságra is vetítve? A választ a könyvtárfogalom fenomenológiai (és egzisztenciális) redukciója fogja megadni, vagyis azt, hogy a könyvtárfogalom destrukciója² következtében a könyvtár már nem a tér egy kitüntetett helye lesz (Foucault), hanem a könyvtár lesz „a tér”, (a világban való lét).

A könyvtár- és információtudomány filozófiai szintre emelésének alapvető (szellem) tudományos felismerése, kritériuma, hogy ezeket a felismeréseket, az egyre inkább virtuális „könyvtári jelenség” komplex fogalmát, az információs fenomén virtuális (könyvtári) világban létét új, fenomenológiai-hermeneutikai alapokra helyezve fogalmazzuk meg. A virtuális tér új típusú létstruktúrában állítja eléink az információs fenomén valóságát, ezzel együtt a könyvtár történetileg kialakult fogalmának dekonstrukcióit. Michael Foucault a heterotópiákról szóló írásában így fogalmaz a könyvtári, közgyűjteményi terekkel kapcsolatban: „*Először is ott vannak az időbeli heterotópiák, melyek végtelen módon halmozódnak: például a múzeumok, a könyvtárak; a múzeumok és a könyvtárak olyan heterotópiák, melyekben az idő sosem*

*szűnik meg épülni, és saját csúcsaira bágni, jóllehet a tizenhetedik században, egészen a tizenhetedik század végéig a múzeum és a könyvtár még egyfajta egyéni választás kifejeződései voltak. Ezzel szemben a mindent felhalmozás gondolata, az ötlet, hogy létrehozzunk egy általános archívumot, a szándék, hogy minden időt, minden kort, minden formát, minden ízlést egy helyre zárjunk, a gondolat, hogy létrehozzuk minden idő helyét, mely maga az időn kívül, az idő támadásától védve áll, a terv, hogy így megszervezzük az idő egyfajta végtelen, meghatározatlan felhalmozását egyetlen, mozdulatlan helyen, nos, mindez teljességgel a mi modern korunk szüleménye. A múzeumok és a könyvtárak a tizenkilencedik századi nyugati kultúra jellegzetes heterotópiái.*³ Ez a minden időt magába foglaló tér a virtuális valóságban lesz egyben a mindenki által elérhető, mindenkinek autentikus, „információs” létszférájú terévé is. A XX., de még inkább a XXI. századra nemhogy a könyvtár, de már az olvasás sem választás kérdése, vagy még inkább szavazás⁴, hanem sokkal inkább az írásba foglalt beszédaktusok közlésének, regisztrációjának disszeminációjaként értelmezhetjük az interpretált, archivált, disszeminált (virtuális) tér fogalmát újra. A könyvtár, a de(kon)strukció révén egyszerre kevesebb, egyszersemind végtelenül több is lett, mint amit a fizikai világ heterotópiái jelentettek. Nem a könyvtár, mint kitüntetett tér lett „mássá” (információs térré), hanem egészen indirekt módon a virtuális tér egésze, még tágabb értelmezésben a fizikai valóságot is beleértve, az egész jelenvaló lét ontologikus, fundamentálonológiai értelmét tekintve lett információs, vagyis „könyvtári” megalapozottságú. Ennek az információs prezenciának minden felülete, attribútuma „könyvtári”, abban az értelemben, hogy regisztrál (szöveget kreál), tárgyszavaz, vagyis kereshetővé teszi önmagát, megoszt, archivál, vagyis elérhetővé teszi önmagát. Információs fenomen, könyvtár, világ egymást feltételező, konstituáló tényezői a virtuális valóságnak.

És mégis, miért nem lehet abszolút prezenciáról beszélnünk a virtuális könyvtár esetében akkor sem, ha elvben a világon minden fellelhető írás (és annak összes változata) elérhető lehetne online? A könyvtár „még nem”-je mindazok a közösségi oldalakon történő disszeminált értelmezések, reinterpretációk, amelyeket a „lezárt”, abszolút szövegek sugallnak, és amelyekre válaszul másodpercenként elképzeltetlenül nagy mennyiségű (anonim) írásmű lép be ebbe a heterotópiába. Nem a könyvtár lett mássá, más, kitüntetett, „információs” helyé, hanem a világ, amely a virtuális információs fenomenon alapszik. A virtuális tér, mint „más” tér az igazi heterotópia, jelenvaló lét, annak a dekonstrukciónak az eredményeként, amely az önértelmezési és disszeminációs aktusokon keresztül mutatkozik meg, lesz mássá, bukkan elő az elrejtettségéből az el nem rejtettségbe. Ebben a folyamatban (de)konstruálódik az új könyvtári világ. A mássá lét, az autentikus lét, az információs fenomenre redukált lét, amely természetét tekintve szöveges világinterpretációk sorozata. Az „irodalom”, (és nem mellesleg az ezt „őrző”, felmutató könyvtár) kicsit kibővített jelentéskörben használva e fogalmakat, nemhogy nem ért véget, hanem éppen most kezdődik! A szövegek megőrzése nem konvergálhat immár egy abszolút origó teljességének horizontja felé, nem, mert nincs origó, nincs felülről korlátolt szöveg(változat). A „fantasztikus könyvtár” éppen ezért a virtuális korszakban nyeri el értelmét. A szöveges, a szöveget megosztó, felülrő lett, a regisztrációs platformok korlátlan mennyiségi közlésbeli lehetőségei írásaktusokká alakítják, redukálják a teljes jelenvalólét-struktúráját. A kézirat fogalma igazából most lett „filozófiai”. A kézzel bevitt szöveg regisztrációja immár, a megosztási aktusokon keresztül, azonnal a fantasztikus könyvtár része lehet. A kéziratok disszeminációja egyetemessé teheti a végtelen szövegváltozatok egyidejű lehetőségét. Az idő könyvtári összesűritése a szövegek „összesűritésében”, virtuális kumulációjában áll.

Ezt jelenti mindaz, amit manapság Internet-galaxisban működő virtuális könyvtárnak hívunk. Míg a Gutenberg-galaxis a gondolatot szöveggé fokozta le, (és emelte fel a beszéd csapongása ellenében), addig az Internet-galaxis a beszédaktusok írásaktussá való átvitelében végtelenül kitágítja az (esetleges) értelmezési, és a diszkurzív tereket, magát a könyvtári szövegvalóságot vonatkoztatja a létezés elsődlegességévé. A gondolkodom, tehát vagyok descartes-i tétel, az írok, tehát jelen vagyok ontológiai elsődlegességére változik. Az írás elsődlegességére, az írásra visszavezetett valóság, a „cogito” leváltása nem értelmetlen szövegek preontológiai előfeltételezését, halmazát jelenti, hanem sokkal inkább azt, hogy szemantikai nyomot (és digitális szellemi nyomot is) a szövegbevitelem, szövegregisztráció keresetül hagyhatunk. Az írás még a megosztott digitalizált, audiovizuális tartalmaknál is elsődleges, hiszen keresni, rátalálni egy tartalomra, szöveges kereséssel találhatunk csak. Véleményt nyilvánítani, diszkurzív mezőben dialógust folytatni e tartalmakról meg csak hatványozottan szövegbevitel regisztrációjával vagyunk képesek. Így a heterotópia végeredményben nagyjából egyenlő lesz „minden”, az adott pillanatban elérhető szöveg jelenvaló létével, vagyis az önmagunkkal és másokkal folytatott diskurzus, (ön)interpretáció és szöveges önreprezentáció egyidejűségével. A könyvtár nemhogy nem fejezte be „földi” létét, bár másképpen fogalmazva igenis befejezte, mert abszolút, virtuális, közösségi térben „írja felül”, dekonstruálja önmagát, hanem éppen csak hogy akkor veszi kezdetét *igazi* létezése, amikor azt hisszük, hogy már mindent elérhetővé tettünk. Nem számoltunk a szerzőség filozófiai problémájával és nagyon is valós virtuális tevékenységével, szöveg előállítói képességével. Mi lesz, ha mind a kilenc milliárdnyi ember „íróvá” lesz. Íróvá, amely szó egyszerre lefokozott, egyszerre felemelő szerepű fogalomként kezd mutatkozni. Az írás egyneműsítő jellege a virtuális térben abszolúttá válik. A hordozó felület már nem különböző minőségű papírok fólióinak összessége, hanem a virtuális felületek hiperhivatkozások által összekapcsolható, egy időben, „valós időben” jelenlévő tartalmak. Amit gondolatilag egy felhasználó lábnyomként hátrahagyhat, archiválhat, az a digitális írás. Az írás a Web2-es kánonban nem „elszigetelt” társadalmi jelenség többé, hanem a megosztás, archiválás, dialogicitás és a diskurzus mentén megvalósuló „folyamatos” jelenlét.

Az információs fenomen

Az információs fenomen problémájának kidolgozása nem egyszerűen könyvtár és információtudományi probléma (sőt, főképp nem az), még csak nem is tisztán információelméleti kérdés. Az információ mutakozásának, természetének fenomenológiai elemzése mérföldkő a virtuális lét struktúrájának leírásában (is), amelyet „segédtudományként” az információelmélet mint „természettudomány”, a kognitív pszichológia mint bölcsészettudomány, valamint a könyvtár- és információtudomány mint alkalmazott tudomány egyaránt használhat jelenségeinek tudományos leírásában. Ebből mi most csak részelemeket, dolgozatom konzekvenciája szempontjából alapvetően fontos kritériumokat villantunk fel, hogy a webes Dasein lényegét átlássuk. Könyvtártudományi szempontból ugyanis elégséges ennek az információs ismeretelméleti rendszernek néhány alapelemére felhívni a figyelmet, amellyekkel a könyvtárfogalom de(kon)struálható, a virtuális valóság egésze átvihető.

Egy információ-fenomenológia abból az előfeltevésből indulhat ki, hogy az információ valóságra vonatkozó kapcsolata, a valóság, a világ információra való redukciója tartalmazza azt az absztrakt, „tisztá” tudást, amelyet a valóság zárójelbe tételeivel nyer az észlelő tudat. Az intencionális élményben nem elsősorban magát a dolgot, hanem az információt mint fenomént ismerem meg a dolog adekvát megjelenési formájaként. Az információs fenomén azonban nemcsak „élmény” és benyomás, de logikai összefüggérendszer is, amelynek koherenciáját, egyetemes jellegét a matematika adekvátsága biztosítja. Miért írható le az információval egzakt, egyetemes formában a világ? Az információ „abszolút” jelenség, hiszen az anyagi és nem anyagi valóságok, így a virtuális valóság adekvát leírásának eszköze, és nyilvánvalóan adódik, hogy a dolgok, a virtuális valóság tudatunkban megnyilvánuló megmutakozásának lényege is információs. Ha egy észlelt dolog redukcióját ebben a kontextusban most nem a fenomén, (Husserl), hanem a dolog létének a létező felé történő ontológiai redukciója felől nézzük, (Heidegger), akkor még inkább nyilvánvaló, hogy a dolog létezése egy információs Dasein-struktúrában írható le. A létező virtuális léte (attribútuma) „információs természetű”, legalábbis az észlelő objektivitása szempontjából

Az információs fenoménhez vezető redukció számára az írott forma a legadekvátabb, számunkra való, „redukálható” tartalom. A dologhoz, magához vezető tiszta szemlélethez szükséges „információkat” az írás (leírás) aktusai biztosítják. Az információs fenomén jelenti a transzcendált valóságot, a dolog lényegét, amelyben az esetlegességet információs, matematikai egzakttság, egyfajta *commune sense* teszi tiszta ismeretté. A tiszta, transzcendált ismeret számunkra-valóságát tekintve, valójában információ. A szubjektív észlelési és az objektivitást biztosító transzcendentális aktusokat, amelyek a valóság és a tudati észlelés egybeesését, megfelelését leírják, az információ egzakttsága köti össze. A *noéizis* valójában információs redukciós aktus, a dolog mutatkozása információs természetű.

A könyvtár a virtuális világban nemcsak információt gyűjtő, rendszerező, feltáró, szolgáltató, archiváló szereplőként lett információs megalapozottságú, hanem „informatikailag” is. Mit jelent ez? Az információ virtuális természete, „mutakozása” nem érinti az információelmélet által elért, az információt matematikailag leíró modelleket, hiszen ebből a szempontból irreleváns, hogy az észlelő tudatába hogyan kerül az ismeret. Azonban az információhordozó felület és az információ virtuális létezése éppenséggel új ontológiai differencia felől közvetíti az anyagi és szellemi valóságról való ismereteink, benyomásaink létszerkezetét. Ha Heideggernél a redukció a létezőtől a lét felé történő aktus, akkor az információs fenomén virtuális mutatkozása a virtuális létezésből a virtuális létig tartó folyamatként ragadható meg. A könyvtár fenomenológiai szemlélete azonban nemcsak magát a hagyományos könyvtárat veti redukció alá, hanem elsőként és elsősorban a virtuális valóságot, mint létezőt de(kon)struálja, azért, hogy az információs fenomént egyetemes (virtuális) *könyvtárban benne létként* mutathassuk fel. Ehhez a könyvtárat az információs fenoménre redukált virtuális valóság vonatkozásában kell értelmeznünk. A virtuális valóság komplex fenomenológiai-hermeneutikai elemzése, redukciója nyilvánvalóan túlhalad e cikk feladatán és könyvtártudományi horizontján.⁵ Itt és most elég csak arra utalni, hogy ha a könyvtár virtuális létező, virtuális léte van, akkor először a virtuális létezés, létet kell a heideggeri ontológiai differencia elvével az információs fenoménre, redukálni, majd az információs fenoménen keresztül a könyvtári lét ontológiai sajátosságait megfogalmaz-

ni. Nem a könyvtár történeti-társadalmi létét, történeti fennállását vizsgáljuk, hanem a könyvtári-információs létező létstruktúráját. A heideggeri fenomenológia módszerével „kikérdezzük” a virtuális (könyvtári) létet az „információ felől”. A virtuális könyvtári létkérdés éppen az információ felől válik konstitutív és korrelatív jelentőségűvé.

Ennek előtanulmányaként a 3K 2014/3. számában megjelent előadásom szerkesztett változatában⁶ még a filozófián belül is heterogén, egy könyvtártudományi szempontú olvasat számára mégis „összetartóvá” gyúrt gondolati síkok, horizontok interpretációjával próbáltam egy valamennyire körülhatárolható posztmodern könyvtártudományi keretbe, szempontrendszerbe foglalni, átértelmezni a fenomenológia, a de(kon)strukció és csírájában a hermeneutika, a diszkurzivitás filozófiai elemeit egy sajátos könyvtár-filozófiai narratívában elbeszélni, destruálni. Az általam posztmodern könyvtár-tudománynak nevezett szellemi kaland alapját elsőként a könyvtár információs jelenségvilágának, tágabb értelemben a virtuális (jelen)valóságnak, ittlétnek a fenomenológiai, majd fundamentálonológiai, későbbiekben dekonstrukciós, majd hermeneutikai szempontok szerint elmélyített vizsgálatára vezettem vissza, hogy majd a diszkurzivitás és a dialogicitás pilléréről továbbépítve körvonalazzunk egy posztmodern könyvtártudományt. E történetet ott hagytam félbe, hogy (anti)téziseket fogalmaztam meg arra nézve, hogyan és miért szükséges a fenomenológia nyelvén kifejezni a virtuális valóságban létező posztmodern könyvtár „fundamentumait” (az információs fenomént); miért és hogyan kell de(kon)struálni a hagyományos könyvtári szövegvalóságot, hogy a *könyvtárban benne létet* tegyük meg a virtuális jelenvalólét egyik fő strukturális mozzanataként. Szellemileg e „könyvtár-kívülségbe”, virtualitásba (valójában tehát *könyvtári benne létbe, könyvtárhoz való létbe*) tartó kalandomhoz Husserlt, Heideggert, Gadamert, Derridát, Foucault-ot hívtam segítőtársul. Ez a könyvtári határátlépéseket megcélzó „kockázatos” vállalkozásom azonban mindenképpen csak vázlatos, „alapozó” lehetett, egyfajta „könyvtár-filozófiai” propedeutikaként is interpretálható „pilot projekt”, amely a fenomenológia, hermeneutika, dekonstrukció, diszkurzivitás bizonyos elemeit, „módszereit” kívánja a könyvtártudomány mai kihívásaihoz „igazítani”, részben analogikusan átértelmezett fogalmi elemeivel a könyvtárhasználati jelenségeket e filozófiai fogalmi körbe felmutatni. Úgy gondolom, írásom ezen embriotikus, számos részletében kidolgozatlan, a félreolvasás lehetőségét is magában hordozó, elnagyolt állapotában is elérte az általam kitűzött figyelemfelkeltő célt: tudományközi ajtókat, filozófiai dimenziókat, horizontokat nyitott egy új, (posztmodern, virtuális) könyvtári világ és a filozófia világa között, amelyeken keresztül máshogy láthatjuk a könyvtár jelenkorát, jövőjét, de tulajdonképpen a múltját is. Az információs valóság ittlétének sajátos létmódja a virtuális világban–való-lét. A könyvtár filozófiai kalandja, a mai posztmodern könyvtár (információs) kontextusának alapkérdései – Mi a tudás?; Ki a szerző?; „Mi” az információ? – elsősorban fenomenológiai-hermeneutikai aspektusban teljesezhetnek ki, és egy posztmodern könyvtártudományi elmélet számára ez jelentheti azt a bizonyos kályhától való indulást, amely egyfajta vonatkoztatási pontként „lebeghet” az egyre inkább vonatkoztatási pontok nélküli virtuális szellemi térben. Ajtónyitogató kalandozással ugyanakkor nem egyszerűen egy új értelmezési-hermeneutikai horizontot kívánok megnyitni a könyvtár számára, hanem ehhez egy teljesen új szellemi, szellemtudományi megközelítésmódot, „könyvtár-filozófiát”, Richard Rorty értelmezésében vett „szótárt”, vagyis „nyelvet”, szókészletet rendelek. Talán halványan arra is felhíva a figyelmet, hogy az ideológiamentes filozófiaoktatásnak a mai könyvtártudományi szako-

kon (és úgy általában a bölcsészeti és társadalomtudományi területeken) újból komolyabb jelentőséget tulajdonítsunk, hogy „beszéljük” is, értsük is, használjuk is a fenomenológia, a hermeneutika nyelvét, ne csak olvassuk. És persze arra is ráirányíthatja a figyelmet, hogy egyes tudományterületek (matematika, informatika) könyvtártudományi „túlsúlya” faragható lenne a filozófia könyvtártudományi segédtudományként való integrációjának magasabb szintjéért. De miért is szükségszerű mindez? Manapság a könyvtártudomány hagyományos, történetileg kialakult, „historizmustól terhelt” fogalmi kategóriái már nem adnak kielégítő tudományos választ arra a kérdésre, hogy mi a könyvtár. A könyvtári fenomén, mint a tudat számára közvetítő „médiium”, olyan komplex jelenséggé, mondhatni, információs világfenoméné „nőtte ki magát”, elsősorban a virtuális egzisztenciámodusza miatt, hogy nemcsak a könyvtár, de a virtuális világban-való-lét strukturális mozzanatának „legfelső szintjét” jelentő *könyvtári benne lét* információ fenomenológiai elemzése is izgalmas, felfedezendő területeket tartogat a könyvtártudomány számára. **Az általam kidolgozás alatt álló hermeneutikai-fenomenológiai könyvtár-filozófia tehát azt a merész tézist állítja, hogy a könyvtár a (virtuális) világban való lét adekvát létmódja.** Ehhez természetesen össze kell kapcsolni ontológailag a világot és a könyvtárat (az írást), mint az önmagát gondoló gondolat metaforáját. Ez a kapocs csakis az információs fenomén világban való létének elemzése lehet.

A virtuális valóság mi-ben léte rendkívül komplex ontológiai probléma. A fenomenológiai módszer több szempont miatt is adekvát megközelítésnek tűnhet e világ leírásában, hiszen a virtualításban észlelhető információs fenomén egy olyan „abszolút fenoménként” értelmezhető, amely az ittlét teljesen „új” létmódjaként, a virtuális világban-való-létként mutatkozik. Az információs fenomén a hierarchiától mentes „létező”, hiszen a virtuális világ maga is ilyen struktúra, vagyis a metafizika dekonstrukciójának ideális „léterepe”. A virtuális Dasein információs fenoménja, e Dasein karaktere állandóan változó, nem determinált szövegvalóságot eredményez, amely a web2-es kánon műfajaiban, a szövegek továbbírhatóságában öltönek testet. Nyilvánvaló, hogy e szövegvalóságok számunkra-valósága felé tartó közvetítésben a könyvtárak lehetnek az ideális médiumok, de az is bizonyos, hogy a könyvtár fogalmának tartalma és terjedelme is megváltozik egyúttal. A virtuális világban való lét benne léte tehát információs fenoménon alapszik. Hogy helyesen tegyük fel a kérdést, hogy mit jelent a könyvtár ma a lét(ezés) ontológiai meghatározottsága számára, az módszertanilag talán még nehezebbnek tűnő vállalkozás, mint ezt a kérdést megválaszolni. A könyvtárak vonatkozásában eddig csak a létezőkkel, (olvasókkal, információkkal, dokumentumokkal) törődtünk, de nem vizsgáltuk a közben egyre inkább virtuális egzisztenciámoduszban létező információ és használó (virtuális) jelenlétét. A könyvtárakban jelenleg zajló forradalmi változások tehát olyan mértékben meghaladták a könyvtári-használói világ *jelenvaló létét* hagyományosan leíró bölcséleti-társadalomtudományi fogalmi lehetőségeinket, hogy az mára azzal a „veszéllyel fenyeget”, hogy megfelelő szellemtudományi módszer, háttér, fogalmi megújulás nélkül, teljesen az információtudomány és az informatika „uralma” és terminológiája alá hajtja a könyvtártudományt. Márpedig az informatika, információtudomány az információs létezővel, nem pedig az információs-virtuális léttel foglalkozik. Az, hogy mit jelent az információhordozó (eszköz), az ma már mindenki számára alapvető ismeret, amelyet az információ, a könyvtár „kéznéllevőségének” és „távltalanításának” heideggeri kategóriájával írhatunk le. Azonban az, hogy az információhordozón rögzített információt

milyen (fundamentálonológiai) módszerrel redukáljuk információs fenoménként, hogy az a kis eszköz (pl. táblagép), amit magunkkal viszünk, az valójában a *könyvtári benne lét, a könyvtárhoz való lét* egy kis darabkája, függetlenül attól, hogy valójában könyvtári portálon vagyunk-e, könyvtári szolgáltatásokat veszünk-e igénybe, nos, az már nem biztos, hogy ennyire evidens. A fenomenológiai módszer a könyvtári fenomén korrelatív jelentésének kibontását, a virtuális világgal való összekötését termeti meg. A régi bölcséleti, könyvtártudományi terminológia ezekre az eszközökre vetítve korszerűtlen, anakronisztikus; az új, a természettudományos (informatikai) alapra épített egzakt ugyan, de száraz, és épp „könyvtár-filozófiailag” üres, elvont. Az informatika nem teszi, nem teheti fel az információ „mi-ben-létének” filozófiai kérdéseit. Az információ *számunkra valóságát*, manipulálhatóságát a hordozható, kéznél lévő, távtalanító eszközök biztosítják, de ezzel még nincs filozófiailag megoldva, hogy ez az eszköz miként kötődik ontológiailag a világban-való-lét könyvtári benne létének struktúrájához, mert nem is az eszköz, hanem az információ fenomenológiai jellegzetességei alakítják át a lét és idő egzisztenciális koordinátáit *virtuális lét és térerő* apriori keretévé. A természettudomány nem igazán tud mit kezdeni a fenomenológia, a hermeneutika, a dekonstrukció (könyvtári vonatkozású) kérdésfelvetésével. Nem a fenomén érdekli, hanem maga a fenomenalitás, az információ „külső felülete”, a vele történő manipulációk, műveletek egzakt leírhatósága. A fenomenológia tehát sosem fogja úgy magyarázni (nem is feladata), hogy „matematikai pontossággal” írja le az információt. A filozófiának, (egyes módszereinek) a könyvtártudományba „segédtudományként” való adaptációja azonban azért is elengedhetetlen, mert, Heideggertól szabadosan interpretálva, ha a filozófia azért „nem tudomány”, mert több annál, akkor a könyvtártudomány azért nem, mert „kevesebb”, mint tudomány. A könyvtártudomány már jó ideje nem a saját lábán, hanem az információtudomány mankóján áll. Ez azonban egyszerre „kevés és sok”, segítő, de egyben „akadályozó”, „figyelemelterelő”, egyoldalú „súlypontáthelyező” szimbiózis. Kevés, mert az információtudomány az információval „csak” mint adattal foglalkozik, és éppen ezért egyoldalú is, mert nem alapozza meg „lételméletileg” az információ virtuális valóságát, „csak matematikailag”. Teljesen más rejtetekutak szükségeltetnek a virtuális információ(s) (fenomén) *könyvtári benne létének* analitikus fundamentálonológiai felfedezéséhez, feltárásához. A könyvtár tudományfilozófiai aspektusába „részt követel” a fenomenológia és a hermeneutika.

Azért van szükség a fenomenológia hermeneutikai kibővítésére, mert önmagában egy információ-fenomenológia még nem oldaná meg a könyvtári világban való lét kérdését. A husserli fenomenológiával, mint eidetikus tudománnyal, csak magához az információs fenomén lényegéhez juthatunk, de nem a világban létehez. Ezért kell a heideggeri hagyományra is építve nem egyszerűen információs fenomenológiát, hanem információ-ontológiát, információs fundamentálonológiát megalapoznunk a posztmodern könyvtár számára. Hogy az információ létére, értelmére vonatkozó kérdést fel lehessen tenni, e létező léte mögé lehessen nézni, a destrukcióra van szükségünk. Az információs kor léte-kategóriája a világhálón való jelenlét, amely az információs fenoménon nyugszik. Szokták mondani, ha nem vagy „fönn” az interneten, nem is „létezel”. Márpedig a virtuális világban-való-lét az az egyetemes (információs) fenomén, amely az ittlét sajátos létmódja, a lenni-tudás (virtuális) képessége manapság. Ha valaki nincs a virtuális világban, akkor az nem „részesedhet” az ittlétből, kimarad a létezés egy fontos „születéből”, bár ez ma már egyre „nehezebb”, hiszen a virtuális világra (létre) bizonyos megszorításokkal, de egy-

re bővülő tartalommal és szolgáltatásokkal szinte akaratunktól, tudatunktól függetlenül beleszületünk. A magzati állapotunkat megosztó fotó, vagy a halálunk utáni emlékdal is ezt bizonyítja. A virtuális jelenlét minél inkább autentikus feltételeinek adottnak kell lenniük ahhoz, hogy a virtuális világban való lét egyre kiteljesedjen, mondjuk, a teljes internetes térerő lefedéshez.

Mit jelent a posztmodern a könyvtártudományban?

Könyvtár-filozófiai (fundamentálonológiai) téziseim illetén felvezetése, egyáltalán a filozófiának, a filozófia egyes területeinek és a könyvtártudománynak az összekapcsolása, korántsem öncélú, példanélküli, de mint látjuk, egy fenomenológiai-hermeneutikai könyvtár-ontológia kifejtéséhez nélkülözhetetlen. E fundamentálonológia viszont ahhoz közvetítő filozófiai médium, hogy a posztmodern könyvtár szövegvalóságát magára a virtuális létezésre vonatkoztassuk. Így, **ha a modern könyvtáron a „könyvek tárá” érthettünk, a posztmodern kor számára a könyvtár fogalmának redukciója a mindenkor megváltoztatható, értelmezhető szöveget jelenti.** A könyvtári fenomenológiai vizsgálódásokat a hermeneutika, a dekonstrukció, a dialogicitás, a disszemináció és a diszkurzivitás szempontjaival kell kibővíteni a posztmodern könyvtár megértéséhez. De mi is a posztmodern a könyvtártudományban? A nagy elbeszélések vége a hagyományos, statikus szöveglétet a mindenki által felülírható szövegvalósággal állítja szembe. A szövegvalóság dekonstrukciója valójában a szövegek új típusú felemelkedését jelenti. A szövegben egzisztáló lét ugyanazt jelenti az új irodalmi szöveglét számára, amit Paul Riceour így fogalmaz meg: „*A hermeneutika akkor veszi kezdetét, ha már elégedetlenek vagyunk azokkal, hogy egy átadott hagyományhoz tartozunk, s ezért a jelentés érdekében megszakítjuk az összetartozás viszonyát*”⁷. Különösen igaz ez egy olyan intézmény (könyvtári) jelenségvalóságának fenomenológiai kutatása, feltárása során, mint a közgyűjtemények, közkönyvtárak, amelyek egyrészt abszolút értelemben a hagyományhoz tartoznak, másrészt a meglévő, rögzített tudást, értelmezési spektrumot mindig kritikailag „felül is írják” (az újabb tudományos művek szövegvalóságai.) Az értelmezés könyvtári-hermeneutikai mozzanata, (a könyvtárfogalom relativizáló értelmezéséé is) „abszolúttá” lesz; ahogy Nietzsche fogalmazta meg: „*Nincsenek tények, csak interpretációk*”. Ez a kijelentés azonban korántsem jelenti, hogy mind filozófiailag, mind köznapi értelemben szólva, az értelmezések közszőnő viszonyban ne lennének a tényekkel, a hagyománnyal, hiszen az értelmezéshez a megértésen keresztül vezet az út. „*A megértés fogalma – foglalja össze Gadamer a heideggeri tanulságokat – most már nem módszerfogalom, hanem magának az emberi életnek a létjellemzője*.”⁸ Az ember *virtuális világban való létének* különösen is, tehetjük hozzá, hiszen ahogy az értelmezés elválaszthatatlan a szövegvalóságtól (olvasástól), a szöveghagyománytól, úgy ezek elválaszthatatlan egységet képeznek a könyvtárral, az írással mint „hordozóval”, hermeneutikai felülettel. Itt érnek össze a különböző filozófiai horizontok, hiszen a hermeneutikai könyvtárfogalom fenomenológiai-fundamentálonológiai bázisú, amellyel a de(kon)strukció, amely magában foglalja a heideggeri létredukciót és ennek derridai, létkérdéssel való szembefordulását is; a diszkurzivitás, dialogicitás könyvtári jelentésében nyeri el új „jelentésé” könyvtári környezetben. A diszkurzivitás elégséges feltétele a könyvtári együttlét (Mitsein) platformja, ahol a dialogicitás megvalósul. A disszemináció, a szövegek megosztásának, könyv-, szöveg- és könyvtárkivüliségének előfeltétele, amely

a kommentelésben, blogolásban találja meg az értelmezési felületeket, diszkurzív tartalmakat.

A hermeneutika és fenomenológia könyvtártudományi kutatóterepe elsősorban a „bibliopláza modellel” leírható nagyvárosi, multikulturális, tudományos vagy közkönyvtári „könyvtár-közi” entitású intézményekre fókuszálhat. (A bibliopláza fogalma ez esetben nem szociológiai konstrukció, hanem filozófiai.) A virtuális könyvtári-használói jelenlét írásaktusainak eredményeként, elsősorban Web2-es keretben létrejövő szöveg-entitások hermeneutikai továbbírhatósága, továbbértelmezhetősége, a diszkurzivitás a hagyományos könyvtári-használói entitás és jelenlét dekonstrukciós eszköze is. A könyvtártudomány keretein belül értelmezhető fenomenológiai-hermeneutika „intézményes” (gyakorlati) háttere, modellje tehát mára már időben „előbbre jár”, egyre komplexebb olvasói-használói elvárás-horizontokra adott válaszként működik. Ezt a „bölcészettudományi” lemaradást kell behozni a hermeneutikai modellel leírható könyvtári elméletnek. Az az adottság, idea, hogy a virtuális könyvtári használói „felületek”, platformok, szokások, (írás)aktusok fenomenológiai-hermeneutikai kutatás tárgyai lehetnek a disszemináció, a dialogicitás és diszkurzivitás részben átértelmezett fogalmi kategóriáinak „függvényében”, egyfelől nagy értelmezési teret, szabadságot adnak a filozófiai „szigorúságra” épülően, másfelől olyan ajtókat nyitogatnak a témára fogékony kutatóknak, amelyek e megközelítés újszerűségéből adódóan a könyvtári információs ittlét eddig feltáratlan szellemi aspektusait, jelentéseit fogalmazhatják újra.

A célom az, hogy a könyvtári praxis, az olvasói-használói szükségletek kielégítésének „öntudatlanul” is jelen lévő gyakorlatát, a használói jelenlét, észlelés, értelmezés fenomenológiai-hermeneutikai könyvtári törvényszerűségei támasszák alá. Ami az olvasók számára evidencia, hogy nem „kijelentéseket” keresnek, elsősorban a humán területet figyelembe véve, hanem interpretációkat, hermeneutikailag artikulált információkat, addig a tájékoztatástudomány számára komoly kihívás elméleti rendszerbe foglalni e gyakorlatban már megtapasztalt „fordulatot”. A posztmodern tájékoztatástudomány két „szintje” (két fázisa) a diszkurzivitás és a dialogicitás (tudományos párbeszéd), két vetülete az időbeliség és a szubjektum szemléletmódja. A könyvtári tájékoztatás tulajdonképpen egy hermeneutikai szituáció, amelyben az értelmezés-megértés-alkalmazás egységeként történő diskurzus folyamatként megy végbe. Mit jelent ez könyvtártudományi vonatkozásban? A tájékoztatási beszédaktus tulajdonképpen egyfajta fenomenológiai-hermeneutikai redukciós aktussorozat értelmezésében, amelyben nincsenek „egyértelmű” válaszok, de kérdések sem, hanem a könyvtáros és az olvasó horizontjainak időleges egybejártsága révén egyrésztől dialogicitás (értelmezés-megértés), másrésztől diszkurzivitás (tudományos párbeszéd) van jelen. Ezek által juttatjuk érvényre az időbeliség és az egyéni értelmezési szempontok hermeneutikai horizont-összeolvadását. A könyvtári tájékoztatás már nem „kijelentés”, hanem mint dialógus halad a „*beteljesedés, vagyis a megértés és alkalmazás felé*”. A diszkurzivitás a tájékoztatás interpretációs aktussorozatát jelenti, amely előfeltétele a tájékoztatási dialógus elmélyülésének. Diszkurzivitás és dialogicitás tehát együtt határozzák meg a könyvtári tájékoztatási aktus „sikerességét”. Egymás nélkül nem léteznek, hiszen közös interpretációs platform nélkül nincs értelmes párbeszéd. Ezek összhangjának hiánya a tájékoztatási gyakorlatban okozhat humoros, de néha bosszantó hibákat, félretájékoztatásokat, éppen ezért fordítva is igaz a tézis: a megfelelő dialogicitás hozza magukat a diszkurzív interpretációkat egy hermeneutikai plat-

formra. A klasszikus tájékoztatói példán ez jól illusztrálható: amikor bemegy egy csuklással küszködő cowboy a kocsmába és kér egy pohár vizet, akkor a kocsmáros a levegőbe lő, amitől elmúlik az illető csuklása. A diszkurzivitás és dialogicitás tájékoztatási aktus során létrejött egységének megteremtése az igazi és legszebb könyvtárosi feladat. Ma már például több múltértelmezési horizont létezik egymással párhuzamosan, így nagyon nem mindegy, hogy például a Tanácsköztársaság megközelítése milyen interpretációs-befogadási horizont felől történik. Ma már nem egyszerűen a magyar nyelv finnugor eredetét keresi az érdeklődő, ha éppen nyelvtörténeti megközelítésről beszélünk, hanem különböző interpretációkat a magyar nyelv történetére vonatkozóan, de nagyon nem mindegy, hogy a kérdező olvasóval milyen dialogicitási stratégiával jutunk egy hermeneutikai horizontra. A rendszerváltozás előtt „megszokhattuk”, hogy a múltértelmezés részét képező szövegértelmezések egy ideológiai-nyelvi alapon nyugszanak. Hogy rögtön egy filozófiai példát hozzak, sokáig Sartre „kommunista” múltja inkább elfogadottabb tette a „polgári” filozófust a (dogmatikus) marxizmus-leninizmus számára, mint a „nemzetiszocialista” Heideggert. Csak hosszú szellemi enyhülés után lehetett feltenni a hagyományt (objektivitást) helyreállító „hermeneutikai” kérdést: vajon feljogosítja a tudományos közvéleményt Sartre „kommunista” kapcsolata, hogy emiatt felértékeljük, és Heideggert nemzetiszocialista múltja miatt alulértékeljük. Vagy mennyire tekinthető hermeneutikailag autentikusnak egy olyan megközelítés, amely például Herbert von Karajan életét kizárólag nemzetiszocialista vonatkozásokban tárgyalja.⁹ (Éppúgy helytelen, mint Szabó Ervin életművét kizárólag „kommunista kontextusban” értelmezni.) De lehet ennél sokkal komolyabb interpretációs témákat is megemlíteni: Kertész Imre hermeneutikai irodalmi holokausztinterpretációja a dogmatikus, történeti holokausztnarratívát dekonstruálja, új (irodalmi) nyelvet, egyszersmind hermeneutikai horizontot teremt a téma értelmezéséhez. És ezen a ponton a posztmodern könyvtári elmélet nagyon is „rímel” a posztholokauszt korának művészetelméleti kérdéseire. Merthogy nem az a kérdés, ahogyan Adorno fogalmazta meg, hogy lehet-e verset írni a holokauszt után, hanem az, hogy milyen (új) nyelvet kell teremteni ahhoz, hogy a kifejezhetetlen kifejezhetővé váljon. Lételeméletileg ugyanez a heideggeri kérdés is: kimondani a kimondhatatlant. Érezzük persze e nyelvi határsértés keresésének abszurditását, hiszen vagy kimondható valami, vagy hallgassunk róla. A nyelv maga felé történő végbemenése jelentheti azt a nyelvi fordulatot a könyvtártudományban is, amely újraértelmezi a nyelvem határai egyben „könyvtáram határai” filozófiai tézist, és a szövegvalóság disszeminációjával, az információs fenomén teljes valóságra átvitelével posztmodern kontextusba helyezi a könyvtárat. A fundamentálonológia és a dekonstrukció hajtja végre azt a könyvtári-ontológiai fordulatot, amely lehetővé teszi a könyv-és „könyvtárkivület” szövegvalóságának posztmodern filozófiai kitágítását. Safranski Nietzsche-recepcióját hermeneutikai-könyvtári nyelvre átvitelre átvitelre átvitelként értelmezett fantasztikus könyvtárral kapcsolatban az, hogy „*az igazi világ: a könyvtár. A könyvtár az irdatlan* (das Ungeheure¹⁰). *Mikor benne vagyunk, a léthez tartozunk.*”¹¹ A „könyvtári (szöveg)irdatlan” megismerésének, megosztásának, továbbírásának eszköze a fenomenológiai hermeneutika könyvtári horizontjában, a disszemináció, a dialogicitás, a diszkurzivitás. A könyvtári léthez tartozás autentikus benne létét az írás jelenti, nem az olvasás, amely a nyelvi és értelmezési lezártág horizontjának történeti előfeltétele, szakasza, a már mindig is az eleve megértett könyvtári létezéshez tartozás embriotikus, preontológiai állapota. (Ez nem jelenti azt, hogy mindenki íróként, autentikusan kezd a

könyvtárban benne-létét.) **A hermeneutikai könyvtárfogalommal azonban eljutunk oda, hogy a könyvtár alapját nem az olvasásban, hanem az írásban határozzuk meg.** Már csak azért is, mert ha a könyvtárat a „világként” tételeztük, akkor a technikai feltételek a kisgyermek ujját már akkor a klaviatúra felé irányítják, amikor még „olvasni” sem tud. (Nagyobb probléma, ha meg sem tanul, hiszen a reinterpretációhoz, a diszkurzivitáshoz az interpretáción, értelmező olvasáson keresztül jutunk.) A posztmodern könyvtár hermeneutikai forradalma e két, olvasási-írási funkció elsőbbségének felcserélésén alapszik; akkor nő fel a használó a posztmodern könyvtári benne lét autentikusságához, amikor maga is szövegek (újra)írójává, (már mindenkor létező) szövegek teremtetőjévé lesz. A dialogicitás ebben a hermeneutikai kontextusban a kommentelést, hozzászólást, értelmezést (interpretációt) jelenti, a diszkurzivitas a szövegek által megteremtett továbbírás, reinterpretáció lehetőségét. A kommentelő, (e-book-ok esetén szeljegyzeteket beszűrő) még nem „szerzői” funkció, hanem értelmezői; szerzővé akkor lesz, amint Foucault is utal rá, ha a szöveghagyomány útján és szabályszerűségei révén új szövegeket alkot, reinterpretál. A szakdolgozatot író (filozófiailag) tulajdonképpen kommentelő, értelmező, „olvasó” interpretátor. „Íróvá” a tudományos és szöveghagyomány reinterpretációja által lesz. Ontológiai különbség a szakdolgozó és a doktorandusz között tehát az olvasói (interpretátori) és írói (reinterpretátori) funkcióban, státuszban van. Nos, ezen a helyen egyszerre „helyre kell állítanunk” a közművelődésnek-ismeretterjesztésnek az olvasói-írói ontológiai kettősségén alapuló könyvtári hagyományát a hermeneutika tükrében. A Wikipédia meghatározását alapul véve: *„Az ismeretterjesztő irodalom olyan irodalom, amely a tudományos ismeretek közérthető, általános formában való átadására törekszik.”* Nekem nem több, de nem is kevesebb a célom, kompetenciám: ha a könyvtár, hermeneutikailag értelmezve egy sajátos Dasein, (ittlét) akkor a közkönyvtár mindenestire Mit(da)sein. (közösségi jelenvalólét). Mivel jómagam ezer szállal kötődöm a „közönyvtáriság” eszméjéhez, gyakorlatához, szakirodalmi tevékenységem számára az autentikus szövegközlési műfaj az ismeretterjesztés lehet. De vajon nem ez – az ismeretterjesztés hermeneutikai jelentése felé továbblépve – a feladata valahol a filozófiának is? Az „igazi” filozófiának egyszerre kell hozzászólnia a tudomány egészéhez (mert több annál), és mértenie a mindennapi praxisból.

Korábban már említettem, hogy a könyvtártudománynak az információelméletre történő „redukciója” egyensúlytalanságot idéz elő a könyvtártudomány belső, tudományközi kötődési rendszerében. A korlátozás itt elsősorban egyoldalúságot jelent, véletlenül sem tudománytalanságot. De éppen a természettudományok egzsaktsága sajátosan „kiüresíti” a könyvtártudomány szellemtudományos aspektusait, még ha el is ismerem, hogy a mai könyvtár (technikai működtetése, a tájékoztatótudomány logikai nyelve, szintaxisa) az információelméleten, informatikán is nyugszik. De éppen ebből kiindulva, „fokozatosan jött” a felismerés, hogy a könyvtártudomány posztmodernizálódása nem mehet végbe egy „szimpla”, természettudomány felé nyitó, orientáló, súlypontát helyező paradigmaváltással, hanem éppen a könyvtártudomány „flexibilitását”, gyakorlatorientáltságát, és igen, hagyományát is kihasználva kell megkeresni azokat a filozófiai módszereket, amelyek a mai (virtuális) könyvtárat létében kérdezi ki az információs létezés sajátosságairól. Az információfenomenológia, hermeneutika, de(kon)strukció, diszkurzivitas elméleteinek egyes, könyvtári szempontból (is) értelmezhető elemeinek egymással és a könyvtártudománnyal való bonyolult, több gondolati horizontjának összekapcsolása éppen ezt a

redukciót végzi el. Egyértelmű, hogy a mai könyvtári világ „egzisztenciamódusza”, itt-létéhez való viszonya, információs (alapú) *világban való létének* fő strukturális mozzanata a *könyvtárban benne lét* az átlagos *mindennapiságban*, de ennek belátásához meg kell keresni az információ filozófiai-fenomenológiai alapjait is. Ehhez kell sajátosan egy fenomenológiai fordulatot véghezvinni a könyvtártudományban, hiszen csak így lehet egyértelművé, hogy mi is az információ maga (fenomenológiai) mutatkozásában a virtuális lét számára. Az információ fenomenológiai felmutatása, *könyvtári benne lété* történő transzponálása nem egyszerűen a fenomenológiát szélesíti ki (virtuális valóságot vizsgáló) ontológiává, egzisztenciális analitikává, hanem az információs fenomén mutatkozásának könyvtári jelenvalóságát, a könyvtár jelentését emeli (autentikus), virtuális ittlétté. Az önmagát önmagában megmutató fenomenológiai¹² módszer informatikai környezetben történő ontológiai problémafelvetéstől eljutunk a virtuális ittlét (autentikus) egzisztenciális viszonyulásához, amely alapvetően „könyvtári”. Más szavakkal: az információ (virtuális) (itt) léte a könyvtári világ metaforikus, hermeneutikai jelentéseiben mutatható fel autentikusan. Ha egyfelől a (virtuális) létező dolgok teljes redukcióját elvégezzük, akkor az információs fenomén létéhez jutunk. Másfelől az információ „jelent” a virtuális létező létét, egzisztenciáját, azt a létmódot, amelyet „sajátosan rejtve hordoz” a létező, és amelyet autentikusan mutat fel az információ könyvtári (szöveg)környezetben. Munkahipotézisünknek elfogadjuk Heidegger tézisé, amely szerint a fenomenológia ezen a ponton „átcsap” ontológiába, hiszen ezzel alapozhatjuk meg az utat a virtuális világban való (információs) létől a könyvtári benne-lét analogikus alkalmazásáig, vagyis azt, hogy az információs fenomenológia ontológiai és egzisztenciális analitikai irányultságú. Nagyon fontos megérteni, hogy az információs benne lét filozófiai absztrakció, amely paradox módon a könyvtári információ egzisztenciáját nemhogy fizikailag „belehelyezi” a könyvtári intézményes rendszerbe, de éppenséggel ez a mozzanat de(kons)truálja a könyvtári fogalmat magát is, azáltal, hogy a könyvtári világ lesz az általános, autentikus létforma, mivel az információs lét a legalapvetőbb könyvtári létezés kritériumaira épül: gyűjteményépítés, feltárás, elérhetőség (szolgáltatás). A könyvtári benne-létben az információ fenomenológiai redukciójának módszerével a világ „információssá” lesz, majd az ezt alkotó könyvtárfogalom „kikerül” a könyvtár falai közül, mivel a virtuális jelenvaló lét strukturális fő mozzanata a könyvtár benne léte. Nem behozzuk a világot (és ezáltal is az olvasót) a könyvtárba, hanem éppen ellenkezőleg, kivisszük, „rávonatkoztatjuk” a könyvtári benne lét strukturális mozzanatát a lét (ittlét) egészére. A „das Man” közvetlen, természetes (közösségi) világa, közege a virtuális lét könyvtári benne léte.

A fenomenológiai hermeneutika könyvtár-filozófiai „ideája”, „komplex horizontja” tehát elsősorban éppen a könyvtártudomány „praxisközpontúsága” miatt is azt a nehéz problémát vetheti fel, hogy létezhet-e fenomenológiai hermeneutikán alapuló könyvtári létinterpretáció? Tehát egyszerre kérdezzük e sajátosan interpretált (posztmodern) könyvtárfogalom ontikus és ontológiai státuszára, („fenomenológiai és hermeneutikai aspektusaira”) a felhasznált filozófiai irányzatok dialektikus kapcsolatában. Multiplikált „horizont-összeolvadás” révén juthatunk a virtuális „pre-egzisztens”, az információs fenomén könyvtári benne lété redukált ontológiai státuszáig, a szöveg már önmagában előzetesen adott és előzetesen megértett entitásáig. A másik, egyben kiváltó probléma egy hermeneutikai-fenomenológiai könyvtármodell deskripciójában, hogy egy posztmodern, (poszt)könyvtári információs „közeg” már nem közelíthető meg a könyvtári

tér hagyományos (apriori) tér-idő koordinátaiban, hanem sokkal inkább a virtuális tér-erőben. És itt nemcsak a fizikai vs. virtuális (közösségi) terek ontológiai, „dialektikus ellentmondásán” van a hangsúly, hanem sokkal inkább a könyvtári tér de(kon)strukciója következtében tételezett könyvtári „nem-helyek” (sajátos terminológiával: könyvtár-közi terek); vagyis *a világban való virtuális információk ittlét* könyvtári szempontú involválása, *könyvtári benne létként* történő interpretációja jelenti a módszertani problémát. Ennek eszköze lehet egy hermeneutikai fenomenológián alapuló „könyvtár-filozófia”, amely a könyvtári specifikus (információs) jelenségeket, folyamatokat, használói aktusokat képes általános érvényű megismerési, értelmezési (írás)aktusként, hermeneutikai, dialogicitási, diszkurzivitási folyamatba ágyazva interpretálni és viszont. A fenomenológiai módszer képes visszavezetni az információk fenomenon lényegéhez, a hermeneutika az értelmezés esetlegességéhez, amely az ebből fakadó pluralitást biztosítja, amelyet a disszemináció aktusával léptetünk ki, vonatkoztatunk el a könyvtári keretek közül a könyvtári benne lét virtuális világban valóságáig. Ez vezet a posztmodern könyvtár (multi)kulturálisan plurális létstruktúrájához. Szükségszerűség (észlelés, dialogicitás) és esetlegesség (újraértelmezés, diszkurzivitás) fenomenológiai-hermeneutikai dialektikáján alapszik a posztmodern könyvtárfilozófia. Merthogy a fenomenológiai hermeneutikán alapuló könyvtár-filozófia a posztmodern könyvtár dekonstrukciós folyamata során, amikor arra kérdezzük, hogy mi a könyvtár, egyben a könyvtár öröktől fogva létező két alapkérdését is újra feltesszük: Mi a tudás? (Mi a megismerés?); Ki a szerző? („Mi” a szerző?); Kinek írunk? E kérdéskör sartre-i és foucault-i interpretációjának könyvtári szövegentitások vonatkozásában is újragondolt válaszai fontos szempontokkal árnyalják a posztmodern könyvtárkivüliség írásaktusokban megnyilvánuló ittlétét. Már Sartre is kifejtette, hogy egy mű, *„még ha arra törekszik is a szerző, hogy tárgyát a legteljesebben ábrázolja, mindent sohasem mesélhet el, sokkal többet tud, mint amennyit elmond”*, majd így folytatja, *„minden könyv konkrét felszabadulást javasol, abba az egész világba, mely az író és olvasó közös tulajdona, egy sajátos elidegenedésből kiindulva.”*¹³ Foucault a diszkurzivitás jegyében a következőképpen definiálja a szöveg és szerzője tulajdonlását: *„a szerző nem birtokosa a szövegének, sem felelősséggel nem tartozik érte, nem ő hozza létre, de nem is ő találja ki.”*¹⁴ Beckett-re hivatkozva úgy fogalmazza meg a mai írás etikai alapelvét, hogy *„Mit számít, ki beszél?”*. Végül így zárja fejtegetéseit: *„Először, napjaink írása megszabadította magát a ’kifejezés’ szükségletétől; csak magára utal, noha nem korlátozódik a belsőlegesség határaitra. Ellenkezőleg, éppen külső kifejlődésében ismerjük fel. E fordulat az írást jelek játékává alakítja. Az írás úgy tárul fel, mint egy játék, amely szükségképpen túllép saját szabályain. A szerzőnek a diszkurzivitásra irányuló mozzanataként azt emeli ki, hogy a szerző funkciót nem a szövegnek létrehozójához való spontán hozzárendelése útján definiáljuk, másrészt, nem egyszerűen egy valóságos személyre utal a szerző megnevezése. A diszkurzivitás szempontjából a „szerzőknek az a megkülönböztető jegyük, hogy nem csupán saját műveiket, saját könyveiket hozták létre, hanem ezenkívül valami mást is: megteremtették más szövegek kialakításának lehetőségét és szabályait.”*¹⁵ Tegyük hozzá ehhez a gondolatmenethez Derridát, a disszeminációt: *„A disszemináció vég nélkül megnyitja az írásnak ezt a repedését, mely többé nem varrható össze, a helyet, ahol sem értelem, legyen bár többes, sem a jelentés semmilyen formája nem írástalanítja többé a nyomot.”*¹⁶ Mi is jelenti informatikailag, könyvtártudományilag az írás vég nélküli repedését, „disszeminációját”? A web2, a könyvtár2, a közösségi együttes-jelenvalólet, (Mítdasein) során megosztott és újra átírt tartalmak anonim szerzőjű világa? A fenomenológiai hermeneutika tehát egy sajátos, infokommunikációs, web2-es (könyvtári) környezetben fogalmazza meg és újra

a dekonstrukció, a diszkurzivitás „szövegkritikai” téziseit, mind a szövegek létrehozása, észlelése és az értelmezés aktusa felől.

A könyvtár, a könyvtári fenomén filozófia felől történő interpretálása csak egy „ontológiai fordulatban”, infokommunikációs forradalom technológiai „támogatása által” mutathatja fel (információs) lényegét, az információészlelés szükségszerűségi és értelmezési, fenomenológiai-hermeneutikai „kettősségét”. A hagyományos, történetileg kialakult könyvtári fogalmi kategóriák a rájuk tapadt (metafizikai) fogalmi horizont jelentéseivel már nem alkalmasak a könyvtár perspektíváinak, jelenségvilágának a megragadására. A könyvtári fogalmi hierarchia egy determinált, „prekoordinált” nyelvrendszeren nyugszik, amely már a fenomenológiai, szubjektív észlelés szükségszerű mozzanatát sem képes helyesen visszatükrözni, a történeti-fogalmi szituáltság miatt, még kevésbé a hermeneutikai mozzanat esetlegességét, szabadságát. Márpedig a (posztmodern) hermeneutikai könyvtárfogalom megalapozásában éppen két dolgot szeretnénk célul kitűzni. Egyrészt megszabadulni a könyvtári determinizmus apriori fogalmi strukturáltságától, korlátaitól, „készzen kapott” (fogalmi) előfeltételeitől (ETO), hogy a könyvtárat és történetét önmaga információs létezéséből „helyesen”, a szubjektum által transzcendált történeti fennállása szerint értelmezzük. Másrészt ezzel a redukciós fázissal szorosan korrelálva, egy új (posztmodern) könyvtári „horizont-összeolvadást” hajtsunk végre, amelynek során egy teljesen új, hermeneutikai „szótárral” próbáljuk definiálni, értelmezni a könyvtár fogalmát. Láthatjuk, hogy a posztmodern könyvtárhasználatot egy fenomenológiai és egy hermeneutikai mozzanat dialektikájában képes a de(kon)strukció „megjeleníteni”. Az információ észlelésének, jelentésvonatkozásainak korrelációja fenomenológiai szükségszerűségével szemben a hermeneutika a jelentésvonatkozások korrelációjának esetlegességével az értelmezés nyitottságát, szabadságát nyújtja. **A könyvtár-filozófia hermeneutikai aspektusa tehát nem azt kérdezi, hogy „mi a tudás”, hanem azt, hogy hogyan lehet helyesen érteni, értelmezni az információs fenomént.** Míg az információs fenomén észlelése „szükségszerű”, értelmezése szituációhoz, befogadói lélekállapothoz kötött. A posztmodern könyvtári „megismerés” két fázisként is interpretálhatjuk ezt a két mozzanatot: az információs fenomént, azt „ami van”, a könyvtár gyűjti, feltárja, szolgáltatja, mint tiszta „magánvaló”, a szubjektum által transzcendált ismeretet, amelyet a felhasználó a saját információkereső szempontjai, szituáltsága felől értelmez, appericipál. A könyvtáros, úgyis mondhatjuk, a megismerési és értelmezési horizontok határán áll azáltal, hogy mennyire képes egy tájékoztató kérdést sok szempontú információval (dokumentummal) artikulálni. Ezért szoktuk mondani, hogy (egy posztmodern könyvtári narratívában) a könyvtáros, tájékoztató munkája során sosem „értékelhet”, csak „szolgáltathat”, (vagyis tartalmi értelemben artikulálhat). Elég az értelmezés szabadságát a sok szempontú információs szolgáltatással biztosítani, az információs fenoméneket tartalmazó tartalmakat (leginkább szövegeket) rendelkezésre bocsátani. Az értelmezést, megértést ezzel segíti elő, amely a felhasználó „horizont-összeolvadásának” hermeneutikai aktusában, a pozitív előítéletek tükrében történő „beszélgetésen” alapszik. A könyvtári tájékoztatás tulajdonképpen egyfajta hermeneutikai horizont-összeolvadást takar, amikor a múlt eseményeinek, (szövegeinek) értelmezésébe a mi szempontrendszerünk, „szövegválozatunk” is helyet kap. A hermeneutikai megértés és a könyvtári tájékoztatás aktusainak dialektikája tehát az időbeliségnek és a szubjektum véleményének érvényre juttatását jelenti. A könyv, a könyvtár, mint időtárgy szemlélése csak akkor szolgálhat a megismerés objektív alapjául, ha a

legteljesebb időhorizontot és a szubjektum (használó) legkülönbébb (fenomenológiai-hermeneutikai) szempontjait képes átfogni. Hermeneutikailag is tehát akkor a legteljesebb a könyvtári lét(megértés), ha az összes értelmezési szempontot lehetővé tevő információ a rendelkezésre áll. Ez nemcsak a könyvtári-térbeli horizontnak az információkumulálást, (a könyvtárak ismeretanyagának hálózati összekapcsolását), hanem időbelinek is a „jelenbe”, prezenciába állítását jelenti. A könyvtár „még nem”-jét minimálisra kell csökkenteni azáltal, hogy a minél teljesebb szövegvalóságot tartalmazza a virtuális valóság. A modern könyvtár „még nem”-jét a még hiányzó dokumentumok jelentették; a posztmodern könyvtári paradigmában előállítható a szövegprezencia. A hermeneutikai könyvtár-filozófia számára alapvető kérdés, hogy a könyvtári szövegentitásoknak milyen a „jelenvalóságuk”. Múltkori cikkünkben¹⁷ fontos distinkcióként elővételeztük, hogy a modern könyvtárügy a történeti totalitásban egzisztál, a könyv lezárt, abszolút megismerési forma, amely maga is kifejezi a történeti fejlődés ellentmondását. Fontos azonban azt is látnunk, hogy a posztmodern könyvtár-filozófiának éppen azért is van szüksége hermeneutikai pillérre, hogy a könyvtár (valódi) történetiségét helyreállítsa! A könyvtári múltat csak a negatív előítéletek szempontjából kell zárójelbe tenni a posztmodern ürügyén. A hermeneutika (könyvtártól is független) feladata, az áthagyományozott szövegek értelmezése. Magának az áthagyományozó médiumnak a hermeneutikai vizsgálata azt (is) kérdezi, hogy milyen autentikus könyvtári lét(mód) közvetítheti az értelmezési felületeket a legadekvátábban. (Ezt a digitális, újraírható felületben neveztük meg, Derrida nyomán.) A hagyományt a könyvtáros azzal tudja a legjobban helyreállítani a hermeneutika szemzőgéből, hogy minden kéznél lévő szöveget megoszt. Ez biztosíthatja azt a módszertani kiindulópontot, amelyet a hermeneutika a „*történetiség lényegébe való belelátásnak*” nevezi.¹⁸ A történetiség könyvtár-filozófiai hermeneutikai interpretálása a kulcs ahhoz, hogy megérthessük a posztmodern könyvtár „időben létét”. A historicizmus számára a történelem akadályként, negatívunkként jelentkezett, amelyet le kellett küzdenie, meg kellett haladnia a szöveget értelmezőnek is, amelynek során „szembe került” a történeti tényekkel. Az ebben a kontextusban történő szövegértelmezőnek „*tagadnia kell saját jelenét, el kell idegenednie saját történetiségétől*.”¹⁹ Gadamer téziseit a könyvtár szövegvalóságára, (és némiképpen Hedieggerre, Derridára) kiterjesztve azt állítjuk, hogy a szöveg (első) olvasása, befogadása már a történeti, előzetes megértést jelenti, amennyiben feltételezzük, hogy a szöveg léte mindig is „adott volt” (jelen van a virtualitásban), a szövegértelmezésbe, „később” kapcsolódunk, születünk bele, elsősorban az átírásban megnyilvánuló önjáradékozásban, intertextualitásban. A megértés (észlelés) a fenomenológiai redukció aspektusát jelenti e folyamatban, míg az értelmezés az írásaktusban bontakozik ki. Ha a szövegek léte „mindig is adott volt” (vagy lesz a virtualitásban), akkor a könyvtár horizontja is mindig és mindenkor adott, csak ezt a potenciált aktualizálni kell az olvasónak. Az arisztotelészi aktus potencia tan tehát az írásaktus és potencia dialektikájában értelmezhető egy posztmodern könyvtári paradigma számára. A megértés olvasáson alapuló (tovább)írás. A könyvtári megértés tartalmaz egyfajta „múltra vonatkozó előrevetettséget”, hiszen az abszolút könyvtár, a minden fellelhető információt, szöveget összegyűjtő, szolgáltató „fantasztikus könyvtár” megvalósulása olyannyira közelít a „jövőhöz”, hogy szinte azt prezenciába állítja. A posztmodern könyvtár igazi paradoxonja, hogy a virtuális térben állandóan újratermelődő szövegentitások miatt a könyvtár előre vonatkozó még-nem-je minden másodpercben, frissítésben előretolódik, viszont a virtuális egységes felület ezt a

még nem-et abban a pillanatban meg is szünteti: az új szöveg azonnal a rendelkezésemre áll. Milyen ellentmondásokat takarhat mindez egy hermeneutikailag értelmezett, de(kon)sturkciós írásfordulattal megfogalmazott könyvtárfogalom esetében? Egy fantasztikus, „mindent” tartalmazó, azonnal frissítő könyvtár ideája csak akkor lehet tényleges, ha a könyvtárfogalmat nemcsak fenomenológiai szinten „redukáljuk” virtuális információs fenoméné, de magát az információs fenomént is de(kon)struáljuk. Ezzel tudjuk fogalmilag átjárhatóvá, „kompatibilissé” tenni a könyvtári (információs) fenomént, a virtuális világban való léttől való kiindulástól a könyvtári benne lét (autentikus) létmódjáig, a könyv ontológiai dekonstrukciójáig, a szövegig. A posztmodern (poszt)könyvtári kor éppen a könyvtárutánisága, az információs létre alapozott virtuális ittlét miatt képes egyetemes könyvtári entitásként is viselkedni; a posztmodern kor világfenoménje tehát könyvtári-információs természetű. Ha a posztmodern világban való ittlétet információs (benne) létként fogjuk fel, akkor nyilvánvalóvá válhat, hogy a (web)könyvtári Dasein elemzése számára a benne-lét folyamatos webes jelenlétet jelent, hiszen az információs benne lét „hangoltságát” az ittlét számára a webes „bejelentkezés” jelenti. A webes benne-létben az ember éppúgy nem fizikailag van benn, mint a fizikai világban, hanem sokkal inkább informatikai-hálózatiságában. A virtuális-benne-lét alapvető strukturáltsága a hálózatiság. Ezért is mondhatjuk, hogy a webes világban-benne-lét is egyben web-Mitdasein, (együttes-jelenvalólét). Az autentikus webes jelenlét tehát együttes-jelenvaló-hálózati lét. A webes Dasein számára a „másik” *„a hozzáférhetőségét biztosító az ittléttel együtt van jelen, ugyanígy, ahogy ő, s együtt alkotja vele a mi-t, melyből az én nem kiválik, hanem maga is ott van benne, ahogy magában a világban. A közösségi webes benne lét egzisztenciamódusza avatja a benne létet szükségesszerűen együttlété (Mitsein), mely (webes) együttlét mindenkor jelenvalólét-szerű. Ez a megszűnt, (hálózati) világ biztosítja a másokhoz való hozzáférést is oly módon, hogy azt a jelenvalólét nem saját magán keresztül tapasztalja, nem fordul önmaga felé, hogy így állapítsa meg azt, a többiek miben különböznek tőle, hanem az együttes-jelenvalólét az által teszi lehetővé a másokhoz való hozzáférést, hogy a benne-lét már adott, a világ közös, s így a jelenvalólét önmagában lényege szerint együttlét.”*²⁰ Ma ez sokak számára, akik 24 órás közösségi jelenvalólétükben, kéznéllevőségben elérhető eszközökkel élnek meg a web-Mitdasein-ra való ráhangoltságukat, e kissé bonyolultnak tűnő gondolatmenet nélkül is triviális igazság, mégis, érdemes e web-Dasein analitikai fogalmi kontextusban, struktúrában is megfogalmazni a virtuális jelenvalólét alapelemeit.

Már látjuk, értjük, hogy mitől lesz a világban lét egyben együttes jelenvalólét, mitől lesz a webes jelen(való)lét együttes, közösségi jelen(való)lét.

Újból, némiképp másként megfogalmazva: a könyvtári szövegentitások időtárgyként percepcionált fenomenológiai leírásának csakis az elektronizált (online elérésű) infokommunikációs közegben „van értelme”, hiszen csak ilyen kontextusban magyarázhatjuk a webes Dasein-sturktúrát könyvtári-benne-létként. Azt is mondhatnánk, hogy a mai posztmodern kor világban létének alapvető struktúra-mozzanata az információs benne-lét lett, hiszen az információt a számítógép tudja adekvátan, kéznél-lévőként továbbítani. Az internet mindazonáltal a heideggeri „távitanítás” fogalmának abszolút beteljesítője is. A távitanítás magát az információt, a „világot” kéznél lévővé, megismerhetővé teszi, objektíválja a felhasználó számára; a manipulációs, (át)írási funkció a hermeneutikai, (át)értelmezői horizont, funkció alapja, eszköze. Éppen ezért **előző cikkem fő megállapításának azt tartom, hogy az olvasási (könyvtár)aktusok valójában írásaktusként felfogható funkcióváltására felhívtam a figyelmet.** Mindez egy

derridai fogalom, a disszemináció, megosztásként értelmezett folyamatában teljesezhet ki. Ebben a megosztási (írás)aktusban alakulhat át a Dasein könyvtári web-Mitdaseiné, vagyis azzá, hogy a jelenvaló könyvtári lét mindig együttes-könyvtári (benne)lét is. A heideggeri világ, világban-lét az információs korban interpretálva információs lét, de ennél is tovább mehetünk; az információs fenoménre „redukált” (itt)lét lesz az emberi létezés, (világban-lét) fenomenjének legáltalánosabb apriori adottsága. Az ittlét „legközelebbi (autentikus) létmódja” az információs lét, de ahogy az ittlét, mint írtuk, egyben együtt-lét, úgy a könyvtári web2-es lét is közösségi együtt-ittlét. Az együtt-ittlét fenomen adekvát manifestációja a közösségi oldalak szövegentitásokat átértelmező írásaktus-sorozatában nyílik meg a könyvtári benne lét hermeneutikai horizontja felé. Nincs lezárt szöveg, lezárt értelmezés, komment, vélemény, blog. A virtuális-információs Dasein alapkategóriája természetesen átjárást biztosít számunkra olyan fogalmak egymásba-menésének, mint a világ, az információ, könyvtár értelmezési horizont-összeolvadásai. A jelenvaló lét értelmezési lehetőségei, horizontjai éppen az információ fogalmának a „Dasein”-struktúrába bevitele miatt lehetnek flexibilisek. Az információra redukált virtuális ittlét valójában egyszerre több is, kevesebb is, mint a „hagyományos” Dasein (heideggeri) fogalma. Ha az információ a létezés apriori adottsága, akkor csakis valamiféle információs fenoménre lehet alapozni a világban létet. Így tehát az információ egyrészt lehet a létezés megértés előtti, közvetlenül adott létmódja, másrészt, és abból következően, hogy a világban-lét alapvetően az emberi valóságot jelenti, „*azt a módot, ahogyan az ember számára a természeti, eszköz jellegű és az emberi környezet adva van, illetve ahogyan ebben a környezetben egzisztál*”²¹, akkor nyilvánvalóvá válhat az információnak, az információs fenoménnek a kiterjeszthetősége a jelenvalólétre. De ekkor még mindig nem vagyunk a „könyvtárban”, a könyvtári benne létben. Az információs benne lét alapvető struktúra mozzanata azért a *könyvtárban benne lét*, mert a létezés egzisztenciális-megismerő mivolta információs jellegű. Az ismeretközlés, információközlés, információgyűjtés, rendszerezés, feltárás, a könyvtári benne lét során válik számunkra való autentikus létté. Továbbá, mivel ezeket az aktusokat már nem csak könyvtárak közgyűjtemények végzik, valójában ez a könyvtárban-benne lét lesz az a „fantasztikus könyvtár”, a virtuális világ maga, „ami van”, amely az információ még rendezetlen, előzetesen megértett, közvetlenül adott állapotától, az egyre magasabb strukturaltságig értelmezhető. Ezt az irányt egy sajátos fogalomban a *könyvtárhoz-való, (oda tartó) lét* mozzanataként értelmezzük, de egészen más végkonzekvenciákat kell levonnunk, mint a heideggeri halálhoz-való lét abszolútként való megjelenése. Ebből is következik, a heideggeri filozófia a szövegek megszüntetésén „munkálkodik”, a derridai elmélet a szövegek egyre tartó növekedésén, hiszen az újraértelmezés mindig új szövegeket teremt. Derrida írásfordulatát tehát ontológiaiilag a könyvtárra vetítve, a könyvtár írásfordulataként is interpretálom. A derridai dekonstrukció tehát a virtuális (szöveg)valóság technológiai keretein keresztül válik (de)konstitúciós eljárássá a könyvtári szövegentitásokat is tekintve. A szövegek nem stabil entitások, egyszerre önmaguk és nem önmaguk, nem lehet kétszer ugyanabba a „szövegbe lépni”, vagyis kétszer ugyanúgy értelmezni, de megfogalmazni, leírni sem. „*A Derrida szövegeiben körvonalazódó irodalomkonceptió olyan irodalmi tétel, amelyet más típusú szövegek szőnek át, melynek felületén kirajzolódnak a más szövegek mintázatai*”²². A virtuális, web2-es (szöveg)valóság a nyitott mű igazi „hermeneutikai” színtere, közege, de nem az olvasásban testet öltött értelmezéséé, hanem az írásban manifestálódóé, nem a könyv, hanem a szöveg(fenomén). Az olvasás aktusa a fenomenológiai-

hermeneutikát dekonstrukciós elvvel felhasználó könyvtár-filozófia számára az „előzetes megértés” horizontjához tartozik, de ez még nem a szöveg autentikus *könyvtári benne lété*-nek ittléte. Az csak a „könyvtár írásfordulatában” történő ontológiai paradigmaváltásban, az írásban jön el, amikor mindenki „íróvá”, önújraidézővé lesz. A dekonstrukció lerombolja a szövegértés, szövegértelmezés metafizikai, történeti hagyományait, és „*képessé tesz bennünket arra is, hogy megkérdőjelezzük a szövegolvasásunkat általában vezérlő intézményes kritikai módszerek rejtett filozófiai és politikai előfeltevéseit.*”²³ A szövegvalóság perspektívája, hogy ma már szinte minden közlés az inskripció (regisztráció) és disszemináció (megosztás) dialektikus egységében történik. Egy „elszólás” örökre megmaradó (archivált) szövegentitás is lehet. A szövegek virtuális hálózati alapú egzisztálása, felülírhatósága új kontextusban, diskurzusban vetik fel a szövegentításokra vonatkozó legfőbb (könyvtári) kérdést: ki a szerző? A könyvtári dekonstrukciós elv tehát egyszerre vonatkozik a könyvtári szövegentításokra, és magára a könyvtár hagyományos fogalmi kereteire. A változtathatatlanak feltüntetett, megőrzött szöveg(környezet) hermeneutikai horizontja a dekonstrukciós elvvel rombolhatja le végleg a metafizikai könyvtárfogalom hagyományos jegyeit is, mint a szövegentítások gyűjtőhelyeit. Ez azonban szinte beláthatatlan nehézségeket jelenthet a hagyományos könyvtári feladatok egy részére. A ki a szerző? problémája a legnehezebb posztmodern kihívás arra nézve, hogy szilárd talajt fogjunk egyes szövegentítások eredete felől. A szerző relatív és korrelatív státusza mindenképpen figyelemreméltó differencia, olyasmi, mint a „homéroszi írásfordulato” megelőző szóbeli hagyomány szerzőségi kérdései. Ha Homérosznál kezdődik az európai irodalom, az egyben azt is jelenti, hogy a szerző ontológiai státusza is ekkor lett egyértelművé. De mi lesz a web2-es világban? A „szövegelőttiség”, amely előzetes, ontikus létfeltáró mozzanatként a szóbeliségben jelentkezik, megértő szövegentitásként az írásba „torkollik”. A hermeneutikai könyvtárfogalomnak ez az egyik lényegi mozzanata: az írás, mint a megértések aktusa. Amikor fogalmazni, írni tanulunk, lényegében értelmezni, megérteni tanulunk, a szövegvalóság szabályszerűségeit alapul véve. Ha a szövegek átírhatóak, idézhetőek lesznek, akkor nem egyszerűen intertextualitások végtelen mintázataról beszélünk, de akkor lehetnek csak nagy bajban a feldolgozó könyvtárosok! A modern könyvtár(fogalom), az ebből fakadó hagyományos könyvtári feladatok, a praxis a könyvtári szövegeknek, vagyis magának a nyelvnek és az azt kifejező írásképnak a (saját maga felé történő) „végbemenése” révén mindezidáig nem tudott „szabadulni”. Kérdés persze, egyáltalán akart-e a rosszul értelmezett hagyomány és tekintély előítéleteitől, hiszen akkor valami olyasmit kellett volna megtagadnia, ami a lényege, a retrospektivitást. A könyvtár fennállásának önellentmondása időbeli létezésében, a retrospektivitásban és az előrevetettségben, a szövegek állandó újrárásában, a kétféle léthorizont közvetítésében van. Így a könyvtár, amíg minden írásmű nem lelhető fel benne, *mindig is a maga „még-nem”-je*. A virtuális valóságban azonban nem elképzelhető olyan létállapot, ami minden szöveget és szövegmodalitást tartalmaz. Ez lenne az igazi „fantasztikus könyvtár”. A könyvtár idővonatkozása valójában nem a szöveg eltűnésében, „létvesztésben” nyeri el autentikusságát, hanem a szövegek megsokszorozódása, prezenciája, jelenvalósága által teljesedik ki. A posztmodern hermeneutikai könyvtárfogalom és könyvtártudomány diszkurzív jellege éppen abban ölt testet, hogy a könyvtár történeti narratíváiból fakadó szükségszerűséget, fogalmi rendszert, a könyvtárfogalom értelmezésének teleologikus jellegét új, esetleges értelmezési szintre, kontextusra hozza.

Az utótézisek utóhangja

Amikor ezt a tanulmányt írtam, éppen az a hír járta, hogy a *Könyv Könyvtár Könyvtáros* 2016-ra a virtuális (más)világra fog „fel”költözni. Sajátos analógiaként értelmezhető, hogy a virtuális, posztmodern könyvtári létről szóló diskurzusnak még volt lehetősége papíralapú megfogalmazódásra, valahogy úgy, mint ahogy Platón írásbelisége kellett ahhoz, hogy Szókratész elmélete a szóbeliség elsőbbségéről, a szabadság legteljesebb kiterjesztéséről írásban is rögzüljön, és így mégis megmaradjon az utókornak gondolatai.

JEGYZETEK

1. Martin Heidegger: Kérdés a technika nyomán. In. A későújkori józansága II. (Vál. és szerk. Tilmann J. A.) Bp. Göncöl, 2004.
2. Heidegger esetében a „fenomenológiai redukció” a destrukciót jelenti, vagyis a léthez való viszonzatérést a létezőtől. Vö.: Chwendtner Tibor: Husserl és Heidegger. Egy filozófiai összecsapás analízise. Bp., L'Harmattan, 2008.
3. Michel Foucault: Más terekről (1967): <http://exindex.hu/index.php?page=3&id=253#2sym>
4. Vö.: Roland Barthes: S/Z. Bp. Osiris, 1997.
5. Ropolyi László „internetfilozófiai” tanulmány alcímmel megjelent, Az internet természete című munkája (Bp., Typotex, 2006.), bár hatalmas, mindenképpen elolvasásra javasolt tudásanyag horizontját dolgozza fel, korántsem nevezhető a szó heideggeri, „eredeti értelmében vett”, az ontológiai differencia elvével megírt filozófiai tanulmánynak. Ahhoz egy olyasfajta léptékű, az információs fenomén címet viselő monografikus mű szükségeltetne, mint Jean-Luc Marionnak Az erotikus fenomén című, Hat meditáció alcímet viselő könyve (Bp., L'Harmattan, 2012.).
6. Balogh András: Modern és posztmodern „könyvtár-filozófiák”. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2014. 3. sz. 7-30. p.
7. Paul Ricoeur: Fenomenológia és hermeneutika. Bp., Kossuth, 1997.
8. Idézi: Fehér M. István: Hermeneutikai tanulmányok. Bp., L'Harmattan, 2001.
9. Tipikus példáját láthatjuk ennek a karmesterről szóló Wikipédia szócikkben.
10. A könyv fordítója, (Györffy Miklós) ezen a ponton megjegyzi, hogy Safranski Nietzsche-interpretációjában e kifejezés központi helyet foglal el, amelyet az *irdatlan* szóval fordított, főnévi szerepben álló melléknévként.
11. Rüdiger Safranski: Nietzsche. Szellemi életrajz. Bp., Európa, 2002.
12. Fenomenológia: „azt, ami magát megmutatja, úgy, ahogy magát önmagából megmutatja, önmagából láttatja.” Lásd: Fehér M. István: Martin Heidegger. Egy XX. századi gondolkodó életútja. Bp., Gönczöl Kiadó, 1992.
13. Jean-Paul Sartre: Mi az irodalom? Bp., Gondolat, 1969.
14. Michel Foucault: Nyelv a végtelenhez. Debrecen, Latin betűk, 1999.
15. Uo.
16. Jacques Derrida: A disszemináció. Pécs, Jelenkor Kiadó, 1998.
17. Lásd: 6. sz. jegyzetet.
18. Fehér M. István: Hermeneutikai tanulmányok I. Bp., L'Harmattan, 2001.
19. Uo.
20. Smid Róbert: Ember, mi végre? = Alföld 2011. 1. sz. 37-78. p. A kurzivált, eredeti részhez zárójeles, értelemkiegészítő beszúrást utólag fűztem hozzá.
21. Suki Béla: Martin Heidegger filozófiájának alapkérdései. Bp., Gondolat, 1976.
22. Orbán Jolán: Derrida írás-fordulata. Pécs, Jelenkor Kiadó, 1994.
23. Uo.

Interjú „Az év fiatal könyvtárosá”-val és „Az év fiatal könyvtárosa” pályázat Kovács Máté Alapítvány különdíjasával

2015 nyarán Szolnok városa adott otthont a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 47. Vándorgyűlésének, ahol ismét kitüntettek egy ifjú kollégát „Az év fiatal könyvtárosa” díjjal. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség – kuratóriumi döntés alapján – Börzsönyi Nórát, a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtárának munkatársát részesítette ebben az elismerésben. „Az év fiatal könyvtárosa” pályázatra beérkezett pályaművek közül Puskás Nikolettának, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára tájékoztató könyvtárosának dolgozata pedig a Kovács Máté Alapítvány különdíját nyerte el. Az alábbi beszélgetésekből ismerhetjük meg jobban a két tehetséges fiatal.

BÖRZSÖNYI NÓRA

„A könyvtárak jövőjét alapvetően pozitívnak látom. Bár az elektronikus tartalmak térnyerése látszólag akár háttérbe is szoríthatja a jövőben a nyomtatott könyvek szerepét, de a könyvtár mint közösségi hely – vagy például a mi esetünkben mint tanulásra és kutatásra alkalmas hely – mindeközben kicsit sem veszített jelentőségéből. Ha a digitális világhoz való alkalmazkodás mellett erre a szerepre is koncentrálnék, akkor nem hinném, hogy a jövőben bármi is megkérdőjelezhetné a könyvtárak létjogosultságát.”

- *Hogyan nyerted el a díjat? Az olvasók kedvéért röviden összefoglalnád a pályázatod tartalmát?*
- „Az év fiatal könyvtárosa” díjra egy munkámhoz közel álló témából írt dolgozattal pályáztam, amelynek címe: *Hozzáférhető tudomány: Az open access és az értéknövelt publikációk világa a könyvtári gyakorlat tükrében*¹. Röviden összefoglalva: azt próbáltam meg körbejárni, hogy milyen okok és előzmények vezettek ahhoz, hogy manapság az open access, vagyis a tudományos eredményekhez való szabad hozzáférés mozgalma egyre nagyobb teret hódít magának, és ez hogyan érinti a könyvtárakat mint a tudományos eredmények és publikációk legfőbb közvetítőit. Az open access mozgalmon belül a legfrissebb trendek manapság már arról szólnak, hogy ne csak a tudományos ered-

¹ A pályamű a Magyar Könyvtárosok Egyesülete honlapján elolvasható:
http://mke.info.hu/wp-content/uploads/2010/10/Borzsonyi_Nora_dolgozata.pdf

mények, hanem a kutatások során felhasznált kutatási adatok is váljanak szabadon elérhetővé („linked open data”). Az ilyen adatokkal ellátott közlemények megnevezésére vált hazánkban elterjedté az „értéknövelt publikáció” kifejezés. A dolgozatban ismertetem az open access kezdeményezésének történetét, a nyílt hozzáférésű publikálás különböző fajtáit, valamint a kutatási adatok publikálásának helyzetét, és az ezzel kapcsolatos nehézségeket. Bemutatom a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtárának részvételét a különböző magyarországi és nemzetközi, nyílt hozzáférést támogató együttműködésekben, valamint ismertetem a Könyvtár nyílt hozzáférést megvalósító gyakorlati megoldásait, részletesen bemutatva a Könyvtár által működtetett repozitóriumokat.

- *Mióta dolgozol könyvtárosként? Hogyan választottad ezt a szakmát?*
- Kilenc éve kezdtem el könyvtárosként dolgozni a Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtárában. A könyvtárak világát első egyetemi éveim tették számomra vonzóvá, történelem szakos egyetemistaként. Hamarosan fel is vettem a könyvtár szakot második szakként, és már a tanulmányaim vége felé jártam, amikor lehetőségem adódott jelenlegi munkahelyemen elhelyezkedni, akkor még csak részmunkaidőben.
- *Bemutatnád néhány mondatban a könyvtárat, ahol dolgozol? Melyik részlegben dolgozol, melyik a szűkebb munkaterületed?*
- A Budapesti Corvinus Egyetem Egyetemi Könyvtára pezsgő élettel teli hely, köszönhetően a sok egyetemi hallgatónak, akik szerencsére aktívan használják a könyvtárat. Én az Elektronikus tartalomkezelési és könyvtári informatikai osztály munkatársaként elsősorban honlapszerkesztési feladatokat látok el, illetve gondozom a könyvtár közösségi média oldalait is. Ezen kívül részt veszek még a könyvtári repozitóriumokkal kapcsolatos munkákban, és újabban Prezi-tréningeket is tartok, amelyek iránt nagy az érdeklődés a hallgatók körében.
- *Melyik a legkedvesebb könyvtári munkád?*
- Nagyon szívesen foglalkozom a könyvtár közösségi médiában való megjelenésével. Egyelőre egy Facebook-oldallal és egy Twitter-profillal rendelkezünk, amelyeket nem kis kihívás folyamatosan hasznos, érdekes és minőségi tartalommal ellátni. De a visszajelzések egyelőre azt mutatják, hogy érdemes ezzel foglalkozni, mert a könyvtár használói aktívan jelen vannak ezeken a kommunikációs csatornákon is. Az utóbbi években pedig lehetőségem adódott Erasmus-ösztöndíjak keretében több külföldi könyvtárban is eltölteni egy-egy hetet, ezek az utak mindig nagy élményt jelentettek számomra. Inspiráló volt látni, hogy más könyvtárak hogyan működnek, miként élnek a lehetőségeikkel, és hogyan próbálják megoldani a sokszor nagyon hasonló problémáikat.
- *Mely területek foglalkoztatnak még? Mivel foglalkozol még a könyvtárosi munkán kívül?*
- A munkámon kívül két hobbim van, a zenélés és a fotózás. Húsz éven át tanultam zongorázni, erre sajnos, mostanában kevesebb időm akad, de a fényképezést szívesen űzöm, elsősorban utazások idején. Különösen a természetfotózás, azon belül is az egészen közeli képek világa vonz.
- *Hogyan látod a könyvtárak jövőjét?*
- A könyvtárak jövőjét alapvetően pozitívnak látom. Bár az elektronikus tartalmak térnyerése látszólag akár háttérbe is szoríthatja a jövőben a nyomtatott könyvek szerepét,

de a könyvtár mint közösségi hely – vagy például a mi esetünkben mint tanulásra és kutatásra alkalmas hely – mindeközben kicsit sem veszített jelentőségéből. Ha a digitális világhoz való alkalmazkodás mellett erre a szerepre is koncentrálnunk, akkor nem hinném, hogy a jövőben bármi is megkérdőjelezhetné a könyvtárak létjogosultságát.

- *Köszönöm a beszélgetést, és további sok sikert kívánok!*

PUSKÁS NIKOLETTA

„Véleményem szerint az ideális könyvtár olyan gyűjteményt épít és szolgáltat, ami a jelenlegi és a jövőbeli könyvtárhasználók igényeit minél jobban képes kiszolgálni. E köré pedig olyan szolgáltatásokat épít, amik kényelmesen és hatékonyan segítenek kiaknázni a gyűjteményben rejlő tudást, és új tudományos eredmények létrejöttét segítik elő. Szegeden minden nap ezért dolgozunk.”

- *Hogyan nyerted el a díjat? Az olvasók kedvéért röviden összefoglalnád a pályázatod tartalmát?*
- Pályázatomban¹ egy körülbelül három éve tartó projekt elméleti háttéréről és gyakorlati megvalósulásáról írok. A lényege, hogy úgy gondoljuk, érdemes olyan tájékoztató anyagokat előállítanunk, amik jellemzően képi információra épülnek, illetve olyan szöveges dokumentumokat, amelyek megértését, bevézését grafikus elemekkel segítjük elő. Nyolcféle plakát készült el eddig a Tájékoztató Csoport és az Olvasószolgálati Osztály ötletei és gyakorlati közreműködése nyomán. A kedvező fogadtatásnak köszönhetően a projektnek természetesen nincs vége, mindig újabb és újabb megvalósítandó ötletünk támad.
- *Mióta dolgozol könyvtárosként? Hogyan választottad ezt a szakmát?*
- A könyvtáros képzésbe másodéves magyar szakosként csöppentem bele. Olyan második szakot kerestem az egyetemen, ami sokrétű tudást ad, és jól el lehet vele helyezkedni. Nem csalódtam, hiszen egy remek közösségbe kerültem, nagyszerű évfolyamtársak és oktatók közé. 2002-ben – még hallgatóként – kerültem a Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtárába. Raktárosként kezdtem dolgozni a Folyóirat Osztályon, ahol 2004 végéig, a könyvtár költözéséig sokféle, folyóiratokkal kapcsolatos feladatba kóstolhattam bele a kötészettől kezdve, a formai feltáráson át a kardexelésig, költözésre való felkészülésig.
- *Bemutatnád néhány mondatban a könyvtárat, ahol dolgozol? Melyik részlegben dolgozol, mi a szűkebb munkaterületed?*
- Könyvtárunk 1921 óta szolgálja a szegedi egyetemi közösséget. Mára közel másfél millió könyvtári egységet számláló gyűjteménnyel büszkélkedhet. Több mint százhusz kolléga összehangolt munkája működteti ezt a nagy könyvtárat, ami 2014-ben 630.000-nél is több látogatási alkalmat regisztrált. A beiratkozott olvasók száma 28.500, a referenzs kérdések száma 81.840 volt a tavalyi évben. Én 2004-től a Tájékoztató Csoport tagja vagyok, így feladatköröm jócskán megváltozott az új épületbe való átköltözés után. A napi tájékoztatási feladatokon kívül a minőségirányítási munkacsoport tagjaként kollégáimmal felhasználói és munkatársi elégedettségmérések elő-

¹ A pályamű a Kovács Máté Alapítvány honlapján elolvasható:
http://kovacsmatealapitvany.hu/sites/default/files/Puskas_Nikoletta_palyamunka.pdf#overlay-context=node/173

készítésében és lebonyolításában, a minőségirányítási rendszer fejlesztésében veszek részt. Emellett folyóiratok feladataim közül is maradt meg néhány, legutóbb pedig szakreferensi teendőimmel gazdagodott a munkaköröm. Néhány évvel ezelőtt találtam rá a kedvenc témámra, ami végül a pályázatom gerincét adja: az információ vizualizálása, infografikák, szolgáltatások népszerűsítése grafikus elemekkel.

- *Melyik a legkedvesebb könyvtári munkád?*
- Itt talán a legfrissebb projektünket említeném. A szakolasótermekben dolgozó kollégáink javaslatára egy olyan piktogramrendszert dolgoztunk ki, ami a könyvtárhasználók eligazodását segíti az épületen belül. Nemcsak a különböző könyvtári terekben igénybe vehető szolgáltatásokról ad tájékoztatást, hanem a könyvtári etikett szabályait is bemutatja. A kivitelezés még folyamatban van, reméljük, az olvasók kedvezően fogadják majd.
- *Melyik a legemlékezetesebb élményed a könyvtárról?*
- A könyvtár költözésének időszaka maradandó élmény a mai napig. Mindent és mindenkit megmozgató nagyszabású feladat volt ez, ami tovább erősítette a csapatot. Nagyon sokat tanultam belőle, egyszerű kollégákkal dolgoztam együtt.
- *Mely területek foglalkoztatnak még? Mivel foglalkozol még a könyvtárosi munkán kívül?*
- Mint a legtöbb könyvtáros, én is nagyon szeretek olvasni, de persze itt most nem a sztereotípiákra gondolok. Jó pár évvel ezelőtt szívesen ástam bele magam a szecesszió képző- és iparművészetének témájába, manapság viszont a családomé a főszerep: hat éves kisfiam segít beosztani a szabadidőmet, de ez épp így van rendjén.
- *Hogyan látod a könyvtárak jövőjét?*
- Minden fórumon azt hallani, hogy a könyvtárak nehéz időszak előtt állnak, a digitális kultúra térnyerésével szerepük szükségszerűen átértékelődik, és valami egészen új, mégis korábbi hagyományainkhoz szervesen kötődő feladatkört kell ellátnunk. Ennek a szerepnek a megtalálása még a nálunk sokkal tehetősebb országokban működő intézményeket is komoly feladat elé állítja. Ehhez képest a hazai könyvtárak évről évre forráshiánnyal küszködnek, akár a dokumentumok beszerzésére, akár az infrastruktúra fejlesztésére, akár az emberi erőforrás előteremtésére és megtartására gondolunk.
- *Álmaid könyvtára milyen lenne?*
- Azt hiszem, erről a kérdésről mindannyian hasonlóképpen gondolkodunk. Véleményem szerint az ideális könyvtár olyan gyűjteményt épít és szolgáltat, ami a jelenlegi és a jövőbeli könyvtárhasználók igényeit minél jobban képes kiszolgálni. E köré pedig olyan szolgáltatásokat épít, amik kényelmesen és hatékonyan segítenek kiaknázni a gyűjteményben rejlő tudást, és új tudományos eredmények létrejöttét segítik elő. Szegeden minden nap ezért dolgozunk.
- *Ha a mesebeli tündér teljesítené három kívánságodat, melyek lennének azok?*
- Azt hiszem, szegény tündérnek meggyűlné velem a baja... Sokkal több időt kérnék tőle, aztán anyagi biztonságot és türelmet.
- *Köszönöm a beszélgetést, és további sok sikert kívánok!*

Tóth Andrea

Dézsai Lajos bibliográfusi működése*

A bibliográfiakészítés egyik, már-már közhelynek számító megállapítása, hogy valóban jó színvonalú, a tudományos kutatás igényeit is kielégíteni képes könyvészetet csak az adott diszciplínát alaposan ismerő szakember készíthet. Elég, ha az állítás bizonyításaként a történeti bibliográfiából Kosáry Domokos, a néprajziból Sándor István nevét említjük. Közéjük méltán sorolható Dézsai Lajos személye is, aki mint a régi magyar irodalom tudós kutatója, professzora szűkebb szakterületén a maga korában elismert bibliográfus is volt, és bár ezen a területen főművének szánt könyvészete, Szabó Károly *Régi Magyar Könyvtára* átdolgozott, új kiadása torzóban maradt, könyvészeti munkássága töredékessége ellenére is méltán tarthat igényt az utókor figyelmére. Kortársai kissé anekdotikus vélekedése szerint legkedvesebb olvasmányai az antikváriumok katalógusai voltak¹; ennek (is) köszönhetően tett szert páratlan könyvészeti, bibliográfiai ismereteire. Dolgozószobájában, könyvei között érezte igazán otthon magát. Könyvgyűjtő volt, ha nem tudott megvásárolni eredetiben egy nyomtatványt, betűhű másolatot készített róla vagy fényképmásolatban szerezte meg.² Egyetemi óráiról szórványosan maradtak fenn források, ismert, hogy Szegeden tanította József Attilát és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjait (többek között Radnóti Miklóst, Ortutay Gyulát, Tolnai Gábort) is. Utóbbiak már fáradt, kiegézt személynek látták, József Attila viszont méltányolta professzorát és *Curriculum vitae*-jében elismerő szavakkal idézte emlékét, mint olyan tanárát, aki „önálló kutatásra érdemesnek nyilvánított.”³

A bibliográfiát az irodalomtörténet szerves részének tekintette, illetve meglátása szerint az önállósuló irodalomtörténet a XIX. században vált ki a filológia és a bibliográfia kötelékéből. Szakterületének más diszciplínákkal (filológia, esztétika, lélektan, etika, társadalomtudomány, történet, tudománytörténet) való kapcsolata tárgyalása során a bibliográfiáról az alábbi megállapítást tette: „*A bibliographia külön kiemelését feleslegesnek tarjuk e helyen, mivel az irodalomtörténet fogalmába benne rejlik, annak mintegy, hogy úgy szólunk, csontváza, mely nélkül el sem képzelhető.*”⁴ Programadó írásában az irodalomtörténet legfontosabb feladatának a nemzeti irodalom minden emlékének módszeres felkutatását jelölte meg; mint írta, szisztematikusan át kell vizsgálni a hazai és külföldi könyvtárakat. Az anyag összegyűjtése után kezdődhet a feldolgozás, azonban ehhez elengedhetetlennek tartotta az alapvető elsődleges források használatát, a másodkézből származó adatokat kerülni kell, illetve csak végszükség esetében élhet velük az irodalomtörténész. A kutatónak a

* Az MKE Bibliográfiai Szekciója által 2015. szeptember 18-án Szabó Károly halálának 125. évfordulója alkalmából rendezett ülésen elhangzott előadás szerkesztett változata.

régi irodalomból betűhív kiadásokra van szüksége, még jobb a hasonmások használata.⁵ Irodalomtörténészként az adatok szorgalmas gyűjtése jellemezte működését; pozitívista volt, végső soron minden tanulmányára, kötetére jellemző a tények megbízható összegyűjtése és a pontos bibliográfiai hivatkozás. Kétségtelenül írásainak ez a vonása adja meg mai szemmel nézve is értékét.

Pályakezdése

Dézsi Lajos 1868. augusztus 23-án született Debrecenben Dézsi János „földmíves” és Pozsgai Julianna házasságából.⁶ Református vallása és debreceni születése szinte predesztinálta a jó képességű, szorgalmas fiút a híres kollégiumba, ahol 1886-ban érettségi vizsgát tett, és még abban az évben beiratkozott a teológiai akadémiára. Bár 1890-ben lelkészi képesítést szerzett, érdeklődése már korán az irodalom- és művelődéstörténet kérdései felé fordult. Még teológushallgató korában, 1888-ban a kollégium nagykönyvtárának segédkönyvtárosa lett a jeles irodalmár professzor, Géresi Kálmán mellett. Öt éven keresztül volt tanárának famulusa, és ezekben az években szerezte meg könyvészeti műveltségének alapjait. Visszaemlékezése szerint „könyvtárnokinas” korában megismerte Szabó Károlyt, amikor a bibliográfus Debrecenben kutatott, ő kereste ki számára a szükséges könyveket. Egy tőle hallott anekdotát meg is örökölt. Széll Farkas, a jeles bibliofil szintén gyakori látogató volt a bibliotékában, és tőle is sokat hallott bibliográfiákról, ritka könyvekről.⁷ Géresi Kálmán később az alábbi szavakkal jellemezte működését: „*Dézsi Lajos úr működése, mind szorgalom, ügyesség és lelkiismeretesség, mind különösen a tudomány és könyvészet iránt viseltető belső hajlam és tágkörű nyelvismerete folytán előttem teljes elismerést érdemelt ki. Mely jó tulajdonságait kiismerhetni mind napi munkája menetén, mind a Lugossy-féle és más kisebb könyvgyűjtemények rendezése, felvétele és besorolása közben bő és öröndetes alkalmam volt.*”⁸

Dézsi 1893 őszétől Berlinben az egyetemen folytatta tanulmányait, majd a következő évben Budapesten tanult, és ott szerzett bölcsészdoktori címet. Időközben, 1894 szeptemberétől a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában lett gyakornok, „*A levéltári osztályon amanuensisül alkalmazott Horváth Sándor végzett bölcsészhallgató egy éves önkéntesi szolgálattételre vonulván be, helye ideiglenesen Dézsi Lajos tanárjelölttel töltetett be.*”⁹ A Magyar Könyvszemlében még abban az évben megkezdte szakirodalmi működését, a folyóirat *Magyar Könyvesház* rovatában kiegészítést közölt az RMK 2. kötetéhez¹⁰, illetve alapos ismertetést publikált a Petrik Géza szerkesztésében napvilágot látott *Kalauz az újabb magyar irodalomban* című bibliográfiáról.¹¹ Kitűnő képességei, felkészültsége általános elismerést váltott ki, hivatali felettse, Fejérfpataky László 1895. április 2-án kelt igazolásában úgy jellemezte, mint akit „*tudományos képzettsége, egyéni hajlamai és elismerésre méltó szorgalma a könyvtár legkötünőbb alkalmazottjainak egyikévé teszi.*”¹² Dézsi ebben az évben sikertelenül pályázott a nagyenyedi kollégium egyik tanári státusára, viszont eredményes volt jelentkezése a budapesti Egyetemi Könyvtár által meghirdetett állásra. Az Egyetemi Könyvtárban azokban az években kezdődött el a könyvtári képesítő vizsgák előírása a pályázóknál¹³, Dézsi is a sikeresen letett próba után nyerte el az állást: „*...a megüresedett II. könyvtárügyi állásra dr. Dézsi Lajos neveztetett ki, mint ki a pályázók közül a könyvtári vizsgát legfőbb sikerrel tette le s szép és számottevő irodalmi, könyvtári működéssel igazolta képességét s jövő sikeres működésének garanciáit nyújtotta.*”¹⁴

Az Egyetemi Könyvtárnak csakhamar nélkülözhetetlen munkatársa lett. A napi rutinmunkák végzése (könyvrendelések, feldolgozó munka, könyvtárrendezés) mellett bekapcsolódott a tudományos munkába is. Ezekben az években még nem döntötte el egyértelműen, hogy irodalomtörténész vagy történész lesz-e. A könyvtár igazgatója Szilágyi Sándor volt, a jeles historikus, aki bevonta az általa szerkesztett *A magyar nemzet története* munkálataiba, a 7. kötet egyik részét, *Irodalmi és műveltségi állapotok a XVII. században* címmel ő írta. Közreműködött a *Századok* és az *Irodalomtörténeti Közlemények* szerkesztésében is, továbbá 1904-től szerkesztette a *Magyar Történeti Életrajzok* című sorozatot, amelyben több biográfia (Szenci Molnár Albert, Misztótfalusi Kis Miklós, Pápai Páriz Ferenc, Tinódi Lantos Sebestyén, Jósika Miklós) életrajza írását magára vállalta. Szilágyi Sándorral különösen szívélyes volt a viszonya, ezt tanúsítják az OSZK Kézirattárában található és igazgatójához 1895-1898 között írt leveleinek bensőséges hangneme; többnyire „Sándor bácsi” megszólítással kezdődtek a missilisek.¹⁵

Szilágyi halála után megpályázta a könyvtár igazgatói székét, azonban Ferenczi Zoltán lett a bibliotéka új vezetője. Dézsit 1902-ben, tudományos eredményeinek elismeréseként a budapesti egyetem magántanárává habilitálta *A magyar irodalomtörténet 1525-1772* tárgyából, és attól az évtől megkezdte előadásait az egyetemen. A Magyar Tudományos Akadémia 1906-ban választotta levelező tagjává, majd 1923-ban lett a grémium rendes tagja. Könyvtárosi pályafutása 1906-ban fejeződött be, amikor megpályázta és elnyerte a kolozsvári tudományegyetemen a magyar irodalomtörténet egyik nyilvános egyetemi tanári állását. Igaz, hogy amikor az egyetem Szegedre költözött, a megszervezendő univerzitás könyvtárának vezetését, mint a könyvtárakhoz értő személy, bizonyos értelemben kényszerűségből 1924-ig magára vállalta. Sőt, még id. Bibó István igazgatói kinevezése után is segítette munkáját.

Bibliográfiai munkássága: kísérlet az RMK átdolgozására

Décsi kutatóként a régi magyar irodalommal foglalkozott. Elkészült és megjelent bibliográfiái is többnyire e tárgykörhöz kapcsolódtak. Különösen behatóan foglalkozott Balassi Bálint működésével, 1923-ban ő tette közzé a költő műveit két kötetben, részletes bibliográfiával kísérve. A Balassi-kutatás egyik nehezen tisztázható, régóta vitatott kérdése volt az *Istenes énekek* különböző kiadásainak egymással való kapcsolata. A vita lényegében a körül zajlott, hogy melyik kiadás szövege tekinthető a mértékadónak. A kérdés tisztázáshoz fontos adalékot jelentett terjedelmes összeállítás¹⁶. A legkorábbi kiadásoktól 1806-ig tekintette át az edíciókat. Következétesen ragaszkodott az autopszia elvéhez, a más forrásból átvett nyomtatványokat külön jelölte. Az összesen 39 kiadást négy kategóriában (rendezetlenek, lőcsei rendezett kiadások, kolozsvári vagy debreceni típusúak, kombinált kiadások) mutatta be. Hogy mennyire alapos munkát végzett, bizonyítja, hogy közel száz évvel később is csak alig valamivel több kiadásról számolt be Szabó Géza az *Istenes énekek* 1983-as hasonmás kiadásához írt kísérőfüzetben.¹⁷

Szabó Károly *Régi Magyar Könyvtárának* 1. kötete 1879-ben jelent meg. A különböző szakfolyóiratok – *Századok*, *Irodalomtörténeti Közlemények*, *Erdélyi Múzeum*, *Sárospataki Füzetek* és elsősorban a *Magyar Könyvszemle* – hasábjain csakhamar elindult a kiegészítések, pótlások közreadása, megkezdődött az ún. „adalék irodalom” korszaka. A sokasodó kiegészítések, pótlások, helyesbítések nyilvánvalóvá tették az RMK korlátait. A Magyar

Tudományos Akadémia 1898-ban döntött az új kiadás megjelentetéséről, és a szerkesztés kívánatos módszereit Varjú Elemér rögzítette alapos tanulmányban.¹⁸ A közlemény első részében részletesen – és talán túl szigorúan – bírálta az RMK bibliográfiai leírásait, helyenkénti következetlenségeit, pontatlanságait. Kritikájának lényege az volt, hogy a régi magyar könyveket olyan alaposan, minden tényre kiterjedő gondossággal kell feltárni, mint külföldön az ősnymtatványokat szokás. E cél elérése érdekében fogalmazta meg javaslatait: indítványozta a teljes nyomtatványanyag, vagyis a jelentéktelennek tűnő egylevelesek számbavételét is az összes könyv-, nyomda- és művészettörténeti szempont figyelembevételével. A bibliográfia könnyebb használatát szolgálta volna az általa sürgetett gazdag indexrendszer, összesen tizenkét mutató készítését javasolta.

Szabó Károly könyvszerkesztésében, pótlásában egyébként Dézsi is részt vett, 1894-től volt munkatársa a *Magyar Könyvszemlének*, és a folyóirat *Magyar Könyvesház* című rovatában folyamatosan tette közzé kiegészítéseit, könyvtári kutatási során újonnan előkerült adatait. A lap 1906-os évfolyamában jelent meg 48 tétel, többnyire lőcsei és kassai nyomtatvány adatait tartalmazó kiegészítését az RMK 2. kötetéhez.¹⁹ Az összeállítás még ugyanabban az évben különlenyomatban is megjelent.²⁰ A *Könyvszemle* szerkesztősége néhány évi szünet után, 1911-ben újjászervezte a rovatot és a közlemények lektorálását magára vállalta: „*Midőn a régi magyar könyvtár adatainak ez új sorozatát megindítjuk, nem mulasztjuk el, hogy dr. Dézsi Lajos ny. r. egyetemi tanárnak, régi irodalmunk e kiváló ismerőjének a szerkesztőségünkhez beküldött adalékok felülbírálásánál s egybeállításánál kifejtett értékes közreműködésért őszinte köszönetünket ne nyilvánítsuk.*”²¹

Akkor Dézsi már intenzíven dolgozott az RMK új kiadásán, a Magyar Tudományos Akadémia a kiegészítések összegyűjtésével és a *Régi Magyar Könyvtár* 1. kötete átdolgozott kiadásának szerkesztésével ugyanis őt bízta meg. Vele egy időben, bizonyos értelemben vele versenyezve dolgozott Sztripszky Hiador a maga pótkötetén, amely 1912-ben jelent meg.²² Míg Sztripszky összeállítása végső soron a különböző helyeken megjelent pótlások, kiegészítések egyszerű egybegyűjtése volt, nem tartalmazott speciális kutatásokat, Dézsi önálló tudományos eredményeit kívánta beépíteni az átdolgozásba. Kétségtelenül megbízható, alapos munkának indult, azonban ismeretlen oknál fogva nem jelent meg. Kérdés, hogy elkészült-e? Gulyás Pál szerint igen, s a könyvszerkesztés nagy része már ki is volt szedve, amikor „*az 1919-iki kommunista felfordulás, melynek többek közt ez a kiszedett anyag is áldozatul esett, mindent felborított.*”²³ Valószínűbbnek tűnik, hogy a Szegeden, hagyatékában fennmaradt és az Országos Széchényi Könyvtárban is megtalálható kefelevonat, amely csupán 89 tétel részletes, megbízható bibliográfiai leírását tartalmazza, készült el összesen.²⁴ Holl Béla szerint a kefelevonatban fennmaradt bibliográfia lett volna 2. füzet a *Miscellanea Bibliographica* című sorozatnak.²⁵ A *Régi Magyarországi Nyomtatványok* összeállítása során a bibliográfia szerkesztősége felhasználta a kefelevonatot, illetve Dézsi jegyzeteit, különböző anyagyűjtéseit is. A kefelevonat ma már a nagyobb nyilvánosság előtt is ismert, 1967-ben jelent meg Sztripszky Hiador kiegészítő kötetének új kiadása, és a tomus függelékében helyet kapott Dézsi munkája is.²⁶ Az elmúlt évtizedek bibliográfiai gyakorlatának alakulását, a mind pontosabb, mind több információt tartalmazó megoldások alkalmazását jól szemlélteti azonos nyomtatvány leírásának hasonmása Sztripszky Hiadortól, Dézsi Lajostól és a *Régi Magyarországi Nyomtatványok* szerkesztőitől:

1804

Várad. 1566.

11

A KERESZTYENI Gyülekezetben Valo Isteni Diczeretek. Egyben Szedőgettek, Es Mostan Nyomtattattak vyonnan regbitetek, es emendaltattak L. F. által. /Fametszet/ Varadon, Nyomtatot Raphael Hoffhalter, Anno M.D. Lxvj.

4-r. 186 sztt lap. Végül: tábla, 1 lev.

Egyetlen példánya a wolfenbütteli hercegi könyvtárban. Említi Szilády Áron, Szegedi Gergely énekes-könyvéhez írt tanulmányában. Teljes kézirati másolata Hellebranttól az Akadémia kvtban.

M. Könyvszemle. 1892/3. 219.

Sztripszky Hiador leírása

7

Várad. 1566.

(Isteni dicséretetek). A keresztyeni gyülekezetben valo Isteni diczeretek egyben szedőgettek, es mostan, nyomtattatak vyonnan eregbitetek, es emendaltattatak L. F. által. (*Vignetta.*) Psalmo c. XLIX. Diczeretet mondgyatok az Istennek az szenteknek Gyülekezetiben. Varadon. Nyomtatot Raphael Hoffhalter, Anno D. M. Lxvj. |

4r. 186 számozott + 2 szttan lap, mely utóbbi a „Táblá»-t foglalja magában. Egyetlen példányai Hellebrant Árpád fedezte fel. (K. könyvszemle 1892—3. 216. l.) Szilády Áron után közöljük címét (így a Könyvszemle is), a ki részletesen ismertette s gondosan összevetette a Szegedi Gergely Énekes könyvének 1569-ki kiadásával, melytől berendezésére nézve ugyan eltér, de anyagában jobbra megegyezik vele. Szilády: Szegedy Gergely Énekes könyve 1569-ből. Budapest. 1893. Függelék IX. kk. l.

Wolfenbütteli hercegi könyvtár.

Décsi Lajos leírása

A KERESZTYENI gyülekezetben való isteni diczeretek egyben szedőgettek, es mostan nyomtattatak vyonnan eregbitetek, es emendaltattatak L. F. által. Varadon MDLXVI Raphael Hoffhalter.

[1], A-Z, Aa³⁺¹ = [2] + 186 + [2] pag. - 4° - 1 ill.

Sztripszky I 1804/11 ← MKsz 1892/1893: 219 — Dézsi: Suppl. 7

Protestáns énekeskönyv. — Ez az énekgyűjtemény az irodalomban Váradi énekeskönyv néven ismert. Az énekek a címlevél után kezdődnek. Az incipitmutatóra utaló kezdőszavak sorrendje a következő:

1. lap: Skarica Máté (?): *Atya Isten* — Skarica Máté (?): *Adj békességet, Úristen* — 2: Batizi András: *Jövel Szentlélek Úristen lelkünknek* — 3: *Mennynek és földnek nemes teremője és mindeneknek* — 4: *Felséges Isten, mennynek földnek Ura és embereknek* — 5: *Csak te benned* — 6: Zayugróci Névtelen: *Hálát adunk tenéked* — Dávid Ferenc: *Adjunk hálát mindnyáján* — 8: *Hallgass meg minket, nagy* — 9: Szegedi Gergely: *Keresztyének, kik vagytok* — 10: Szegedi Kis István: *Ó mindenható — Tekints reánk immár* — 12: *Keserves* — 15: Sztárai Mihály: *Hálaadásunkban* — 16: *Hallgasd meg mostan felséges* — 18: *Emlékezzél meg mennybéli* — 19: *Kérlek* — 21: *Mindenható Úristen, mi* — 23: Radán Balázs: *Buzgó* — 25: *Kegyelmezz* — 26: Batizi András: *Jer, dicsérjük az Istennek* — 30: *Szükség megtudunk* — 32: *Mi kegyes Atyánk, kit* — 33: *Mi Atyánk, ki vagy mennyekben, kik* — 35: *Üdvözlégy örök Úr* — 36: *Aki akar* — 37: Gálszécsi István: *Mi hiszünk* — 38: *Hiszünk* — 39: *A keresztyénségben* — 40: *Boldog az olyan* — 41: Szkhárosi Horvát András: *Mind e* — 47: Szegedi Gergely: *Szent Dávid király* — 49: *Régen, ő törvényben Mózesnek* — 51: *Ó Úristen* — 53: *Emlékezzél meg, Úr* — 55: Szegedi Gergely: *Dávid prófétának* — 56: Thordai Benedek: *Benned* — 59: Tesini Imre: *Tebenned* — 60: Szegedi Gergely: *Boldog az ilyen ember e* — 61: Szegedi Gergely: *Nagy bánatban Dávid* — 63: Németi Ferenc: *Nagy keserves* — 68: Skarica Máté (?): *Erős* — 69: *Minden népek* — 70: *Hogy panaszkodik* — 73: *Úristen, irgalmaz* — 74: Szegedi Lajos: *Légy* — 75: Hartányi Imre: *Háborúsága* — 77: István deák: *Irgalmaz* — 79: *Örök Isten* — 80: Németi Ferenc: *Az Úristent* — 82: *Felséges Isten, néked* — 84: *Keresztyének Istene* — 85: *Aki veti* — 87: *Aki az Istent* — 91: *Boldog a férfit* — 92: *Keresztyének, kik e* — 93: *Unszol* — 94: *Jer, emlékezzünk* — 96: *Akik* — Zayugróci Névtelen: *Mindenek* — 97: *Minden hív* — 98: *Boldogok* — 99: *Felséges Isten, hozzád* — 100: *Mely igen jó légyen* — 101: *Hallgasd meg Atya Isten a mi* — 103: Németi Ferenc: *Nagy hálaadással* — 106: *Mikoron az* — 108: *Jer temessük* — Dézsi András: *Adj üdvösséges* — 110: *Bűnösök* — 111: *Senki* — Tseh (?) : *Tudjuk* — 113: *Emlékezzünk mi keresztyén* — 114: *Istenünkhöz* — 115: *Legyen* — 116: *Én Istenem* — 117: *Jer, mi dicsérjük* — 120: Szegedi Gergely: *Szent Isaiás* — 123: Melius Juhász Péter: *Mindnyáján* — 126: *E dicséretes* — 127: Batizi András: *Jer, dicsérjük e mai* — 130: *Mikor*

Az RMNY leírása 1. lap

Apponyi Sándor Hungaricájának sajtó alá rendezése

Bibliográfusi működésének figyelemreméltó epizódja volt kapcsolata a *Magyar Bibliophil Társasággal* és annak díszelnökével, gróf Apponyi Sándorral. Dézsi az 1920-as években a bibliofil egyesület választmányának tagja volt. Szóltam arról, hogy maga is könyvgyűjtő volt, így az 1920-ban megalakult társaságban magától értetődően vállalt feladatokat. Az 1920-1949 között működött grémium – főleg az 1920-as években – nem pusztán a „szép” könyvek barátait tömörítette, egyfajta tudományos, könyvtudományi, bibliográfiai

e széles — 132: *E nap nekünk* — 133: *Úristen veletek* — 134: *Jer, mindnyójan* — 136: *Krisztus Jézus születék* — 137: *Nekünk születék mennyei király kit* — 138: *Melius Juhász Péter: Csodálatos* — 140: *Krisztus feltámad, mi bűnünket elmosá, ő szent vére hullása* — 142: *Batizi András: Krisztus feltámad, nekünk* — 143: *Batizi András (?): Krisztus feltámad, ki értünk megholt vala bűneinkért* — 144: *Krisztust* — 146: *Krisztus feltámad igazságunkra* — 147: *Krisztus feltámad, mi bűnünket elmosá, mert vére hullásával* — 148: *Krisztus a* — 149: *Hálaadásokkal* — 154: *Krisztus mennybe felméne, nekünk helyet szereznie, Atyjával* — 155: *Huszár Gál: Könyöröggünk az* — 156: *Megszabadultam* — 157: *Szegedi Gergely: Gyakran* — 159: *Szegedi Gergely: Szükség keresztyéneknek* — 160: *Gergely mester: Csoda dolgot* — 165: *Szegedi Gergely: Dávid prófétának* — 167: *Az Istennek jóvoltáról* — 168: *Magasztaljuk* — 173: *Jer, emlékezzünk* — 174: *Hallgasd meg Úr* — 175: *Atya Úristen* — 176: *Szegedi Kis István: Jövel Szentlélek Isten — Úrnak szolgálj* — 177: *Hajtsd* — 179: *Mi Urunk Jézus Krisztusnak* — 181: *Emlékezzél, Úristen* — *Magasztallak* — 185: *Dicsérlek téged* — 187: *Vedd*.

A végén betűrendes mutató. Ebben az utolsó ének *Vedd el Úristen*. Betűrend szerint ez a könyv legutolsó éneke, tehát az unikumból hiányzó utolsó levél feltehetően üres volt.

Az öregbített és emendált könyv tartalma sokban egyezik a debreceni mintájú énekeskönyvekével, ezért Szilády Áron jogosan az akkor még töredékesen sem ismert 1562-i debreceni énekeskönyvben (178) kereste mintáját, (Szegedi Gergely énekeskönyve 1569-ből. Bp. 1893, ix–x). Ugyancsak Szilády figyelt fel arra, hogy a címlapon levő *Dicséretet mondjátok az Istennek* kezdetű zsoltársors az 1569-ben megjelent Szegedi Gergely-féle énekeskönyvön (264), valamint Huszár Gál 1574-i énekeskönyvén (353) is megtalálható. Feltételezése szerint ebben mindegyiknek alighanem Huszár Gál ismeretlen első, 1560-i énekeskönyve (160) szolgált mintául (i.m. xiii), sőt Dézsi Lajos szerint az ismeretlen *L. F.* betűkkel jelölt összeállító annak anyagából is merített (RMKT VIII 400).

Zoványi Jenő a szerkesztő személyét Melius Juhász Péterben kereste. Szerinte ugyanis ő volt a tulajdonképpeni összeállítója az 1562-i énekeskönyvnek, amely ennek és a debreceni énekeskönyv későbbi kiadásainak egyaránt mintául szolgált (ProtSz 1915: 279). Ezt a gondolatmenetet folytatva S. Szabó József a címlap *L. F.* monogramja mögött Melius sógorát, Literatus Ferencet vélte (Debreceni Szemle 1929: 350–351). Bucsay Mihály úgy vélte, hogy a szerkesztő nem tarthatott Melius köréhez, mert az énekeskönyv lutheri szellemű. Szerinte Melius annyira nem nézte jó szemmel ezt a kiadást, hogy megjelenése után sietett a debreceni énekeskönyv 1569-i kiadását (264) Szegedi Gergellyel sajtó alá rendeztetni (Szegedi Gergely debreceni reformátor. Bp. 1945, 91–97). Meliusnak a Várad-i Énekeskönyvvel szemben való idegenkedését egyébként már Borbély István is említette, bár ennek okát az énekeskönyv indokolatlanul feltételezett unitárius szellemében kereste (EPHK 1913: 172–173).

Az énekeskönyv unikum-példányát Hellebrant Árpád fedezte fel 1892-ben a wolfenbütteli könyvtárban (MKsz 1892/1893: 219). Szilády Áron foglalkozott vele részletesen (i. h. ix–xiii), összevetve Szegedi Gergely énekeskönyvének 1569-i kiadásával (264). Lásd még: MIrodT I 354, Varjas Béla — *Studia Musicologica* 1968: 23–25, Csomasz Tóth Kálmán.

Cf. 160, 178, —

Budapest Acad phot. — Wolfenbüttel ①

Az RMNY leírása 2. lap

társaságként is működött. Kiadványai között szép számmal voltak hasonmás kiadások és ma is alapvető könyvtörténeti monográfiák.²⁷ Dézsi elvállalta az 1924-ben indult *Magyar Bibliofil Szemle* szerkesztését²⁸, továbbá négy, a társaság által kiadott kötet közreadásában

vett részt. Ezek közül három tomos régi magyar szöveg hasonmása, illetve szövegkiadása volt, összhangban irodalomtörténetési, filológusi elveivel. Bizonyos értelemben egy ötödik kötetet is kiadott tőle a társaság; Balassi Bálint munkáinak 1923-ban megjelent és általa sajtó alá rendezett kiadását ugyan a Genius tette közzé, de az edícióból a társaság 90 példányt kézzel merített papírra nyomtatva saját céljaira átvett. Még 1922-ben tette közzé a *Szép históriás éneke az Telamon királyról, és az ő fiának Diomedes szörnyű haláláról* című nyomtatvány hasonmását, 1924-ben látott napvilágot Ilosvai Pétertől az *Az híres neves Tholdi Miklosnak cselekedetéről és baynokságáról való historia*, amely nem facsimile edíció volt, hanem az 1629-es töredékes lőcsei kiadás más kiadásból vett kiegészítésével megjelentetett szövegkiadás. Az általa gondozott utolsó kiadványt 1927-ben tette közzé a társaság, Pesti György XVI. századi szerző kéziratban fennmaradt *Haláltáncéneke* szövegét adta ki. A kötet érdekessége, hogy Holbein fametszetes sorozata díszíti. Nem csak a szövegek gondozását végezte, alapos, részletes bibliográfiával kiegészített kísérőtanulmánnyal ellátva tette közzé a könyveket.

A negyedik kötet az 1926-ban megjelent *gróf Apponyi Sándor emlékezete* volt, amelyben Dézsi írta a *Gróf Apponyi Sándor pályája* című tanulmányt.²⁹ Hogy Apponyi alapos pályaképét ő írta meg, nem a véletlen műve volt, hiszen hosszú ideig állt kapcsolatban a bibliofil főúrral, és *Hungarica*-katalógusának harmadik és negyedik kötetét is ő rendezte sajtó alá. Kapcsolatuk feltehetően az 1900-as évek elején kezdődött, erre utal, hogy ő ismertette az *Irodalomtörténeti Közleményekben* a *Hungarica*-katalógus első kötetét, és a recenzióban úgy ír, mint aki személyesen ismeri a grófot.³⁰ 1921 után Dézsi egy hetet töltött Lengyelben³¹ Apponyi vendégeként, aki a jelek szerint ezt követően kérte fel a könyvészt sajtó alá rendezésében való közreműködésre. A gróf megbízásából 1924-ben levelet írt a Franklin Társulatnak³², amelyben tájékoztatást kért a cégtől, hogy vállalnák-e – hasonlóan az 1900-1902-ben a Franklin által nyomtatott első és második kötethez – a *Hungarica*-katalógus új tomosainak nyomtatását, milyen feltételekkel és milyen áron. Az első két kötet nyomdai kivitelezésével, betűtípusával, papírával ugyanis nagyon elégedett volt a bibliofil gróf. A megváltozott viszonyok miatt azonban most olcsóbb papírra, egyszerűbb kivitelezésre, kisebb, takarékosabb betűtípusra kért ajánlatot. A Franklin 1924. augusztus 16-án küldte meg kalkulációját, amely sajnálatos módon a hagyatékban fennmaradt levél mellől hiányzik, csupán a kísérőlevél ismert.³³ Az ajánlat nyilván megfelelő volt, mert a Franklin kapta a megbízást. A kötet közreadását – az első két tomoshoz hasonlóan – ezúttal is a müncheni Jacques Rosenthal antikvárius végezte.³⁴

Apponyi Sándor lényegében elkészítette a katalógus szövegét, Dézsi feladata így a sajtó alá rendezésre korlátozódott. Ő készítette a katalógus nyomdai korrektúráját, és minden jel szerint a kötet anyagát feltáró mutatót. Mindenesetre az OSZK-ban található anyag tanúsága szerint alaposan feldolgozta a katalógus anyagát.³⁵ Lehetséges, hogy foglalkoztatta a még feldolgozatlan művek katalógizálásának gondolata, ugyanis amikor Apponyi meghalt, a könyvtár legújabban beszerzett nyomtatványai közül 438 műnek még hiányzott a feltárása. Az 1960-as években Pukánszky Kádár Jolán, az Apponyi-gyűjtemény akkori vezetője kezdte el a könyvek leírását.³⁶ A munkát végül Vekerdi József fejezte be, ő dolgozta fel a könyveket és készítette el a jegyzéket, amelyet a nemzeti könyvtár jelentetett meg mint a *Hungarica*-katalógus 5. tomosát.³⁷

Dézi Lajos és a bibliographie raisonnée

Dézi bibliográfusi működésének áttekintése kapcsán szükséges még két további munkáját megemlíteni. Mindkét összeállítás a *bibliographie raisonnée* műfajába tartozik, vagyis az egyes tételeket tartalmi, kritikai értékelésekkel látta el. Az egyik mű ezek közül szintén torzóban maradt. Az általa szerkesztett *Magyar Bibliofil Szemlében* tette közzé *A száz legjobb könyv* című összeállításának első részét.³⁸ Összesen csak 25 mű ismertetése látott napvilágot, a folytatás már nem jelent meg. Dézi a jelek szerint időrendben haladva kívánta bemutatni a világirodalom legjobb száz művét, a megjelent részben az ókori irodalomból válogatott. Nem pusztán a címeket adta meg, a különböző műveknél az ajánlható eredeti kiadás, valamint az angol, német, francia és magyar fordítás adatait is közölte. A művek tanulmányozását elősegítendő, kritikai és irodalomtörténeti írások adataival egészítette ki az egyes tételeket, illetve a legelesebb bibliofil kiadásokat külön jelölte.

Legsajátosabb munkája 1927-ben látott napvilágot. Szó volt róla, hogy sokáig nem döntötte el egyértelműen, irodalomtörténész vagy historikus lesz-e. A két diszciplína iránti elkötelezettsége jól megfigyelhető *Magyar történeti tárgyú szépirodalom* című munkájában.³⁹ Arra vállalkozott, hogy történelmi és irodalomtörténeti korszakok, illetve a XIX. századtól kezdődően az írók munkássága szerint áttekintse a címben megjelölt magyar irodalmat. Gyakorlatilag az összes hazai történeti tárgyú magyar és idegen nyelvű szépirodalmi mű regisztrálását tervezte, műfajától függetlenül, külön kitérve a kéziratban maradtak felkutatására, továbbá arra is kísérletet tett, hogy tisztázza az egyes irodalmi alkotások történeti hitelességének kérdését. A bemutatott munkák kritikai értékelése megbízható útmutatót jelent az olvasónak a téma megismerésében, csakúgy, mint a részletes bibliográfia. Hogy mennyire sikerült a teljességet megvalósítania, az természetesen kérdéses, a korabeli recenziók fel is rótták a nem nagy számban hiányzó műveket. A jelentős kiadvány használhatóságát kétségtelenül növelte volna a név- és tárgymutató. A kötet utolsó tárgyaló szerzője a kortárs Herczeg Ferenc. (Jó lenne, ha valaki elkészítené a munka folytatását.) Az összeállítás értékét kétségtelenül növeli, hogy ez – Dézi sok megkezdett, valamint kéziratban maradt könyvészetével ellentétben – befejeződött és megjelent, nem maradt torzóban.

Dézi Lajos tudós irodalmár volt, a régi magyar irodalom kutatója. Bibliográfiai munkássága töredékessége ellenére is értékes része a hazai bibliográfiaírás-történetének, megérdemli az utókor figyelmét és elismerését.

JEGYZETEK

1. Valami alapja lehetett a vélekedésnek, legalábbis emellett szól a tény, hogy Dézi cikkben mutatta be az antikváriumok új jegyzékeit: Antiquar-katalogusok. = Magyar Könyvszemle, Új folyam, 3. 1895. 192. p.
2. Baros Gyula: Dézi Lajos. = Irodalomtörténet, 21. évf. 1932. 97-99. p.
3. Kovács Sándor Iván: Dézsitől Horgerig. Töredékek József Attila régi magyar irodalom élményéhez. = Kortárs, 15. évf. 1971. 6. sz. 955-969. p.; kötetben némileg kibővítve más címmel: K. S. I.: Csáti Demeter éneke Pannónia megvételéről József Attila értelmezésében. In: Pannóniából Európába. Tanulmányok a régi magyar irodalomról. Bp., Gondolat, 1975. 246-272. p.:

4. Dézsi Lajos: Bevezetés az irodalomtörténetbe. Az irodalomtörténet módszerei. Bp., Ráth Mór, 1903. 12. p.
5. Dézsi Lajos: A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól. Bp., Athenaeum, 1904. 23 p.
6. Életrajza vázolásánál elsősorban Lengyel András: Dézsi Lajos 1868-1932. = Könyvtáros, 28. évf. 1978. 7. sz. 427-429. p. című és lelőhelyű írását használtam.
7. Dézsi Lajos: Látogatás gróf Apponyi Sándornál. = Magyar Bibliofil Szemle, 1. 1924. 1. szám, 29. p.
8. Idézi Lengyel András i.m. 427. p.
9. Változások a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában. = Magyar Könyvszemle, Új folyam, 2. 1894. 377. p.
10. Magyar Könyvszemle, Új folyam, 2. 1894. 356. p.
11. Magyar Könyvszemle, Új folyam, 2. 1894. 369-371. p.
12. Idézi Lengyel András i.m. 427. p.
13. A vizsgákról ír Kiszl Péter: A könyvtárosi szakvizsga magyarországi gyökereiről képzési rendszerünk 140 éves jubileumán. = Könyvtári Figyelő, 25 (64). évf. 2015. 2. sz. 217-228. p.
14. A budapesti Magyar Királyi Tudomány-egyetem Könyvtára 1895-ben. = Magyar Könyvszemle, Új folyam, 4. 1896. 307. p.
15. Összesen 23 levél található az OSZK Kézirattárában, Fond IX/148.
16. Balassa és Rimay Istenes énekeinek bibliographiája. Harmincegy hasonmással. Bp., ny.n. 1905. 104 p.
17. Szabó Géza: Balassi Bálint és Rimay János Istenes énekei. Bp., Helikon Kiadó, 1983. 29. p.
18. Varjú Elemér: Az 1711 előtti magyar nyomtatványok könyvészete. = Magyar Könyvszemle, Új folyam, 6. 1898. 334-352. p.
19. Dézsi Lajos: Adalékok a Régi Magyar Könyvtár II. kötetéhez. = Magyar Könyvszemle, Új folyam, 14. 1906. 131-153. p.
20. Adalékok a magyarországi nyomtatványok bibliographiájához. /Miscellanea Bibliographica 1./ Bp., Athenaeum, 1906. 27 p.
21. Magyar Könyvesház. = Magyar Könyvszemle, Új folyam, 19. 1911. 53. p.
22. Sztripszky Híador: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár című munkájának I-II. kötetéhez. Pótlások és igazítások 1472-1711. Bp., ny. n. [sokszorosított] [12] 710 p.
23. Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. Bevezetés a könyvészetbe. A legfontosabb bibliográfiai segédkönyvek. Bp., Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára, 1942. 58. p.; hasonló véleményt fogalmazott meg a Magyar írók élete és munkái Dézsi Lajos szócikkében: 5. kötet, Czeglédy Sándor – Doctor Linda. Bp., Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1943. 439. hasáb
24. Dézsi Lajos: Kiegészítések Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár című műhöz. [Kefelevonat] 27 folio. (Az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárában található példány raktári jelzete S 4996.)
25. Holl Béla: A historia litteraria magyarországi története. In: H.B. : Laus Librorum. Válogatott tanulmányok. Bp., Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 2000. 120. p.
26. Sztripszky Híador: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár című munkájának I-II. kötetéhez. Pótlások és igazítások 1472-1711. [Dézsi Lajos kiadatlan kiegészítéseivel]. Bp., OSZK, 1967. Soksz. XIX, 621 p.
27. Pogány György: A Magyar Bibliofil Társaság története. In: Írás és könyv. A Magyar Bibliofil Társaság Évkönyve 1. 1987. Szerk. Szántó Tibor. Bp., Magyar Bibliofil Társaság, 1987. 121-135. p.; Farkas Judit Antónia: A Magyar Bibliophil Társaság története (1920-1949). 1-2. rész. = Magyar Könyvszemle, 127. 2011. 3. sz. 341-358. p., uo., 127. 2011. 4. sz. 483-497. p.
28. Lengyel András: Dézsi Lajos, Kner Imre és a Magyar Bibliofil Szemle. Szeged, 1986. /Könyv. a Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1986. évi 1. kötetéből./ 349-363. p.

29. A tanulmány szövege lényegében azonos a Dézsi által írt Gróf Apponyi Sándor ig. és t. tag emlékezete című kiadványban olvashatóval (Bp., MTA, 1927. /A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. 20. kötet. 3. szám/. 24 p.)
30. Dézsi Lajos: Hungarica. = Irodalomtörténeti Közlemények, 11. 1901. 1. sz. 119-124. p.
31. Dézsi Lajos: Látogatás gróf Apponyi Sándornál. = Magyar Bibliofil Szemle, 1. 1924. 1. sz. 28-36. p.
32. Dézsi Lajos 1924. június 16-án kelt levele, Dézsi Lajos iratai, OSZK Kézirattára, Fond 135/2.
33. A Franklin Társulat 1926. VIII. 16-án kelt levele Dézsi Lajosnak. OSZK Kézirattára, Fond 135/9.
34. Apponyi, Alexander: Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Besorgt von L. Dézsi. Band 3-4. München, Rosenthal, 1925-1927.
35. Dézsi Lajos jegyzetei gróf Apponyi Sándor könyvtáráról, 334 folio. OSZK Kézirattára, Fond 135/8.
36. Pukánszky Kádár Jolán: Az Országos Széchényi Könyvtár Apponyi-gyűjteménye. In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1968-1969. Szerk. Dezsényi Béla. Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 1971. 167. p.
37. Apponyi, Alexander: Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften. Band V. Hrsg. von József Vekerdi. Bp., Országos Széchényi Könyvtár, 2004. X, 243 p.
38. Magyar Bibliofil Szemle, 1. 1924. 2. sz. 87-101. p. A folyóiratot kiadó Lantos Adolf Bibliofil könyvtár, illetve Bibliofil könyvek címmel sorozatot indított a lapban megjelent egyes írásokból, bibliográfiákból, ebben is napvilágot látott Dézsi összeállítása: A száz legjobb könyv. Bp., Lantos, 1924. 16 p. /Bibliofil könyvek./
39. Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1927. 162, [2] p. /A magyar történettudomány kézikönyve./

Pogány György

A csíki gimnázium hajdani könyvtárosai*

Gimnáziumunk tanárai – amióta létezik az iskola – komoly könyvtárosi munkát is végeztek. Tevékenységükkel segítették egymás és a diákság munkáját, de nemegyszer kiszolgálták a város és a környék polgárait is. A könyvtárosság – a hajdani értesítők szerint – igen komoly feladatnak számított, ezért olyan tanárookra bízták, akik meg tudtak birkózni ezzel a munkával. Rövid történeti bevezető után időrendrendben – ugyancsak a régi gimnáziumi értesítők alapján – röviden bemutatom a gimnázium könyvtáros tanárait és összefoglalom életpályájukat. Sajnos, a dokumentáció hiányossága miatt el-elmaradoznak a kiemelt személyekre vonatkozó fontos adatok. Azonban így is megbízható összképet kaphatunk a tárgyalt időszakról.

A múltról röviden

Az első írásos említés a csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium iskolai könyvtárról 1630-ban jelent meg. Erről Bándi Vazul könyvében, az 1896-ban megjelent *A csíksomlyói Római Katolikus Gimnázium történetéből* című iskolatörténetben olvashatunk. Ő számol be Kájoni János tevékenységének pozitív hatásáról az iskolai könyvtárra nézve.

Az 1848 előtti időszak tanári és ifjúsági könyvtára adományokból jött létre. Az állomány szegényessége végett nem beszélhetünk komolyabb könyvtárról. A tanári könyvtárat az 1854-1855-ös tanévben hozták létre, az akkori kultuszminisztérium 17 példányt 32 kötetben küldött az iskolának.

1855-1856 között az állomány Veress Gergely tanár jóvoltából 50 művel bővült. A tanári könyvtár további gyarapításához Csík vármegye értelmisége és a gimnázium tanulóifjúsága is hozzájárult. 1857-től a könyvtár gyarapítására külön pénzt különítettek el, majd a csíksomlyói olvasókör 90 művel ajándékozta meg a könyvtárat. 1864-ben 1219 kötetes volt az állomány, amelynek nagy része tankönyv volt. Bodó Lajos igazgató a tanulóktól könyvhasználati díjat szedett (csekély összegről van szó), amelyet a könyvtár gyarapítására használt fel. Az 1868-1869-es tanévben Incze János tanár elkészítette a gimnázium tanári könyvtárának első katalógusát. 1876-ban a gimnázium tanárai szorgalmazták, hogy az

* Köszönettel tartozom Kelemen Katalinnak, a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtár könyvtárosának a dokumentumok gyűjtésében nyújtott segítségéért, valamint Pálosi László rokonainak, Dávid Diánának és Dávid Katalinnak a tanár úr életrajzához adott kiegészítésekért.

ifjúsági könyvtár váljék külön a tanári könyvtártól. Ebben nagy segítségre találtak Imets Fülöp Jákó személyében, aki saját védnöksége alá helyezte a tanári könyvtárat. A határváltozás után, 1921-ben a kölcsönkönyvtárat meghatározatlan időre felszámolták. 1947-ben az akkori hatalom a könyvtár állományát megtizedelte. Ugyanis a következő esztendőben a román tanügyi reform keretében államosítottak minden iskolát, ennek következtében a katolikus gimnázium dokumentumai a nagyközönség elől elzárattak, néhányat meg is semmisítettek. 1950-ben pedig az 1945 előtti megjelent dokumentumokat az akkori Városi Múzeumba szállították át. Az 1830 előtti könyvek és dokumentumok a múzeumban maradtak, míg a többit a mostani Kájoni János Megyei Könyvtárba szállították át, így mintegy 1500 példány maradt a gimnáziumban.

Általános tudnivalók

- A kölcsönkönyvtár állománya főleg tankönyvekből és szótárakból állt. A XVIII. század közepén a legszükségesebb tankönyvek is hiányoztak az állományból; 1751-től kezdve figyelhető meg a lassú gyarapodás.
- Általában humán szakos tanárok végezték a könyvtárosi munkát.
- A könyvtáros tanárok bizonyos perióduson belül együtt dolgoztak, lehetett az a tanári, ifjúsági vagy éppen a kölcsönkönyvtár őre. Ez az együttműködés a nehéz történelmi időszakokban (főleg háborúk alatt) fölborult.
- A könyvtári munkát végzők titulusa is változott: könyvtár őre, könyvtári állomány kezelője, a könyvtár vezetője elnevezések voltak használatban.
- A kölcsönkönyvtárról az utolsó konkrét jelentés 1924-ből való. Utána egy ideig a tanári könyvtár őrői foglalkoztak vele. Az 1930-as évektől nincs semmilyen utalás a kölcsönkönyvtár vezetőjére vonatkozólag.
- A tanári és közművelődési könyvtár nemcsak a tanárok, hanem Csíkszereda és vonzáskörzetének lakói előtt is nyitva állt.

A könyvtárosok

Imets Fülöp Jákó Tusnádon született, Csíkszéken, 1837. november 11-én. Középfokú iskoláit Csíksomlyón és Székelyudvarhelyen végezte. Gyulafehérváron teológiai, majd Budapesten földrajz-történelem szakos tanári diplomát szerzett. 1867-től igazgató a gyulafehérvári gimnáziumban. 1870-től a csíksomlyói gimnázium igazgatója huszonegy esztendőn át. A gimnáziumban főleg földrajzot és történelmet tanított. Beutazta Európát, tapasztalatairól cikkeket írt a korabeli lapokba.

Az 1877. esztendőben megalapította a gimnázium ifjúsági könyvtárát, amelyhez a tanári kar is jelentős adománnyal járult hozzá. Saját jövedelméből a diákok számára ösztöndíjat hozott létre. 1871 és 1891 között az iskolai évkönyv szerkesztője volt. Érdekelte a magyar történelem, műveinek nagy része is történelmi témájú. 1919-ben hunyt el Csíktusnádon.

1871 és 1876 között a csíksomlyói gimnázium könyvtárának őre; ebben az időben a kötetek száma 1645-ről 1975-re emelkedett. 1877-1883 között a csíksomlyói gimnázium tanári könyvtárának őre, amely a kezdeti évben 1374 kötetet bírt, 1883-ra több mint 2000 kötetet számlált. Az ő szorgalmazására kölcsönkönyvtárat hoznak létre.

Könyvtárosi teendőin kívül levéltárosi munkával is foglalkozott.

Király Lajos két tanévben volt az ifjúsági könyvtár őre (1877-1879) és az ifjúsági önképzőkör vezetője. Háromszéken, Kézdiváralján született 1837. december 10-én. Világi tanárként dolgozott a gimnáziumban 1868-1870 között, valamint az 1872-es tanévben. A tanári értekezletek jegyzőjeként és mint iskolapénztári ellenőr is munkálkodott. A csíksomlyói tanítóképzőben mennyiségtant, a gimnáziumban magyar nyelvet és mennyiségtant tanított. Az ifjúsági könyvtár köteteinek száma ez ő idejében 150 kötettel gyarapodott, a tanári könyvtáré 295 példánnyal.

Az ifjúsági könyvtár őre 1879 és 1883 között **Móricz Gyula** volt. Ő 1847. április 14-én született Zalatnán, Alsó-Fehér megyében. Világi okleveles tanárként működött 1879-1885 között a gimnáziumban. Az önképzőkör vezetője volt, tanított magyar nyelvet, görögöt, németet, földrajzot és történelmet, a tanítóképzőben tornát. A könyvtárosi tevékenysége kezdetén a könyvtár 266 kötetet számlált. Leköszönésekor 405 kötet volt bevételezve. A kölcsönkönyvtár az 1882-1883-as tanév végén 877 kötetet számlált.

Szabó István az 1879-1880-as tanévben volt a kölcsönkönyvtár őre. 1844. január 26. született Gyergyóalfaluban, Csík megyében. 1876-1880 között volt a gimnázium tanára. A tanári értekezletek jegyzője és aligazgató a fiúnöveldében, latin nyelvet és a philosopropedeutikát tanított. A könyvtár az ő idejében 877 kötettel rendelkezett.

1880-1900 között a kölcsönkönyvtár őre **Nagy István** tanár volt, aki 1844. augusztus 9-én született Pécsen. Középiskolai tanulmányait Marosvásárhelyen kezdte meg, majd Csíksomlyón és Székelyudvarhelyen folytatta. Ezt követően a gyulafehérvári papnöveldét választotta, ahol 1868-ban pappá szentelik. Papi hivatását, mint segédlelkész Zetelakán, Székelyudvarhelyen, Parajdon és Vágáson teljesítette. 1871-1875 között székelyudvarhelyi, majd 1875-1880 között gyulafehérvári gimnáziumi tanár. Közben erdélyi egyházmegyei számvevő ülnök, fiúnöveldéi aligazgató és marosportusi lelkész. 1880-1900 között volt a csíksomlyói gimnázium tanára. E két évtized alatt a gimnáziumi fiúnöveldé aligazgatója, a latin és német nyelv tanára volt. A gimnázium értesítője szerint 1900. május 21-én hunyt el. Az ő idejében, 1895-ben a kölcsönkönyvtár 3130 kötetet számlált.

1884-től 1901-ig **Glósz Miksa** volt a tanári könyvtár őre, később, 1892-től az érem- és a régiségtár őre is. 1845. október 12-én született a Szepes megyei Tamásfalván. A gimnáziumot Lőcsén, Nagyváradon és Besztercebányán végezte, majd Budapesten bölcsészeti és jogot tanult. 1874-ben, Nagyszebenben kezdett tanítani latin és görög nyelvet. 1875-ben Csíksomlyóra került, itt is ugyanazokat a tárgyakat oktatta, kiegészítve más tantárgyakkal, mint például a gyorsírással. Elbeszéléseit, novelláit és más rövid írásait közölte a *Hermannstadter Zeitung*, a *Székely Föld* és a *Csiki Lapok*. Ő írta meg a csíksomlyói gimnázium könyvtárának történetét, valamint összeállította a csíksomlyói ferencesek könyvtárának jegyzékét. 1874 és 1900 között volt a gimnázium tanára.

Munkássága korszakában, az 1884-1885-ös tanévben a tanári könyvtár állománya 1889 mű volt 2030 kötetben, illetve 789 füzet, ami az 1898/1900-es tanév végére közel 3700-ra nőtt.

1884-1887 között az ifjúsági könyvtár őre **Bodosi Lajos** volt. 1857. június 8-án született Baróton, Háromszéken. 1881-1892 között volt a gimnázium tanára és az önképzőkör vezetője. Latin, magyar és görög nyelvet tanított. Később mint internátusi felügyelő is munkálkodott. Könyvtárosi évei alatt az ifjúsági könyvtár állománya 523 kötetről 563-ra nőtt.

Bodosi Lajost **Wieder Gyula** váltotta fel az ifjúsági könyvtárban, ő 1887-1891 között teljesített szolgálatot a könyvtárban. 1865. április 18-án született Budapesten. 1865-től tanított, 1887 és 1890 között volt a csíksomlyói gimnázium tanára. Világi okleveles főgimnáziumi tanárként az önképzőkört is vezette. Tagja volt a budapesti Filológia Társaságnak, a Természettudományi Társulatnak, az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek és a magyarországi Néprajzi Társaságnak. Magyar, német nyelvet és éneket tanított. Az ő időszakában az ifjúsági könyvtár állománya 563 kötetről 644-re növekedett.

Az 1892/1893-as tanévtől kezdődően az ifjúsági könyvtár új őre **Haydn J. Hugó** volt. 1860. október 7-én született Brassóban. Az elemi és gimnáziumi tanulmányait Gyulahehervárott végezte. 1878-ban érettségizett, ezt követően a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemre iratkozott be a bölcsészet-, nyelv- és történelemtudományi kar magyar-német nyelvi szakára. 1882 szeptemberétől fizetés nélküli gyakorló tanár a gyulafehérvári római katolikus gimnáziumban. 1886-tól a brassói római katolikus főgimnázium helyettes tanára. 1890-től 1900-ig a csíksomlyói Római Katolikus Főgimnázium tanára. Magyar és német nyelvet, valamint természetrajzot tanított. Tantestületi jegyzőként is tevékenykedett. Az ifjúsági könyvtár az ő idejében folyamatosan gyarapodott: az állomány meghaladta az 1400-as darabszámot.

Az 1900-1901. tanévben a tanári könyvtár őre **Bálinth György** volt, egyben szeminaryi és internátusi igazgató, a csíksomlyói római katolikus iskolák alapját kezelő püspöki bizottmány tagja, értekezleti jegyző. Görög irodalmat és nyelvet, illetve latint tanított. 1900-1906 között volt a gimnázium tanára.

Az 1900/1901 és 1901/1902-es tanévek ifjúsági könyvtárának őre **Ráduly Simon** helyettes tanár volt. Magyar és latin nyelvet, valamint görög irodalmat tanított. A fennmaradt statisztika szerint a könyvtárat az 1901-1902-es években majdnem 200 tanuló vette igénybe.

Az 1900/1901 és 1901/1902 tanévekben a gimnáziumi kölcsönkönyvtár őre **Wassylkiewicz Viktor** egyházi tanár volt. Magyar és német nyelvből szerzett diplomát. Tartalékos tábori segédlelkész is volt, valamint szeminaryi aligazgató. Magyar, német és latin nyelvet, valamint bölcsészetet tanított helyettes tanárként 1897-től egészen 1902-ig. Idejében a könyvállomány mintegy 3000 kötetet tett ki.

Az 1901/1902 és 1902/1903-as tanévek tanári könyvtárának őre **Herrberger (Kolozsvári) Béla** világi tanár volt. Magyar és német nyelvet, valamint görög irodalmat tanított. A délutáni játékok vezetője volt. Helyettes tanárként dolgozott 1900-1904 között a gimnáziumban.

Balló István 1902-1907 között volt az ifjúsági könyvtár őre. Csíksomlyáson született 1871. december 25-én. A csíksomlyói diákként tért vissza tanítani iskolájába. Kolozsváron szerezte meg a magyar-latin szakos tanári oklevelet, továbbá történelemből doktorált. 1896-1907 között tanított a gimnáziumban, ahol magyar, latin, görög és francia nyelvet, valamint történelmet oktatott. Az önképzőkör őreként, az iskolai pénzalapot kezelő bizottság elnökeként is tevékenykedett. 1904-től Csík Vármegye Törvényhatósági Bizottságának tagja volt. Részt vett az első világháborúban. 1922-ben nyugalomba vonult. A Madéfalván található emlékoszlopon az ő verse olvasható. 1907-től Csíkvármegye tanfelügyelője. Történészként is maradandót alkotott, munkáiban Erdély történetével, annak kiemelkedő személyiségeivel foglalkozott. Haláláról nincs adat.

Az 1902/1903-as tanévben **Risznér Ödön** volt a gimnáziumi kölcsönkönyvtár őre. Magyar-német szakos világi tanárként működött. 1897-től 1904-ig tanított magyar és német nyelvet, görög irodalmat, bölcsészettant és éneket.

1904 és 1916 között a tanári és közművelődési könyvtár őre **Szlávik Ferenc** volt, aki magyar-latin szakos világi tanár volt és irodalomtörténeti szakíró. 1889-től tanított, 1902-1916 között volt a gimnázium tanára, magyar és latin nyelvet, szépírást, görög irodalmat és tornát oktatott. Volt igazgatóhelyettes, a tornaszertár őre és tantestületi értekezleti jegyző. A csíksomlyói római katolikus iskolák pénzalapját kezelő püspöki nagybizottmány előadó jegyzője, az Erdélyi Római Katolikus Tanító Egyesületek Szövetségének alelnöke, a Csíkvármegyei Lövész Bizottság jegyzője, az Alkoholelleses Egyesület vezetője, a csíkszeredai Dal- és Zeneegyesület választmányának, s az Erdélyi Római Katolikus Státus Tanári Egyesülete tankönyvbíráló bizottságának tagja, valamint státusgyűlési tag volt. Tudósításokat írt az *Ellenzékbe*, a *Közművelődésbe* és a *Csíki Lapokba*. Ő írta az 1906/1907-es évkönyvben megjelent tanulmányt a *Kézírtos Iskolai Drámákról*, amelyeket a csíksomlyói Szent-Ferenc rendi zárdában talált (48 misztériumot tartalmaz). Az ő nevéhez fűződik a gimnázium nyilvános és közművelődési könyvtára szabályzatának megalkotása. Könyvtári működése alatt a tanári és közművelődési gimnáziumi könyvtár több mint 3000 kötettel 7830 darabra gyarapodott.

Az 1905/1906-os és az 1906/1907-es tanév gimnáziumi kölcsönkönyvtár kezelője **Király Henrik** volt. 1903-1909 között tanított a gimnáziumban világi tanárként. Mennyiségtanból és természettanból szerzett diplomát. Számtant, mennyiségtant és természettant tanított, a természettani szertár őre is volt.

Stoiber Ottó az 1907/1908-as tanévben az ifjúsági könyvtár kezelőjeként működött. Magyar-latin szakos világi tanárként 1905-1919 között volt a gimnázium oktatója. Magyar, német és latin nyelvet tanított, később görög irodalmat és tornát. Ideiglenesen vették fel. Önképzőkör és egy játékcsoport vezetője, később, 1913 után a Kiránduló Egyesület vezetője. Az első világháború után – erre ugyan nincs konkrét adat – elképzelhető, hogy Magyarországon maradt. Ugyanezen névvel bukkantam rá a világhálón, mint a kiskunfélegyházi gimnázium igazgatójára, aki 1926-tól tizennégy esztendeig volt az intézmény vezetője. A statisztika szerint az 1907/1908-as tanévben a teljes állományból (3634 kötet) 309 tanuló 2145 művet, 2247 kötetet kölcsönzött ki.

1908-1912 között az ifjúsági könyvtár kezelője **Márton István** magyar-latin szakos világi tanár volt. Önképzőkör vezetője és szemináriumi aligazgató is volt. Az állomány könyvtárosi évei alatt 3851 kötetről 4226-ra gyarapodott.

1907 és 1919 között a gimnáziumi kölcsönkönyvtár kezelője **Iványi Antal** latin és görög nyelvtanár volt. 1902-től tanított nyelveket, valamint tornát. 1905-1919 között működött a gimnáziumban. A kölcsönkönyvtár állománya a háborús időkg 1077 darabról 1115-re gyarapodott.

Kádár Ferenc volt 1912-től 1917-ig az ifjúsági könyvtár kezelője, majd az 1917/1918-as tanévben a tanári és közművelődési könyvtár kezelője. Világi magyar-latin szakos tanárként 1910-től tanított magyar és latin nyelvet, továbbá történelmet, szépírást, görög irodalmat és természetrajzot. 1920-ig volt a gimnázium tanára. Szép megemlékezést írt Ágner Béla kollégájának emlékére az 1914/1915-ös évkönyvbe. Önképzőkör vezetője, a csíkszeredai Dal- és Zeneegyesület választmányának és a Színügyi Bizottságnak a tagja is volt. Az ifjúsági könyvtár állománya 1913-ban 4158 kötet volt, ami 6642 kötetre gyarapodott 1916-ig, a román betörés előli menekülés idejéig.

Az 1917/1918-as tanévtől az 1934-1935. tanévig az ifjúsági könyvtár kezelője **Mánya Ferenc** volt. A történelmi és földrajzi szertár, az érem- és régiségtár őrként is dolgozott. Történelmet, földrajzot, természetrajzot, magyart, latint és tornát tanított. 1915 és 1935 között a gimnáziumban tanári munkát végzett. *Az ifjúság és háború* címmel elmondott beszédét közölte a *Csiki Lapok*. Az 1916. évi menekülés előtt a könyvtár állománya 4439 kötetet számlált. A könyvtár rendezése 1917 végétől lehetetlenné vált, mivel a helyiséget tábori kórház foglalta le. Bár 1918 novemberében a tábori kórház kivonult az épületből, a könyvtárból számos könyv elveszett, ennek ellenére a könyv utáni érdeklődés nem szűnt meg: abban az évben 139 tanuló 849 kötetet kölcsönzött.

1918 és 1921 között a tanári könyvtár és közművelődési könyvtár, valamint 1919-től a kölcsönkönyvtár kezelője **Schweighoffer Tamás** volt. 1884. december 29-én született a Veszprém megyei Nagytevelben. 1917-től tanította a magyar és a latin nyelvet, a számtant és a természetrajzot egészen 1924-ig. Irodalmi tanulmányokat írt. A könyvtár állománya a menekülés előtt 4626 mű, 6642 kötet és 1805 füzet volt.

1921 és 1925 között a tanári könyvtár és a kölcsönkönyvtár őre **Albert Vilmos** pedagógiai szakíró és fordító volt. 1886. augusztus 23-án született Csíkszentkirályon. Középiskoláit Csíksomlyón végezte, egyetemre Kolozsvárra járt. 1909-ben magyar irodalmat tanított Gyulafehérvárra, 1910-ben Nagyszalontán. 1911-ben visszatért Gyulafehérvárra. 1914-ben orosz fogságba esett. Első szerzeményei a *Berzonka* és a *Magyar Szemle* című folyólapokban láttak napvilágot. 1920 és 1952 között volt a csíkszeredai főgimnázium tanára. Francia, magyar és latin nyelvet, filozófiát, pedagógiát, valamint sportot tanított. Az 1930-as években és 1940/1941. tanévben a gimnázium igazgatója. Ez idő alatt a *Csiki Lapok* és az *Erdélyi Tudósító* munkatársa is. Foglalkozott a magyar nyelv és irodalomtanítás módszertanával, a székelyek néprajzával és műfordítással is. Egyben városi tanácsos

is volt. A gimnáziumban román, magyar és francia nyelvet tanított. 1971. február 1-jén hunyt el Csíkszeredában.

1929-1941 között **Pulchárd János** volt a tanári könyvtár őre. Helyettes tanárként dolgozott, tanított román és német nyelvet, magyart, nevelést és sportot. 1927-1941 között volt a gimnázium tanára. A cserkészcentúria parancsnoka és egyháztanácsos is volt. „*Prigrama minimală*” román nyelvi anyaga és a *magyar iskola* címmel írt pedagógiai cikket az *Erdélyi Iskolába*. Csík vármegye falvaiban népművelődési előadásokat tartott, népdalokat gyűjtött. 1941 áprilisától a beszercei állami gimnázium tanára lett. A könyvtár állománya a távozásakor 7110 kötetet számlált.

1941 áprilisától a tanári könyvtár őre **Pálosi László** volt, aki 1912. január 3-án született Csikmadarason. Latin-görög szakos helyettes tanárként latint tanított. 1941-1944 között volt a gimnázium tanára. Az Erdélyi Magyar Kulturális Egyesület (EMKE) Csík vármegyei választmányának tagjaként a megye több községében tartott előadásokat. A Katolikus Dolgozó Nők és Leányok Egyesületében *Társadalmi együttműködés és összetartás* címmel tartott előadást. A tanári könyvtár gyűjteménye az ő időszakában 7110-ről 7541 darabra gyarapodott. Halálával kapcsolatosan nincs adat. Fodor Sándor a *Fordított osztálynapló* című gimnáziumi visszaemlékezésében azt írja róla, hogy rövid ideig tanította. Pálosi Lászlót a háború hamar elragadta, és a szerző még mindig rágondol, amikor a világháború áldozatainak sírjára helyez egy virágcsokrot. Gyermeke is annyit tud csupán, hogy 1944 szeptemberében a magyar honvédségtől behívót kapott, rá néhány napra bevonult. Hozzá tartozói több esztendőös kerestetése után sem derült fény halálának adataira (a hadifoglyok listájában sem találták), ezért eltűntnek nyilvánították.

1940-től 1941. április 1-ig **Szőcs Lajos** volt az ifjúsági könyvtár őre, később a kolozsvári állami gimnáziumban tanított. A Katolikus Főgimnáziumban román és magyart tanított. A könyvtár akkori állománya 4075 példányra rúgott.

1941. április 1-től **Hunyadi Mátyás** vette át az ifjúsági könyvtárat. Ekkor már négy esztendeje tanított a gimnáziumban. Történelem, latin és román szakosként történelmet, gazdaságtant, román és honvédelmi ismereteket tanított. Fodor Sándor, a *Fordított osztálynapló* című művében úgy ír róla, mint aki nagyon szigorú nevelő, de következetes és igazságos tanár volt.

Az 1941-1942-es tanévben az ifjúsági könyvtár őre **Rakonczai János** volt. Latin-francia szakosként dolgozott. Előadást tartott a Katolikus Leányegyletben *Katolicizmus és új szociális rend* címmel. Az ifjúsági könyvtár köteteinek száma az ő idejében változatlan maradt: 4075 példány.

Az ifjúsági könyvtár őre az 1943/1944-es tanévben **Márkus (Márkos) Gábor** latin-német szakos tanár volt. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület tagja volt; verseket írt a *Határőr* című kongregációs lapba. Az ifjúsági könyvtár az ő idejében 4752 kötettel büszkélkedhetett.

Áttekintő

A tanári könyvtár őreinek névsora kronológiai sorrendben:

Imets Fülöp Jákó, 1877 – 1883
Glósz Miksa, 1884 – 1901
Bálinth György, 1900-1901
Herrberger Béla, 1901 – 1903
Szlávik Ferenc, 1904 –1916
Kádár Ferenc, 1917 –1918
Schweighoffer Tamás, 1918 –1921
Albert Vilmos, 1921 –1925/1929?
Pulchárd János, 1929 –1941
Pálosi László, 1941 –1944

Az ifjúsági könyvtár őreinek névsora kronológiai sorrendben:

Király Lajos, 1877 –1879
Móricz Gyula, 1879 –1883
Bodosi Lajos, 1884 –1887
Wieder Gyula, 1887 –1891
Haydn J. Hugó, 1892 –1900
Ráduly Simon, 1900 –1902
Balló István, 1902 –1907
Stoiber Ottó, 1907 –1908
Márton István, 1908 –1912
Kádár Ferenc, 1912 –1917
Mánya Ferenc, 1917 –1935
Az 1935-1940 közötti évekről nincs adat.
Szócs Lajos, 1940 –1941
Hunyadi Mátyás, 1941 tavaszától
Rakonczi János, 1941 őszétől –1942
Márkus Gábor, 1943 – 1944

A kölsönkönyvtár őreinek névsora kronológiai sorrendben:

Szabó István, 1879 –1880
Nagy István, 1880 –1900
Wassylkiewicz Viktor, 1900 –1902
Riszner Ödön, 1902 –1903 / 1905-ig?
Király Henrik, 1905 –1907
Iványi Antal, 1907 –1919
Schweighoffer Tamás, 1919 –1921
Albert Vilmos, 1921 –1925/1929-ig?

IRODALOM

1873-1944 közötti gimnáziumi értesítők, évkönyvek

Antal Imre: „Tisztelesség adassék”. *Lapok a Csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium történetéből*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 1994. 141 p.

Antal Imre (et al): *Monografia liceului din Miercurea Ciuc 1668-1968*. Csíkszereda, K. n. 1968. 204 p.

Bándi Vazul: *A csíksomlyói Római Katolikus Gimnázium története*. In: A Csíksomlyói Római Katolikus Főgymnasium értesítője az 1895-1896. tanévről. Csíkszereda, Györgyjakab Márton Könyvnyomdája, 1896. 1-400. p.

A Csíki Székely Múzeum gyűjteményei. Csíkszereda, Csíki Székely Múzeum, 2004-2009.

Fodor Sándor: *Fordított osztálynapló*. = Lyceum – a csíkszeredai líceum időszakos kiadványa. 1968. 62-66. p.

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. I. köt. Bukarest, Kriterion Kiadó, 1981. 39. p.

Borbé Levente

Kutatói tevékenységgel bővül a Mikes Kelemen-program

Potápi Árpád János nemzetpolitikai államtitkár 2015. szeptember 23-án Budapesten azt nyilatkozta, hogy a diaszpóra magyarsága könyvtári emlékeinek, hagyatékainak összegyűjtését célzó Mikes Kelemen-program helyszíni kutatási tevékenységgel bővül.

Tíz kutatót küldenek az ausztráliai, észak- és dél-amerikai gyűjtőpontokra, ahol a helyszínen határozzák meg, melyek azok az emlékek, amelyeket érdemes hazaszállítani. Feladataik között szerepel a magyar szervezetek és jeles személyiségek körében életinterjúk készítése is.

Az államtitkár fölidézte, hogy a nemzetpolitikai államtitkárság 2013-ban dolgozta ki a Mikes Kelemen-programot, amelynek célja, hogy a nyugati diaszpórában felhalmozódott tárgyi, szellemi emlékeket összegyűjtsék és hazaszállítsák.

Ugyanis a korábbi könyvtárak, templomok, gyűjtemények sok esetben ma már nem a helyi magyar közösségek kezelésében vannak, így az ott felhalmozódott szellemi értékek veszendőbe mehetnek.

A program keretében 2014-ben ún. gyűjtőpontokat hoztak létre, ahol le lehetett adni a hagyatékokat, könyvtárakat. A 2014. szeptember 30-i adatok szerint több mint száz köbméter dokumentum érkezett az adományozóktól, ez könyvben kifejezve mintegy százezer kötetnek felel meg. Az összmennyiség hetven százalékát már hazaszállították, és elhelyezték az Országos Széchényi Könyvtárban.

A dokumentumok szortírozása jelenleg is folyik. A könyvek és más dokumentumok egy részét az OSZK a saját állományába veszi, a fennmaradó kötetek pedig határon túli iskolai könyvtárak és közkönyvtárak polcaira kerülnek.

Neque currentis¹

XOXO² New Yorkból

Minden év november első vasárnapján New Yorkra figyel a világ, ahol az öt városrész egyetlen gigantikus futópályává válik közel ötvenezer maratoni futó számára. 2014-ben a technika segítségével az interneten keresztül számos könyvtáros kollégám, barátom és rokonom követte minden egyes lépésemet szerte a világon, amíg négy és fél órán át eljutottam a Staten Island-i startvonalról a Central Parkeba. Abogy utólag kiderült, ők jobban izgultak, mint én. Nekik küldöm ezt az írást.

Hogyan kerül a csizma az asztalra? Akarom mondani, a futócipő a könyvtárba? Nos, mivel Haruki Murakamit ezidáig nem sikerült becserkészni a 3K szerzői gárdájába, marad eme köztes megoldás: az idegenbe szakadt futó könyvtáros (vagy könyvtáros futó -- nézőpont kérdése) fogja megkísérelni a *futás mint az élet metaforája* témát körüljárni. De ez így még nem elég specifikus, mondhatná a tudományos közlemények alaposan leszűkített címeihez szokott olvasó, lásd még kedvenc „szikes talajon” megszorításunkat: *Gondolatok a könyvtárban, futásról, szikes talajon*. A futásról bárki elgondolkodhat, akár a könyvtárban is, de a „szikes talaj” utalást csak kevesen értjük. A cseppben a tenger szellemében a választás a New York-i maratonra esett, mint apropóra és konkrétumra. Aki nem hiszi, hogy New Yorknak és a maratonnak köze van a könyvtárszakmához, illetve a magyarsághoz, csak csóválja tovább a fejét nyugodtan, de itt még ne hagyja abba az olvasást! Ez a cikk, kérem, nem egy százméteres sprintről szól, hanem az embert próbáló, testet-lelket romboló és építő maratoni távról. Nem a cél a cél, hanem a folyamat, hogy így a bevezetőben máris bölcselkedjek. A *penguin* fedőnevű, népszerű, középkorú amerikai sportíró-bloggert idézve, a maratoni futásban nem az a csoda, hogy az ember célba ér, hanem hogy van bátorsága elkezdni! Mint a könyvtárosnak egy cikket a futásról.

Érmekek és érdemek

Imádom a munkámat! Képzelem, hogy a kedves olvasó máris elhúzza a száját picit, amint ezt a mondatot olvassa. Miféle amerikai diskurzus ez már megint? Elment a maradék esze ennek a nőnek, hogy ilyeneket írkal? Megvallom, én is vágtam egy pofát, amikor először

¹ „Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei – Nem azé, aki akarja, nem azé, aki fut utána, hanem a könyörülő Istené” – Pál apostol (Róm. 9. 16.)

² Xoxo az internetes szlengben elterjedt rövidítés: hugs and kisses (ölelések és csókok).

hallottam ezt a mondatot. Akkor azt gondoltam, csak véletlenül csúszott ki a kolléganő szájából. *I love my job* – ez úgy hangzik, mint az *I love you* a telefonbeszélgetés végén szeretteinkkel, mintegy az elköszönés helyett, szinte jelentését veszve. Kivéve persze, amikor nem mondják: hiánya mindenféle kételyeket ébreszthet az önbizalomhiányban szenvedőkben. *I love my job* – afféle amerikai túlzós-nagyzolás megnyilvánulásnak véltem. Szeretem, amit csinálok. Ezt a kifejezést valóban nem túl gyakran halljuk manapság. Nem *cool*, nem menő, nem is *hipster* azt mondani, hogy szeretek bármit is csinálni. Hány *like*-ot kapnék vajon erre a mondatra? Inkább a rinyálás dívik az Óperenciás tengeren innen és túl. Ezt is talán hagyjuk máskorra, és lehetőleg ne panaszkodjunk mindjárt az első oldalon.

Szeretem, amit csinálok? Mit is csinálok én? – tettem fel magamban a kérdést. Nos, napjaim nagy részét két dologgal töltöm, vagy a könyvtárban dolgozom, vagy futok. Vagy-vagy, de e kettő nem elválasztható: a futócipő és szerelés ott vár sorára a könyvtárban, viszont futás közben gyakran maguktól megoldódnak a munkámhoz kapcsolódó problémáim. A nem futó könyvtáros barátaim, akik követik pályámat, egyformán szurkolnak nekem a nagy versenyeken és a tudományos konferenciákon, virtuálisan, a távolból. Amikor a New York maraton után az érmet Facebookra kitettem (valljuk be, hencegtem), velem örültek mindannyian.

A minap futás közben azon gondolkodtam, hogyan lehetne megemlékezni azokról a rendes, becsületes könyvtárosokról, akiknek soha senki nem akasztott medáliát a nyakába 25-30, vagy akár 40 év szorgalmas munkájáért. A magam részéről nagy megbecsüléssel viseltetek minden kolléga iránt, aki éveken keresztül végezte a munkáját. Az *Informatio Medicata* konferencián lehetőség nyílt arra, hogy találkozzunk nyugdíjas kollégákkal. Óriási élmény csendben, figyelmesen hallgatni a múlt idők könyvtárosait az életútjukról! Hol gyűlik össze ennyi bölcsesség egyszerre, ha nem egy könyvtárban? Ugye mindannyian ismerünk olyanokat, akik évtizedeken állták a sarat, a jövő-menő főnököket, az intézményi névcserét, a teljes vezetőségváltást, a rendszerváltásról nem is beszélve. Le a kalappal a könyvtárosok előtt, akik rendíthetetlenül végezték munkájukat például egy olyan minisztériumban, aminek a neve huszonzétszer változott, vagy egy olyan intézményben, amit többször el- és visszacsatoltak. Hogy lehet tervezni egy könyvtárban, amelynek a költségvetése mindig mástól függ? *Hányszor is változott a felügyelő batóság neve? Hány igazgatót éltél túl?* – szoktam kérdezni magyarországi könyvtáros barátaimat. A lista valahogy mindig hosszabb, mint az elismerésé, ami a fenti idő alatt nekik kijutott.

Valljuk be, a medálok és plectnik nem feltétlenül azokhoz kerülnek, akik a legjobban megérdemlik őket. Ez most mellékes, bár zárójelben megjegyezném, hogy kíváncsi vagyok, vajon mit érezhetnek ma azok, akik 1989-ben kaptak neves szocialista és munkás-paraszt kitüntetések. *Muhaha*, mondhatnánk sátáni kacajjal, ha chatelősre (vagy csetelősre?) vennénk a stílust. A listák nyilvánosak, és megtalálhatók az interneten valahol, csakúgy, mint a futóeredményeink az *Athlinks*-en. Az internet a modern elefánt: sohasem felejt. Itt kell megjegyezni, hogy az átlagfutó nem az érmeért fut. Persze óhatatlan, hogy kisebb-nagyobb helyi versenyeken, amikor sokkal jobb futók aznap máshol versenyeznek, az ember olykor dobogóra kerül a korcsoportjában, és a nyakába akasztják a piros-fehér-kék csíkos szalagon lógó medált. A hosszabb versenyeken, mint félmaraton vagy maraton, pedig időeredményétől függetlenül mindenki kap érmet, aki sikeresen átlépte a célvonalat. De alapvetően nem ezért futunk.

De hát hogyan is lehetne eme viszonylag rövid könyvtáros múlttal méltón megemlékezni? Afféle amerikai okoskodásnak vélhetné a kedves olvasó, így meg sem próbálok. A 45 éves futó múltam viszont talán feljogosít arra, hogy abból valamiféle tanulságokat és következtetéseket vonjak le. Persze szigorú megszorításokkal, *szíkes talajon*, és természetesen csakis a saját múltamból és saját tapasztalataim alapján, ahogy a költő mondja, pontosan és szépen, sőt, egyetlen tényből általánosítva, mert több már megzavarhatna.

Futócípő a könyvtárban

Nem ez az első alkalom életemben, hogy a futás és a könyvtár összekeveredik (lásd még, *mashup*, *remix* és egyéb divatos technológiák). Hosszútávfutóhoz illő, de kortársaimhoz képest szokatlan erőnlétem gyakran segít a nagy megpróbáltatásokkal járó feladatok végrehajtásában és a maratoni hosszúságú szakmai értekezleteken, konferenciákon. Igaz, némelyik helyett inkább lefutnék egy maratont... A hosszú távra tervezés gyakorlata, a váratlan nehézségekhez való alkalmazkodás képessége és az eseményekhez történő konstruktív hozzáállás hagyománya mindig jól jön. A futás arra ösztönöz, hogy megoszszam tapasztalataimat és próbáljak másoknak is segíteni. Tehát ezennel hivatalosan bejelentem, hogy most futásról fogok írni. A többit *odabízom*. Döntse el mindenki magának, hogy miről beszélek, amikor futásról beszélek. A futás és a könyvtár közti mindennemű hasonlóság pedig a képzelet szüleménye.

A nem futók közül kevesen értik, miért futok. Az én egyszerű válaszom, miszerint szeretek futni, a hangzatos amerikai magyarázatokhoz képest kifejezetten földhözragadt. Minimum nagyozolnom kellene, hogy ASICS, *anima sano in corpora sano*, ép testben ép lélek, ahogy a cipőkön áll, de a latint errefelé senki se értené. A cipőmárkát nyugodtan ide írhatom, ugye nem számít reklámnak, ha nem ezt kedvelem? Szégyellem leírni a számot, hogy egyszerre hány futócípő tulajdonosa vagyok (terepre, betonra, versenyre, szöges, minimalista, párnásabb a pihenőnapokra, stb, nem egyszámjegyű), de egyik sem a fenti hangzatos. A '70-es években fellendült, akkoriban kocognak titulált futómozgalom nem csökkenő népszerűsége minden bizonnyal a sokféle okban kereshető, ami miatt az emberek elkezdtek futni. Szakmából eredően engem az a része érdekelne, hogy az alkoholista és drogos fiatal nemzedék *anno* hogyan váltott át egyik szenvedélyről másikra. Mi készítet egy „gyógyuló alkoholistát” (mert a „gyógyult” szót nem szokás használni) arra, hogy egy napon belül zsinórban négyszer lefussa a bostoni maraton pályáját? Be lehetne vetni egy kis irodalmi áttekintést az addiktív személyiségről, de most nem ez a cél. Van-e a filozófiai alapja a futásomnak? Miután a tehetségkutató versenyek már elhappolták Nietzschét és hasonlókat, *la-la-la, what you doesn't kill you makes you stronger, la-la-la*, nekem csak az maradt, hogy nem töprengek rajta, hanem csinálom. A futás és a könyvtár szépen megélnék egymás mellett. Ugyebár kell valami, ami összefogja a napot -- nyilatkozta az író, mint az imádkozás, *anyagelvűeknek: mintha kocogna*. Igaz, az csak terv volt, hogy reggel egy órát, meg este egy órát dolgozik, amikor három hónap munkával lemásolta egy rajzlapra Ottlik regényét.

Ki miért fut? Széles a skála, a plázacicáktól kezdve, akik a kis cuki futóruciban szeretik illegetni magukat tízperces futásuk alatt a legújabb zenehallgató csodával a kézben, a kidolgozott izmú *Crossfites*, agyontetovált keresztedző fitness-megszállottakon át a több napon keresztül terepen versenyző ultrafutókig. A futók közötti egyik kultikus filmben

Forrest Gump például azért fut, mert az istenített hippilány, Jenny adott neki ajándékba egy Nike futócipőt. Mi az idő tájt a debreceni Péterfia úti általánosban örültünk, ha versenyre megkaphattuk a féltve őrzött szöges cipőt, saját futócipőnk ugyanis nem volt. A papírvékonytalpú Tisza cipőt nem nevezném annak. Bár lehet, hogy egy lépéssel a világ előtt mi már akkor is minimalista stílusban futottunk? FYI, vagyis az olvasó szíves informálása céljából, a mai minimalista futómozgalom ugyebár elveti a fogyasztói társadalom kizsákmányoló cipőgyárai által gyártott, agyonpárnázott cipőt. Helyette a mezítlábas futást vagy épp csak a talpat a talajszennyeződéstől védő vékonytalpú lábbeliket részesíti előnyben. Ezekben a láb minél közelebb van a föld szintjéhez, és a sarok és lábujj közti szintesítés zéró, szemben a sarokemelős 16-18 milliméteres különbséggel a multik futócipőiben. A mozgalmon sokat lendített Christopher McDougall magyarul is olvasható műve, a *Futni születettünk*. A magam szolid 4 milliméteres sarok-lábujj esésű cipőmmel nem győzők pironkodni! A túlásba vitt minimalizmus eredményeként jelentkező fáradásos csontrepedések, íngyulladás, Achilles-ínszakadás, bokaficam és hasonló klinikai esetek viszont szép summát hoztak az ortopédorvosok, fizioterapeuták és gyógyszerkészgyártók kasszájába. Tanulság: nem árt, ha nem mindig sznobizik az ember. Ami a kitartást illeti, Forrest Gump helyett pedig van nekünk sajátunk, Vasdinnyei, az eltévedt futó 1968-ból. Vele jobban tudok azonosulni tempó vonatkozásában, jóllehet, Amerikában ritkán rotyog leves a stadionportás konyhájában időmérésként.

Azt is kérdezhetnénk, hogy ki *mi elől* fut. Lássuk csak az én korosztályomat! 65 éves futótársunknak mellrákja volt húsz éve, de műtétek és kemoterápia segítségével kigyógyult belőle. Részben a futás tartotta benne a lelket, és azóta sem hagyta abba. A tőlem tíz évvel fiatalabb, Dél-Amerikából idetelepült futótársnő férje ugyancsak rákban halt meg, a fiatalasszony itt maradt két gyerekkel egyedül. Rendben, becsületesen felnevelte őket, ma már egyetemre járnak, és a magányos anyuka társaságra talált a futóklubban. Ennél vannak még szomorúbb történetek is, mint például akinek a fia 2001. szeptember 11-én bennégett az egyik toronyban. Egy másik futótársunk viszont ugyanazon a napon szó szerint addig futott, amíg ki nem jutott Manhattanból, és megmenekült, talán kivételes erőnlétének és lelki erejének köszönhetően. A fiatalabb korosztály? Az egyetemista lányok igyekeznek jó karban tartani magukat, nem feledve a statisztikát, miszerint minden negyedik nőnemű egyetemista nemi erőszak áldozatává válik. Az egyik fiatal ultrafutó társunk a részeges apa és a heroinista anya családi háttérét váltotta fel a számára lelki békét nyújtó futással. De hogy valami vidámabbat is mondjak, van olyan, aki egyszerűen csak most költözött ide, és a futás azonnali társaságot jelent számára bulikkal, programokkal és új barátokkal, sőt új szerelemmel. Problémák és megoldások, *coping*, ismerős, ugye? Mások az olvasást használják hasonló módon, terápiás célra, de ez most nem a biblioterápia-cikk, figyelmeztetem magam. Magyarán, a futók legalább olyan sokfélék, mint a könyvtárlátogatók.

A futást persze Amerikában sem értik. Azt is szinte mindig meg kell magyarázni, hogy mi is az a maraton. Az amerikaiaknak, pontosabban a nem futó amerikaiak, minden táv maraton, mindegy hogy ötezer méter, tízezer vagy félmaraton. Futók között ilyen viccek mennek, hogy milyen hosszú is volt az a maraton, amit a múltkor futottál? Ötezer méteres maraton? A tudásvágy nem terjed odáig hogy ilyen ócska európai sztorikat a fejükben tartsanak, a távról nem is beszélve. Az amerikai angolban a maraton a futóverseny szinonimájává vált. Ennek oka, a hiányos történelmi ismeretek mellett, az általános tespedés

és össznépi elhízás: annak, aki legfeljebb tíz métert gyalogol az autójáig rendszeresen, minden ennél hosszabb táv maraton! Akinek viszont a kocsija hátulján a 26.2 matrica díszel, így bizony, *buszonhat-pont-kettő*, a maratoni táv mérőföldben, az valóban lefutott legalább egyet.

A NYC Maraton

A New York-i maraton ellenben mindenki előtt ismeretes, hiszen ez az egyik legnépszerűbb utcai hosszútávú futóverseny a világon a londoni, berlini és tokiói mellett. A világ szeme egy napra a nagyváros felé fordul, és New York alaposan kitesz magáért, ami a felhajtást illeti. Útlezárások, rendőrség, zenebona, tiszta cirkusz, kenyér helyett vízzel és Gatorade nevű izotóniás itallal. A versenyt 1970 óta minden év november első vasárnapján rendezik, jelenleg a *New York Road Runners* nevű futóklub szervezésében. A táv szabványos maraton, vagyis 42,195 km (26,2 mérőföld). Maga az útvonal igen változatos, amint New York öt városrészén áthalad. Az utak és hidak természetesen le vannak zárva a verseny időtartamára, ami az előkészületekkel együtt akár tíz óránál is hosszabb lehet.

A hivatalos információ szerint a rajt Staten Island szigetén történik, a pálya a Verrazano-Narrows-hídon halad át az első négy kilométeren. A híd után a versenyzők Brooklynban futják a táv legnagyobb részét, ahol egy teljes város sikítózva-zenélve-dübörögve biztatja a futókat. Szinte pontosan a féltávnál, 21 kilométernél haladnak át a Pulaski-hídon, majd újabb 4 kilométer után kelnek át az East Riveren a Queensboro-hídon. 25 kilométer tájban érik el Manhattant, majd a First Avenue-n folytatják útjukat Bronx felé, a Willis Avenue-hídon keresztül. A Madison Avenue-hídon keresztül jutnak vissza Manhattanbe, ahol először átfutnak Harlemen, az Ötödik sugárút felé. A Central Park hosszú emelkedőjén ismét rengeteg néző fogadja az ekkorra már eléggé megfáradt futókat. A Columbus Circle-nél fordul a pálya vissza a parkba és a finishez, Fred Lebow, a NYC maraton atyjának életnagyságú szobránál, a lehető legnagyobb hangzavarban és tömegben a kordonnal védett befutóponton. A pályán ötkilométerenként ellenőrző pontot helyeznek el, ami a rajtszámba beépített chipet leolvasva és rögzíti. Ez alapján követhetik a futót szeretteik az interneten, térképen, egy kis futóalak formájában – valós időben.

Az egész esemény olyan mint az élet, nagyzolhatnánk, teljesen metaforaszerű a maga alig észrevehető emelkedőivel, a nagyváros változatos részeit összekötő öt híddal, a szurkolók tömegével, akik visítják az ember nevét a mezüinkről leolvasva, miközben árgus szemekkel keresik az ismerőseket a versenyzők között. A futók úgyszintén, de reménytelen bárkit is megtalálni a tömegben, tapasztalatból mondom. Az egész város egy óriási buliba csap át, ahol kétmillió ember figyeli az ötvenezer futót 42 kilométeren keresztül. Persze sok az irigykedő is, ugyanis elég nehéz bekerülni. A nagy népszerűség miatt a résztvevők létszámát korlátozzák. Az ember vagy megfizeti a részvételt jótékonyági szervezeteken keresztül, vagy ha a környék környéken lakik, részt vehet a futóklub által szervezett kilenc más versenyen, és egy versenyen pedig önkénteskedik, ezt hívják „9+1 bejutásnak”. Be lehet kerülni még lottósorsolással is, de az elegáns megoldás az, ha az ember megfutja a szintidőt. Az igazsághoz tartozik, hogy ezt egy félmaratonon is el lehet érni, és az ilyen nyanya korosztályban nem is annyira nehéz.

Vajon az ötvenezer futó közül hányan tudják, hogy milyen kicsi eseményből nőtt ki ekkora óriási nemzetközi bulivá ez a maraton? Fred Lebow, ejtsd *libó*, akinek az eredeti neve Fischel Lebowitz (hahaha, *liba vice*, írja át a hangfelismerő szoftver), az életrajzi adatai szerint 14 éves korában hagyta el Arad városát. Erről persze egyből az jut az eszembe hogy vajon magyar származású volt-e. A róla szóló dokumentumfilmben egy picike akcentust lehet csak érezni beszédén, de nem dönthető el, pontosan milyen. A családi fényképeken az édesanyja simán elmegy magyarnak, egyik fűtestvére viszont erősebb akcentussal beszél, és Csehszlovákiát mond az angol szövegben Czechoslovakia, az angol megfelelője helyett. Ugyanebben a filmben a nővére kifejezetten erős magyar akcentussal beszél róla, miközben szemmel láthatóan lapcsánkát süt.

Ki miért fut maratont? Az ember ki akarja próbálni, hogy mire képes, el akar szakadni a megszokottól, valami nagyot akar csinálni, nagyobb, mint önmaga, szokták mondani. Baudrillard Amerikájában *“a maratoni futás az öngyilkosság demonstratív formája, reklám-öngyilkosság: futni azért, hogy az ember megmutassa, hogy el tud jutni saját határáig, hogy bebizonyítsa... mit is? Hogy képes megérkezni”*. Az amerikai indoklások enyhén patetikus hangzanak: célba érni, valami nagyok részeseivé lenni, hősiességet véghez vinni a huszonegyedik században. A pólókon lévő feliratok sok mindenről árulkodnak, hasonló történetekről, mint amit a saját futó közösségemben tapasztaltam. Meglepően sok futó csatlakozik a jótékonyági szervezetekhez valóban jótékonyági okok miatt, mert bízik benne, hogy egy fecske is csinálhat nyarat, és nem nyúlják le a szervezők az összes pénzt. (Zárójelben megnyugtatóképp, gyakran lenyúlják, itt is.) Aztán ott vannak persze a celebek, mint az inkognitóban futó Katie Holmes, vagy Lance Armstrong, akiket még én is ismerek, és sokan mások, akiket nem. Be kell vallanom, meglehetősen hidegen hagy a menők világa, és demokratikusan ignoráns vagyok mindenféle tiszavirág életű híresség témájában az óceán mindkét partján. Viszont a tény jelzi, hogy milyen menő a futás manapság.

A sok elit- és meghívott sztárversenyző ellenére a New York maraton egyáltalán nem az élitké. Nem elefántcsonttorony, hanem inkább könyvtár, *New York Public*. Ez volt az eredeti cél, ami állítólag onnan ered, hogy fiatalkorában Lebowitz olyan csámpásan futott, mint egy kacska, és az elit futótársakhoz képest meglehetősen lassú is volt. A fáma szerint ezért úgy döntött, hogy a halandók számára is elérhető maratont fog szervezni. Először alig voltak nézők, az esemény nem kapott semmi sajtót, és mindenki kicsit csalódott volt. Még elegendő érem sem készült a befutóknak, sőt, vissza kellett kérni egyes futóktól, hogy a más dobogósoknak is jusson. Azóta a szervezést mesterfokon végzik, és mindenki nyakába akasztanak egy mutató medált a finis után. És persze több mint a fele a futóknak nőnemű. Ki gondolta volna, amikor az első csak nőknek rendezett futóversenyen *Playboy* nyuszik futottak elől reklámnak a tíz kilométeres versenyen. Bár az is igaz, hogy edzésként a nők ugyanolyan hosszú távokat futottak akkor is, mint a férfiak. De abban az időben nem engedélyezték a nőknek a hosszútávfutást. Legfeljebb 400 méternyi távot javasoltak egyszerre, és mindenféle betegséggel riogatták a hölgyeket a rokkantság és méhelőesés skáláján. Félelmetes jelenet, ahogy 1967-ben az akkor 70 éve csak férfiak által futott bostoni maraton alkalmával a K. Switzerként nevezett első futónőt a rendező sűrű káromkodások közepette le akarja tuszkolni a pályáról, egészen odáig, hogy Switzer 120 kilós amerikai focista barátja egy jól irányzott bodicsekkal megoldja a helyzetet, tessék megkeresni YouTube-on! Jó mulatság, férfimunka? Milyen nagyot haladt előre a futóvilág, hála Lebowitz csak nőknek szóló versenyének és a New York-i maratonnak! Pár

éve még a nők a konyhában tárgyalták ki ügyes-bajos dolgaikat, ma minden bizonnyal ugyanazokról beszélnek – futás közben.

Az én maratonom

Kora reggel a startra várakozva összehúzó magamon a túlméretezett dzsekit, de így is majd megfagyok. Nem izgulok, ez lesz az ötödik maratonom, inkább unatkozom. Ott-hon hagytam az mp3-lejátszót, pedig most jól jönne figyelemelterelőként, mondjuk, hogy *jaaz'ik a pányim, vékonyká kárdigaan*. A hőmérséklet nulla fok fölött van, és a beígért nagy szél nem érezhető a tömegben. Szélárnyék, próbálom megjegyezni a későbbiekre, nagy széllelkések esetén kövessünk egy tőlünk sokkal természetesebb futót vagy csoportot, még ha vissza is kell venni a tempónkból. Ez később jól jön a Verazzano-hídon, amikor a leírhatatlanul viharos erejű szél az egyik bokámat a másikhoz csapkodja minden lépésnél.

Staten Islanden vagyunk (ejtsd *sztetn*, mivel holland telepesek alapították). Az első állomás a sportfalu, ahol a futók gyülekeznek, miután korán reggel felkeltek, hogy az útlezárások előtt a starthoz érjenek. A maratoni startvonalhoz elérni fél sikernek számít futó körökben, nemcsak a bekerülés nehézsége és a versenynap logisztikai bonyodalmai miatt, hanem annak ismeretében, hogy a maratona edzők jelentős része a tréning idején megsérül. A lelkesedés rendszerint nagyobb, mint az edzettségi szint: a többhónapos felkészülés maga is nagy megpróbáltatásokkal és sok kockázattal jár. Egyéves futómúlttal maratont futni pedig szinte tutti sérülés, ahogy azt a futók által frekvenciált internetes fórumok tanúsítják. A korral járó bölcsesség kifizetődik a futópályán is, mondhatni.

Az alkalmi futóbirodalom neve Fort Wadsworth, szövetségi katonai terület, ahova már csak az előző napokban átvett rajtszámmal lehet bejutni, a helyzethez illő tisztességes motozás után. Ami közben épp majd megfulladok az épp lenyelt folyadéktól vagy a hideg által kiváltott asztmás köhögéstől, így félre is állítanak, mint gyanús elemet. Szinte az egész várost lezárják a közlekedés elől reggel 6 órától, mivel innen lehet csak átmenni a hídon Brooklynba. A falucskában szervezett káosz uralkodik, ahogy várakozunk türelmesen órákon át a hajnali hidegben. Az egyik kávézós-reggelizős lánc narancssárga bohócsapkákat osztogat, később, ahogy emelkedik a hőmérséklet ezeket látjuk százával eldobálva az utcán minden kilométerkőnél, jut eszembe Stirlitz, de az már a tavasz 17 pillanata.

Egy maratona korán és rendszeren túlóltözve érkezik mindenki, arra számítván, hogy majd a start előtt megszabadul a ruháitól, amik ott maradnak szétszórva a földön. Ezeket később összegyűjtik, fertőtlenítik, majd szétszerták a hajléktalanok és más rászorulóknak között. 2014-ben a Goodwill nevű jótékonyági szervezet 26 tonna ruhát szedett össze. Kedvemre való, ahogy a sport valóban visszaad a közösségnek. Még jobban tetszik, ahogy az egyházak békésen megférnek egymás mellett. Érdekes látvány az imádkozó futók sokasága is az ökomenikus istentiszteleten. Kiben is bízunk eleitől fogva, kérdezhetnénk. Rövidesen meg fogom tudni, hol lakik a magyarok Istene, jut eszembe.

A második hullám többi futójával várakozunk türelmesen. Végre eljön az én időm is. Mikor végre a rajtvonalhoz ér az ember, már megszabadult szinte minden felesleges ruhától. A start hagyományosan nagy csinnadrattával jár. Még gyalogol a sor vége, amikor már halljuk a NYRR elnökének kezdés előtti lelkesítő beszédét, majd valaki elkezd a himnusz énekelni, élőben és sok hangszórón keresztül. Sapka le, kéz a szív fölé és mindenki az óriási amerikai zászló felé fordul. A folyó túlsó partján a város fölé magaslik az új World

Trade Center torony teteje, miközben a New York-i tűzoltóság hajóján a vízágyú békésen fújja a vízsugarát felfelé. A hagyományoknak megfelelően Frank Sinatra énekli a *New York, New York* című dalt, bár az *Against the wind* (Szél ellen) jobban idevágná. Ez annyira giccses, hogy szinte megható, többen könnyeznek körülöttem. Hát nagy dolog, hogy ide is eljutottam, sóhajt valaki. *Bitches*, gondolom én, egy népszerű amerikai komikust, Dave Chapelle-t idézve, ami lefordíthatatlan és nyomdafestéket nem tűr, de hasonlókat takar, mínusz könnyecseppek. Ez aztán még többször eszembe jut a 42 kilométeren, más és más tartalommal, a diszkomfort különféle fázisaiban a fáradsággal egyenes arányban további felmenők kíséretében. Eldördül az ágyú, és elindulunk. Innentől kezdve magam ura vagyok, csak magamra kell figyelnem.

Az egész maratont nagyon egyedül van az ember, mint az egyszemélyes könyvtárban. Hiába van ott a sok futó körülötte, mégis nagyon egyedül érzi magát. A start után már csak magamban bízhatok, vagyis a saját felkészülésemben. Megfogadtam jó előre, hogy nem fogok aggódní semmin, mert azon nem érdemes, ami fölött nincs hatalmam, úgymint a hideg, szél, emelkedők, tömeg vagy hasonlók. Dehát ez a munkám is, ugye? Milyen hasznos az információtudomány! Lehetőleg jó előre megtud az ember mindent, ami megtudható, elvégzi a házi feladatot, mondja az amerikai angol. Idetartozik a hivatalos és informális információk begyűjtése, rendszerezése és értékelése. Eközben az is világossá válik, hogy kockázatvállalás nélkül semmi nem megy, meg az is, hogy ész nélkül nem lehet nekivágni egy ilyen távnak. Álljon előttünk Lance Armstrong kerékpáros példája, aki igazán jó fizikai állapotban volt, amikor először futotta a NYC maratont. Nagyon jó eredménnyel végzett, három órán belül. Viszont egy hét múlva úgy nyilatkozott sikeres maratona után, hogy életében soha olyan rosszul nem érezte magát. Az is kiderült, hogy mikro-csontrepedések keletkeztek a lábában az aszfalton való futás miatt. A következő évben már jobban felkészült.

Nemcsak az információt kell beszerezni és mások tapasztalataiból tanulni, hanem be kell fektetni a megfelelő időt, energiát, sőt, pénzt is, ha az ember ilyesmire akar vállalkozni. Meg kell venni a megfelelő munkaeszközöket, ami a futás esetében a futónak és a versenynek megfelelően megválasztott cipő, kompressziós zokni, Dri-FIT póló, futószoknya, GPS óra, szélálló futósapka, sapka, hasítási és egyéb kiegészítők. A stratégiai felkészülés részeként azt is alaposan meg kell tervezni, hogy milyen gyakran fogunk enni és inni. Enélkül nem lehet ilyen hosszú futást bevégezni: az ember szénhidrát-készletei csak körülbelül két órára elegendőek. Az elfogyasztott energiát muszáj már ezen pont előtt pótolni, különben elérkezik a félelmetes fal, amikor a glikogéntárak kiürülnek, és a maratoni futó a lábát ólomként maga után húzó maratoni vánszorgóvá válik. Nem vagyok egy Balczó András, aki mindenfélét képes volt összeenni, csak hogy a megfelelő kalóriájú és összetételű tápanyag a szervezetébe jusson. Hosszabb táv futása alatt mindenféle veszélyek rejtőznek a táplálék minősége, mennyisége és időzítése arányában, ezeket talán mellőzném. De mindez elkerülhető, tervezéssel és megfelelő felkészüléssel, amihez bizony csakúgy hozzátartozik a keresgélés a Medline-on, mint a böngészés futós magazinokban és fórumokon. A haditervet viszont be is kell tartani! Sokszor ez a legnehezebb, mert egy idő után eléggé ködös lesz az ember agya. Egyik megoldás, hogy a kezére írja az ember, mikor mit kell csinálni, például amikor frissítő állomás következik, akkor a tervnek megfelelően enni és inni kell, már ha a gyomrunk bírja.

Ha már a frissítő állomásoknál tartunk, akkor meg kell emlékezni az önkéntesekről, akik minden futóverseny fontos résztvevői. Fantasztikus segítséget jelent, amikor nyújtják

a vizes poharat, banánt vagy más frissítőt. Az önkéntesek között sok a visszatérő, futók és nem futók egyaránt, de rengeteg iskolás is részt vesz. Kapnak egy szép szélzdzsekit és egy óriási esemény részesei lehetnek. Élmény figyelni, ahogyan felnőnek a feladathoz, mire az ilyen lassabb futók, mint én, odajutunk az állomásukhoz. Sokszor dolgoztam ilyen frissítő állomáson önkéntesként, és tapasztalatból tudom, hogy nem hálás feladat, főleg amikor egyszerre nagyon sokan jönnek. Tanulságos, hogy mennyi feladatot lehet megoldani önkéntesekkel.

Együtt akarok-e futni valakivel? *Nem lesz-e bajban a bolyban?* Felkészülés közben is nagy kérdés, hogy csoporttal fusson az ember vagy magában. A csoporttámogatás, illetve a bajtársiasság, ahogy az amerikai futók mondják, sokat jelent felkészülés során, de minden verseny egyéni megmérettetés, ahol az ember csak magára számíthat. Előfordul, hogy egy futótársnak társaságra van szüksége, esetleg akut beszédkényszere támad a verseny alatt is. Nemcsak azokra gondolok, akik telefonálnak verseny közben, hanem azokra is, akik csatlakoznak hozzám, és mindenáron velem akarnak futni. Néha érdemes ilyen beszélgetésekbe belemenni, sok meglepetés ért már így, és az ember tanulhat is másoktól. Persze inkább edzés közben, ahol ráadásul, ha gyorsabb futókkal futunk, akkor a tempónk is jobb, az idő is gyorsabban elrepül. A lassabb futókat bátorítva pedig előnti az embert a nagy lötytyedt indulat, hogy ah, most akkor én segíték valakinek, mint amikor az ember a nyúl, vagyis *pacer*, iramfutó egy versenyen. Erről az jut az eszembe, hogy amikor nagy bátran, mondhatni, vakmerőn, először vállaltam ezt a szerepet, akkor meg sem fordult a fejemben, hogy az általam vezetett csoportban akkora számban lesznek nálam sokkal jobb futók. Volt például olyan is, aki négyszer futott százmérföldes versenyt két hónap alatt, vagy akadtak olyanok, akik több maratont futottak. Mint amikor az ember kiáll előadni bármilyen témáról, bárhol: biztos lesz a teremben két résztvevő, aki ugyanolyan jól ért a témánkhöz, ha nem még jobban! De hát az önbizalom a legfontosabb! Ezek a gyakorlott futók pedig csak segítették az iramfutást, és egyáltalán nem éreztették, hogy milyen pancser vagyok.

Amikor az ember nem kívánja más futók társaságát, akkor mond valami nemes hazugságot, amúgy diplomatikusan. A futók elég nyílt és őszinte emberek általában. Elég nehéz szépitni a dolgokat, miközben együtt izzadunk, és folyik az orrunk a pollenallergiától, a komoly, szakmai folyóiratba nem illő egyéb testi funkciókról nem is beszélve. Talán ezért is van hogy a futó társadalom kiveti a csalókat. Esőben, hóban és ködben is elvégezzük a csuklógyakorlatot, akkor is, amikor senki sem látja. A konszenzus az, hogy akik úgy gondolják, hogy érdemes elcsalni egy-két kilométert, ellazsálni egy edzést vagy lecsíptenteni a pályából a verseny közben, lényegében csak magukat csapják be. Nem minden verseny jár akkora hírnévvel, hogy érdemes lenne a csalást kockáztatni, mint például az a hölgy a New York maratonon, aki metrón tette meg a táv egy részét. A futók úgy érezték, hogy Rosie Ruiz elárulta őket, neve örökre eggyé vált a csalással.

Ilyen és hasonló dolgokon jár az ember agya, miközben szépen fogynak a kilométerek. Igyekszem az úttest közepén futni, hogy egyenlően terheljem mindkét lábamat és a csípőmet. Csak az órát figyelem, ami igazából nem is óra, hanem inkább egy pici computer, karórának álcázva: GPS, meg minden egyéb van már ezekben, a memóriájuk sokkal nagyobb, mint életem első számítógépének volt. Mutatja a kilométereket, a tempót, az eltelt időt, az átlagsebességet, épp csak vacsorát nem főz. Az egyenletes tempóra összpontosítok, figyelem az arcokat a közönségben, jókat derülök egyik-másik szurkoló plakátján. Némelyik valóban nagyon kreatív, rajzzal, fényképpel, de a legtöbb szövege

nemigen túrné a nyomdafestéket. Azért egy szelídebbet idéírok honfitársaim figyelmébe ajánlva hidak kapcsán: *Chuck Norris nem futott maratont!* Arra törekszem, hogy sok felesleges energiát ne fogyasszak a frissítőállomásokon sem, épp csak lelassítok a húszméteres asztalsor vége felé, és elveszem a felém nyújtott vizespoharat, később pedig a fél banánt is. Micsoda úri kiszolgálás! Óriási a hangzavar, a tömeg, de most valahogy nem idegesít, része az élménynek, örülünk neki! Egy ilyen nagy versenyen az ember állandóan úgy érzi, hogy a figyelem középpontjában van. Ezért nagyobbnak tűnik a változás, amikor egy hídra érünk, ahol nincsenek nézők. Hirtelen csend lesz, csak lábunk dobogása hallatszik a hídon. A fészbuk-futók persze itt sem tagadják meg önmagukat. Megállnak az út szélén, hogy gyorsan eldurantsanak egy szelfit, háttérben New Yorkkal. Vajon egyből ki is teszik vagy megvárják a befutást?

Megnyugtatósként, Harlem és New York egyéb veszélyei egyáltalán nem érintik a versenyzőket. Békésen trappolunk tovább a forgatagban. A kézzel hajtott biciklis versenyzőket nem látom, de utolérek néhány vezetővel futó látássérültet. Az igen! Az Achilles Alapítvány jóvoltából olyanoknak is lehetősége jut álmaikat megvalósítani, akik eddig gondolni sem mertek volna egy tömegversenyen történő részvételre. Tisztelettel üdvözljük őket. Odakiáltok egy *good job, Emily* stílusú biztatást, ahogy elhaladok mellettük. Ismerős egy szál se, a tömeg sehol nem akar ritkulni, épp csak a zene stílusa változik. Gospeltől kezdve jazzen át modern hiphopig minden előfordult a negyvenkét kilométeren, élő eredetiben, hangfelvételtől, kihangosítva, szóló, zenekar és kórus, sokféle változatban. Ritkán szoktam zenére futni, inkább a környezetemet figyelem: most a környezet szolgáltatja a zenét. Nyilvánvaló, hogy Philadelphiában a *Rocky* című film nyomán az *Eye of the tiger* a menő, New Jersey-ben bárhol a *Born to run* Bruce Springsteentől, New Yorkban viszont meglepően sok a spirituálé, a brooklyni baptista templom ünnepélyesen tógába öltözött kórusától kezdve a szólóénekesig Harlemben. Régi szép idők agitpropos dallamai csendülnek fel, *leteszem kardom és pajzsom, ott lenn a folyónál*. De vajon hogy lett az amerikai polgárháború előtti időkből származó dalból második világháború utáni propaganda nóta, magyarra fordítva? Vagy csak hallucinálok így a vége felé?

Az utolsó pár kilométer komoly küzdelem minden maratoni versenyen, ilyenkor bármilyen figyelemelterelő hadművelet jól jön. Zene, zene, zene mindenhol a pálya mellett és a fejemben is, mintha segítene. *When I find myself in times of trouble, Mother Mary comes to me, speaking words of wisdom, let it be. Eper és vér*. Nincs is már túl messze a Dakota-ház itt a Central Park másik oldalán, ahol John Lennont lelőtték. *Ha már elpusztul a világ, legyen a sírjára virág*. Whiskey-tango-foxtrott, ej, mi a kő, tessék valami pozitívra gondolni! Az *Anyám tyúkját* próbálom felmondani, nem megy. Mennyi is hatszor hét? Mittudomén. Lennék már túl ezen! Soha az életben többet nem akarok maratont futni, de még versenyezni se fogok, fogadkozom. *I feel so broke up, I want to go home*. Ilyenkor legszívesebben csak lefeküdné az ember az út szélére és egy tapodtat sem menne tovább, ahogy Monspart Sarolta írja. Lerogyni, elnyúlni, kinyújtózni, elaludni. Végig áll a tömeg, integetnek, ujjonganak, biztatnak, tapsolnak, és nem vezényszóra, mint a hivatalból kihajtott dolgozók egy Ceausescu-féle munkalátogatás alkalmából. *Csauseszku-pecsere*. Hogy mondanám angolul, hogy lehunyta négy szemét a két szemét? *Tízezer lépés kéne csak, tízezer elfelejtett nap*. Ez a mérőöld legalább két kilométeresnek tűnik, és egyre több a fényképezőgép meg a kamera. Gyerünk, mosolyogni, mondogatom magamban, még ha úgy érzed, mintha a bostoni fojtogató ülne a nyakadban, és évezredek magyar terhét cipelnéd válladon! *Pákozd és Sukoró, cifra mogoró, száz aranycsikó, tralla-la-la...* Hej! Kezdek a saját agyamra menni. *I'm just running*

on, running on, running on empty. Éhes vagyok, szomjas vagyok, lelki szemeim előtt egy óriási bifsztek úszik el hat gombóc csokifagyi kíséretében. Tetején csokiöntet és mandula darabok. *A Kárpáthyék lánya elmegy a cukrászdába, és befizet 33 stefániára.* A hideg Brooklyn Lager is vonzónak tűnik, pedig nem is szeretem a sört. *A haveri körben, az Aranykörben.* Lassulnak a futók, némelyek vánszorogni kényszerülnek, fogytán a türelem. Hogy ennek a <öncenzúra> parknak sose akar vége lenni? És különben is, hol vannak ilyenkor azok a <öncenzúra> kacsák a *Zabbegyezőből*? Mentem volna műkorcsolyázni vagy sakkozni!

De egyszercsak feltűnik a Columbus Circle, mindjárt befordulunk a Central Parkba, na végre! *God bless you please, Mrs. Robinson, Jesus loves you more than you will know, wo wo wo!* Innen már csak párszáz méter. Elviselhetetlen a zaj, alig bírom emelni a lábam, ráadásul kettő is van belőle, konstátalom, percenként 180-szor! Ujjé, már látom a célt, egy nagy dundi hurka formájában lebeg a tömeg feje fölött. *Let the sunshine, let the sunshine in!* Még kétszáz méter, de menten megfulladok, a rohadt életbe! Hát ez nem igaz, hogy az utolsó pár méteren csak utolér az asztma! Ekkor megjelenik előttem a kép, ahogy családtagjaim és barátaim a számítógép képernyőjén vagy okostelefonon figyelik az engem jelképező kis futó alakot. Te jó ég, ők most mind látják, hogy alig pár lépésnyire vagyok a befutótól. Rajtam a világ szeme, húzzunk bele! *Váp, váp, suváppá, váp, váp, vápsuvápp, váp, váp, váppsuváppáppéj, csak a hold az égen, csak a nap ragyogjon.* Ennyi embert nem lehet cserben hagyni, innen már négykézláb is bemászok, gondolom. Szerencsére erre nem kerül sor, mert a nagy felfordulásban olyan gyorsan eltelik az utolsó két perc, hogy észre sem veszem, és már tényleg ott a célvonal: vigyorgogni kell a célfotóhoz. Mindegy, hogyan érzi magát az ember, ha fotóst lát, mosolygásra veszi a figurát, még ha a bele kilóg, akkor is! *Sabba sibby sabba, nooby abba dabba, le le lo lo!* Felemelem a két karom magasra, vagy legalábbis akkor úgy éreztem. A befutó képen látszik, hogy a magas az inkább vízszintes, vállmagasságban. De kinek van ereje pózolni ennyi kilométer után?

Viszont nincs idő nyavalyogni, mert megpillantok egy holtsapadt, fiatal lányt piros-fehér-zöld zászlóval a trikóján. Épp elájulni készül, annyira kifutotta magát. Fel sem tűnik neki a nagy kavarodásban, hogy magyarul szólok hozzá. Együtt didergünk, ahogy próbálunk araszolni előre. Addig beszélek hozzá mindenféle marhaságról, amíg teljesen elterelem a figyelmét, és a sajátomat is arról, hogy hullafáradtak vagyunk. Közben lelkes, vidám önkéntesek gratulálnak, ránk borítják a kék poncsót, hogy meg ne fázzunk, ételt-italt nyomnak a kezünkbe, és a legfontosabb: a nyakunkba akasztják az érmet! Ilyenkor bánom, hogy nem vagyok valami nagy közösségi média-rajongó, ez igazán jó alkalom lenne egy Facebook-fotóhoz. Üsse kő, kit érdekel. Úgy vagyok vele, ez is megvolt, a fáradtság nem érződik, sőt, kifejezetten jól esik a séta. Egyáltalán nem zavar, hogy még nyolc kilométert kell gyalogolni a kocsúig. Végre félúton csatlakozik hozzám a család. Szerencsére jó előre megbeszéltünk egy verseny utáni találkozóponzt. El sem tudtam volna képzelni, hogy a nagy esemény után egyedül bandukoljak még kilométereket, ahogy tizenöt éve, életem első New York-i tartózkodásakor a sok magányos sportolót láttam. Egy biztos, én nem éreztem magamat egyedül egy percig sem. Nos, akkor melyik lesz a következő maratonom?

Vissza a könyvtárba!

Ezt a sok hülyeséget mind maga találja ki, vagy olvasta? – kérdezi Thornton Melon úr a *Víz-sza a suliba* című, Alan Metter rendezte 1986-os amerikai komédiában. Is-is, mondanám

az ugyancsak magyar származású Rodney Dangerfield által megtestesített főhősnek, akit anyja négyéves korában hozott Amerikába Magyarországról. Miszter Melon a filmben elszakad duciruci butikjai világától, és visszaül az iskolapadba. Az amerikai tudatlanságot parodizáló irodalmi utalások között (*Joyce? Ő a kedvenc íródom!*) egy Dylan Thomas-idézet lendíti át a holtpontra a főszereplőt és a nézőt: *Do not go gentle into that good night*. E sor magyar fordításával sokan próbálkoztak, a Nagy László-féle így szól: *Csendben ne lépj az éjszakába át...* Maraton vagy bármi, érdemes odafigyelni, ki akar még valami nagyot dobni az életben, mielőtt végképp szögbe akasztja a futócipőt.

Könyvtárosok és futók, tudjuk-e, hogy hol van a célvonal a Boston maratonnál? A Bostoni Közkönyvtártól néhány méterre. A 2013-as robbantás után a könyvtár előtt állították fel a futók a maguk szentélyét futócipőkből és egyéb futószerelésből, egyben azt is megfogadván, hogy nem fogunk félni. Történjen bármi, a futó az fut. Ha nehéz terepre ér, lelassít. Ha inog a talaj a lába alatt, megfontolja minden lépését. Ha retteg a hidaktól és az alant folyó víztől, folyamatosan hozzászoktatja magát, ahogy tettem én is. Ugyanis gyakran ér az ember egyenetlen terepre, ahol attól fél, hogy elveszíti az egyensúlyát. Az ok lényegtelen, lehet egy meglazult kő, ami elmozdul, ahogy a talpunk érinti, vagy egy kavics van rossz helyen, esetleg egy gesztenye gurul elénk. Teljesen mindegy, ha nem figyel az ember, hatalmasat tanyázik, és általában pofára esik. Még mindig a futásról beszélünk, ugye?

A futómagazinok és honlapok gyakori műfaja a pontokba szedett bölcsességek (vagy közhelyek, kinek-kinek ízlése szerint) listája, mint például a 101 leghasznosabb dolog a futásról, a futás 25 arany szabálya, tíz jótanács asztmás futóknak, a négy legjobb gyakorlat a farizom erősítésére, 26 tipp a 26 mérföldre, ésatöbbi. Álljon hát itt végezetül néhány válogatott tanulság a főbb helyzetekre!

Házi feladat: Ne várjuk meg, amíg a szánkba repül a sült galamb! Aktívan kutassuk a rendelkezésre álló lehetőségeket és éljünk velük! Minden információ elérhető, ott van egy karnyújtásnyira, nem úgy, mint harminc éve.

Célkitűzés: Legyenek hosszabb és rövidebb távú céljaink! Aki azt hiszi, hogy a csillagos ég a határ, annak eléggé behatárolt a képzelőereje, szokás mondani. Ne feledjük a bizniszvilágban tanultakat: célunk legyen okos, angolul SMART. A mozaikszó arra utal, hogy a cél Specifikus, Mérhető, Ambiciózus, Releváns és haTáridőhöz kötött.

Tervezés: Tervezzünk előre az ismert tényezők alapján, de ne ragaszkodjunk mereven az előírtakhoz mindenben! Legyünk rugalmasak és körültekintőek! Például ama inger esetén különösen vigyázni kell, különben a saját cipőnk issza meg a levét.

Felkészültség: Ne érjen semmi váratlanul! A pályán lesznek guruló kavicsok, átkelés a hídon, könyökkel-lábbal való ütök-vágok a nagy tömegben, amelyekre előre fel lehet testi-lelkiileg készülni. Reméljük a legjobbakat, de készüljünk a legrosszabb eshetőségre is!

Környezeti tényezők: Ne várjunk az ideális körülményekre! Tanuljunk meg alkalmazkodni! A futó számára nem létezik rossz időjárás, csak nem megfelelő öltözködés. Bármilyen körülményhez igazodni lehet: ruhát-cipőt le- és felvenni, cipőfűzőt meglazítani, a derékszíjon még egyet húzni. Sose adjuk fel a csillagok nem megfelelő állása miatt!

Kockázat: Teher alatt nő a pálma. Lépjünk ki komfortzónánkból! Ha eddig hetente háromszor félórát futottunk, emeljük az edzések számát vagy növeljük a távot! Fussunk ismeretlen helyszínen, terepen; keressünk új, nagyobb kihívást jelentő versenyeket! Ha nem versenyeztünk, próbáljuk ki azt is egyszer!

Lelki nyugalom: Fussuk a saját versenyünket az általunk választott pályán! Ne váljunk senki madzagon rángatott pudlikutyájává! Egyszer fenn, máskor lenn: lesznek jobb és rosszabb periódusok, majd elmúlik a rossz is, a jó is. Őrizzük meg lelki nyugalunkat!

Problémamegoldás: Legyünk felkészülve arra, hogy nincs problémamentes esemény. Minél előbb törődjünk a jelentkező problémákkal! Az idejekorán elkapott apró bosszúság így nem fog kolosszális ballépéssé fajulni. Egy enyhe viszketési inger a lábunkon a súrlódás jele, és ha nem figyelünk oda, óriási vízhólyaggá változhat, és akár a verseny feladására is készíthet.

Túledzés: A pengések nem rakkerok, mondta az egykori magyar focista. A túlzásba vitt kilométerek nem garantálják a sikert, a minőség fontosabb a mennyiségnél. Igyekezzünk a legkevesebb energia befektetésével a legtöbbet kihozni magunkból - a tisztesség határain belül!

Veszélyhelyzet: Sose essünk pánikba! Mérjük fel helyzetünket, hogy mennyire valós a veszély! Nem minden kutya harap, amelyik ugat. Ha van lehetőségünk, válasszuk a kisebbik rosszat, például amikor az útszél vagy a sáros fű között kell választanunk: nem mindegy, hogy elütnek vagy összepiszkoljuk a szép, új cipőt.

Társaság: Egyedül nem megy! Keressük a hasonló érdeklődésűek társaságát! Ne szégyelljünk másoktól tanácsot kérni és segítséget elfogadni! A rossz példából is lehet okulni, a spanyolviaszokat pedig már rég felfedezték.

Közösség: Adjunk vissza a közösségnek! Jól esik jól tenni. Kommunista szombatokon edzett korosztályomnak ezt a legnehezebb komolyan venni. Nekem az vált be, hogy az arctalan-személytelen önkénteskedés helyett kisebb rendezvényeken segíték, ahol mindenki hozzájárulása számít, illetve korombeli, kezdő futókat támogatók.

Zsákutca: Ne szégyelljük bevallani, ha valami nem működik! Avagy a klaszikussal szólva, ami nem megy, ne erőltessük! Minél hamarabb felismerjük a zsákutcát, annál korábban fordulhatunk vissza, és annál gyorsabban változtathatunk pályát.

+1 I ♥ NYC: A legfontosabb az, hogy az ember szeresse, amit csinál. Fogcsikorgatva nem lehet maratont futni. Láttam olyat is, nem sok teteje van. A medál meg csak ott fog porosodni a többi kacat között.

A fogadatlan prókátor tanácsai után ezennel pedig ünnepélyesen szeretném átnyújtani a New York maraton befutó érem egy-egy virtuális példányát minden arra érdemes könyvtáros kollégának. XOXO, avagy ölelések és csókok.

Hajnal Ward Judit

Újraolvasva – hatvan-hatvanöt év múltán

(2.) HISZEK AZ EMBERBEN

Második osztályos lehettem, amikor Móra Ferenc (1879-1934) elbeszélés-kötetét olvastam. Hiába töröm a fejem, nem jut eszembe, miért választottam éppen ezt a könyvet. Lehet, hogy testvérbátyám, aki a falunk népkönyvtárosa volt, ajánlotta. Ám visszagondolva az akkori időkre, valószínűbbnek látszik, hogy az új tanító nénink hívta fel rá a figyelmem. 1950 őszén (már jócskán az új tanév megkezdése után) ugyanis a faluba helyeztek egy középkorú tanítónőt, akiről mihamar mindenki megtudta, hogy előzőleg apáca volt. Az apácarendek felszámolása során feltehetően a büntetés súlyosbításaként helyezték egy szín-református községbe. Hogy stílszerű legyek: hála Istennek! Kiváló pedagógus volt, különösen remekül megtalálta a hangot az alsó tagozatos tanulókkal. Noha rendszeresen átjárt a szomszéd faluba, ahol volt római katolikus templom, a tanítási órákon sohasem beszélt a hitéről, egyházáról. Csak olyankor érzékeltette – igen finoman – hovatartozását, amikor húsvét és pünkösd hétfőn vagy karácsony szombatján iskolába kellett mennünk; ilyenkor hosszú, egészen hosszú, akár egy-két órás szüneteket tartott. Mintaszerű fegyelmezési és ösztönzési módszereket alkalmazott, és rengeteget lehetett tanulni tőle. Nagyon kedveltük a beszélgetés-órákat (akkoriban még tantervi anyag volt), hiszen ilyenkor sokat mesélt-regélt szülőfalujáról (az ő apja is gazdálkodott), a hozzánk közel álló, általunk jól ismert paraszti életéről. Szelíd eszközeivel elérte, hogy a harmadik osztályban, kora tavasszal már a leggyengébb tanulók – akadtak jó néhányan – is folyamatosan tudtak olvasni. (Bizonyára nem volt eredeti ötlet, de nekünk tetszett, hogy az olvasókönyvet nemegyszer „fejjel lefelé” fordítva kellett olvasni – némelykor új leckéket is.) Miután másodikban már nagy biztonsággal és örömmel olvastam, talán jutalom gyanánt javasolta a Móra-novellák átböngészését. Arra máig emlékszem, hogy élvezettel forgattam a könyv lapjait, a címben foglalt állítás, útmutató jó tanács még mindig – nyilván életem végéig – itt motoszkál a lelkemben.

Móra Ferencet, a magyar prózairodalom egyik kiemelkedő személyiségét minden könyvtáros tiszteli és bizonyára túlnyomó többségünk szeretettel emlegeti. Feltehetően az is közsímet, hogy nemcsak jeles regényíró, novellista és meseíró, sőt, költő, továbbá

termékeny publicista volt, hanem jó ideig az egységes szervezetként működő szegedi városi múzeum és könyvtár igazgatója is. Muzeológusi tevékenységéről, főként régészeti ásatásairól maga is szívesen vallott, és ezt a szakirodalomban szintén gyakrabban idézik. Könyvtárasként (a Somogyi-könyvtár munkatársaként és élén) ugyancsak maradandót alkotott, egyebek között ő állította fel hazánkban az első tárgyszó-katalógust (követőkre egyelőre nem talált).

A *Hiszek az emberben* című, *Válogatott elbeszélések* alcímmel közreadott karcsú, 144 oldalas számláló kötet 1950-ben jelent meg az akkoriban államosított Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalatnál. (Tehát elég friss szerzemény, letét volt a mi községünk népkönyvtárában.) A válogatást Barabás Tibor végezte, és ő írt rövid bevezető tanulmányt, meglepően kevés ideológiai-politikai felhanggal. Tizenhat ún. népies jellegű novellát választott ki, és közbeiktatott (éppen az összeállítás közepe tájára) egy – a címadó – újságcikket. Ez 1918-ban született, a forradalmi hullám sodrában, amely átmenetileg Mórát is magával ragadta. Kakukktójásként azért került a kötetbe, mert az ötvenes évek elején szinte elengedhetetlen módon a forradalmi optimizmust hivatott sugározni, kétségkívül számottevő művészi és gondolati erővel.

Kisgyermekként, amikor a kezembe vettem (vagy adták) a könyvet, a szerzőről még nemigen hallottam. Bár nincs kizárva – igazából nem ellenőriztem –, hogy az elsős vagy másodikos olvasókönyvem tőle is közölt verset vagy mesét. Az biztos, hogy hamar elmerültem az elbeszélések vonzó történeteiben, jóformán egy hét alatt (vagy még hamarabb) végigolvastam az egészet. Móra a szegényparasztság, a tanyai emberek, a halászok, aztán az iparossegédek, inasok életét, mindennapjait ábrázolta. Mintha rólunk, a mi falunkról szólna – éreztem, de ilyen tudatosan semmi esetre sem fogalmaztam meg magamnak (legfeljebb a szintén Móra-rajongó tanító nénim mondhatott ilyesmit). Hiszen nálunk is zömmel kis- és középparasztok laktak. (Némelyik, akárcsak Móra szerencsétlen hőse, a szó szoros értelmében „Földhözragadt János”-ként dolgozott.) Néhány kisiparost, jó pár tanoncot személyesen ismertem, a határunkban voltak tanyák, sőt egykori grófi majorság is, nyomorúságos cselédházakkal, a folyószabályozáskor levágott Holt-Tiszán halászhattott, aki akart. A mi közösségünkben éppúgy éltek ügyeskedő, furfangos vagy kevélykedő, nagyképű, illetve okos, igazságkereső emberek, mint az író kisvárosában. Éppen ekkortájt zajlott az utcánkban egy idősödő menyecske és egy fiatal legény flörtje (*Igazságkeresők*). Otthon is gyakran elhangzottak olyan kifejezések, mint a novellákban: pl. „hatvan felé hazafelé”, „a fecske isten madara”, „nem mondott se bűt, se bāt”, „sose tudhatja az ember, mikor lefekszik, mire virrad”, „ha a fecskék lent repkednek, eső lesz”. Nálunk is csak a nők férfiakat nevezték embernek, az asszony fehérnép volt. Tudtam, miként folyik az aratás, a szénaforgatás, a bab (mifelénk paszuly) cséplése. Számos szomszédnál használtak még nyitott kéményű tűzhelyet. Tanulatlan, ám bölcs mostohanagyapám (mint ahogy az író apja) korán belém nevelte a hivataloktól, egyáltalán a hivatalos emberektől való félelmet (*Úrgyűlölet*). Már akkor lenyűgözött Móra könnyen érthető, egyszerű, ízes nyelvezte; a kötetzáró, szomorkásan lírai, tündérien szép elbeszélés – *Szép karácsony, szép zöld fája* – pedig örökre egyik kedvencem maradt. (Egyszer láttam igényes televíziós feldolgozását is.)

Újraelolvassa a kötetet, ismét meggyőződtem arról, hogy Móra Ferenc prózai művészetének egyik legnagyobb esztétikai értéke hallatlanul könnyed stílusa, az élőbeszéddel rokonítható, a népi környezetet megidéző szó- és mondatfűzése. Barabás Tibor találó

szavaival: „nem akar több és más lenni, mint az egyszeri emberről szóló öreg mesemondó.” Ugyanakkor éles szemmel kiolvasható a rejtett, árnyalt társadalombírálat, a szegények, a megyomorítottak, a bürokrácia túlkapásait elszenvedők iránti rokonszenv. Kemény kritikával illeti a korabeli iskolarendszer visszasságait, főként a tanoncoktatás már-már értelmetlen tananyagát (*A kalcinált sződa*). Szemérmes tartózkodással vallja meg, hogy mennyire szereti a népét, a nemzetét, a hazáját. Szinte mindegyik novellában felvillan kivételes, ám sehol sem harsány humora; még az iróniát is alig áttetsző lepelbe burkolja (pl. Az orosz-lánetetők, Őt póknak hány lábáról). Néhol érzelmességbe hajló, sőt romantikusnak látszó történeteit csaknem mindig átlengi a felelősségérzet magas erkölcsi parancsa. Érdeklődő olvasóként (vagyis nem szakértőként) is könnyű rájönni, hogy írásainak egyik legfőbb jellemzője a mély humánus, az ember- és igazságszeretet. Érdemes észrevenni azt is, ami ettől elválaszthatatlan: a szabadságvágy, pontosabban törekvés az adott történelmi körülmények között kivívható szabadságra.

Aligha tévedünk, ha úgy véljük, hogy Móra Ferenc az őszirózsás forradalom eseményeiben a humánus diadalát, az elérhető szabadság ígérését látta. Nem ő volt az egyetlen, aki csalódott, de remekművű publicisztikája, a *Hiszek az emberben* még a remény hangján szólt. Kisiskolás gyerekként valószínűleg nem sokat értettem a cikk gondolati tartalmából, probléma-felvetéséből. Végső kicsengése, igazi mondanivalója azonban – nem utolsó sorban azért, mert a szerző ezzel kezdte és fejezte be a közleményt – mintegy könnyen rögzíthető jelmondatként, vagy talán helyesebb, ha így írjuk: hitvallásként. Életem különböző szakaszaiban, örömeik és keserőségek, sikerek és kudarcok közepette, élő gyermekeink születésekor és újszülött fiaink azonnali halálakor sokszor, nagyon sokszor jutott eszembe ez a mórai bölcsesség. Ám az ő műveinek a tanulsága az is, amit más nagyszerű írók, tudósok, gondolkodók intései szintén megerősítenek: nem lehet, nem szabad minden emberben hinni. Igen, hiszek az emberben, mert az emberek többsége tiszteletet érdemel, hiszen jóindulatú, társai javát kívánja, önzetlen, segítőkész – vagyis jó ember. De vannak csalók, erőszakos bűnözők, gátlástalan önzők – azaz rossz emberek is. Móra Ferenc hajdani, tömör üzenete tehát így is lefordítható: keressük a jó embereket, és higgyünk bennük.

Bényei Miklós
